

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność Lokalną

Lokalna Strategia Rozwoju Krainy Szlaków Turystycznych do 2023 roku

---

Stowarzyszenie
Kraina Szlaków Turystycznych
Lokalna Grupa Działania
ul. Lipowa 20/21, 20-000 Sulęcice
tel./fax 87 25 44 22, www.kstulcice.pl
NIP: 661-000-0000, REGON: 141004120

Wiceprezesa
Anna
Agata Włodarczyk

Spis treści

I. CHARAKTERYSTYKA LGD	4
I.1 Nazwa LGD	4
I.1.1 Opis obszaru	4
I.1.2 Mapa obszaru objętego LSR	5
I.1.3 Opis procesu budowania partnerstwa	5
I.1.4 Opis struktury LGD	7
I.1.5 Potencjał ludzki LGD	7
I.1.6 Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym	8
I.1.7 Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD z podaniem sposobu ich uchwalania i aktualizacji oraz opisem głównych kwestii, które będą w nich zawarte	8
II. PARTYCYPACYJNY CHARAKTER LSR	8
II.1 Dane z konsultacji społecznych przeprowadzonych na obszarze objętym LSR, które wykorzystane zostały do opracowania LSR	8
II.2 Opis wykorzystanych partycypacyjnych metod konsultacji wykorzystanych przy opracowaniu LSR	10
II.2.1 Informacje dotyczące przeprowadzonych konsultacji LSR	11
III. Diagnoza - opis obszaru i ludności	11
III.1 Określenie grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR oraz problemów i obszarów interwencji odnoszących się do tych grup.	11
III.2 Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości (w tym przedsiębiorczości społecznej), branż z potencjałem rozwojowym	14
III.3 Opis rynku pracy (poziom zatrudnienia i stopa bezrobocia - liczba bezrobotnych do liczby osób w wieku produkcyjnym, charakterystyka grup pozostających poza rynkiem pracy).	15
III.4 Przedstawienie działalności sektora społecznego, w tym integracja/rozwój społeczeństwa obywatelskiego.	17
III.5 Wskazanie problemów społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem problemów ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz skali tych zjawisk (np. dostęp do miejscowej infrastruktury i kultury, liczba osób objętych opieką społeczną).	18
III.6 Wykazanie wewnętrznej spójności obszaru LSR (inne niż spójność przestrzenna).	22
III.7 Krótki opis dziedzictwa kulturowego/zabytków.	22
III.8 Krótka charakterystyka obszarów atrakcyjnych turystycznie	23
III.9 Opis produktów lokalnych, tradycyjnych i regionalnych podkreślających specyfikę danego obszaru	25
III.10 Charakterystykę rolnictwa i rynku rolnego liczba gospodarstw, kierunki produkcji	26
III.11 Wskazanie najważniejszych obszarów, na które może mieć wpływ LGD oraz wskazanie najważniejszych problemów, potrzeb oraz zasobów i potencjałów	26
IV. ANALIZA SWOT	27
IV.1.1 Wnioski z przeprowadzonej analizy i diagnozy – problemy i wyzwania rozwojowe	31
V. CELE I WSKAŹNIKI	32
V.1 Specyfikacja i opis celów ogólnych, przypisanych im celów szczegółowych i przedsięwzięć oraz uzasadnienie ich sformułowania w oparciu o konsultacje społeczne i powiązanie z analizą SWOT	35
V.2 Szczegółowy opis związku celów i przedsięwzięć z diagnozą	38
VI. Sposób oceny i wyboru operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru	38

VI.1 Intensywność pomocy:	40
VII. Plan działania	40
VIII. BUDŻET LSR	41
VIII.1 Powiązanie budżetu z celami LSR	42
IX. PLAN KOMUNIKACJI	42
IX.1 Główne cele działań komunikacyjnych wynikające z przeprowadzonej analizy potrzeb/problemów komunikacyjnych.	43
IX.2 Grupy docelowe działań komunikacyjnych	44
IX.3 Zakładane wskaźniki w oparciu o planowany budżet działań komunikacyjnych	44
X. ZINTEGROWANIE	44
X.1 Opis zgodności i komplementarności z innymi dokumentami planistycznymi/strategiami w szczególności strategiami rozwoju województwa poprzez porównanie celów i założeń tych dokumentów z celami LSR i wykazanie ich spójności	44
X.2 Opis sposobu integrowania różnych sektorów, partnerów, zasobów czy branż działalności gospodarczej w celu kompleksowej realizacji przedsięwzięć.	46
XI. MONITORING I EWALUACJA	47
XII. STRATEGICZNA OCENA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO	49
XIII. ZAŁĄCZNIKI	51
Załącznik nr 1 do LSR – Procedura aktualizacji LSR	51
Załącznik nr 2 do LSR – Procedura dokonywania ewaluacji i monitoringu	52
Załącznik nr 3 Plan działania	55
Załącznik nr 4 Budżet LSR	59
Załącznik nr 5 Plan Komunikacji	60

I. CHARAKTERYSTYKA LGD

I.1 Nazwa LGD

Stowarzyszenie – lokalna grupa działania zwane dalej LGD lub Stowarzyszeniem nosi nazwę STOWARZYSZENIE KRAINA SZLAKÓW TURYSTYCZNYCH - LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA i jest dobrowolnym, samorządnym, trwałym zrzeszeniem osób fizycznych oraz prawnych, w tym jednostek samorządu terytorialnego o celach niezarobkowych, posiadającym osobowość prawną. LGD jest partnerstwem trójsektorowym, skupiającym przedstawicieli sektora publicznego, gospodarczego i społecznego.

Stowarzyszenie działa na podstawie Statutu Stowarzyszenia Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania (tekst jednolity z dnia 17 grudnia 2015r.) i przepisów, na które się w nim powołano.

I.1.1 Opis obszaru

W skład obszaru objętego LSR wchodzi dziesięć gmin zlokalizowanych w północnej części województwa lubuskiego:

- gminy: Krzeszyce, Lubniewice, Sulęcín, Torzym (powiat sulęciński);
- gminy: Bogdaniec, Deszczno, Kłodawa, Lubiszyn, Santok (powiat gorzowski ziemski);
- gmina Ośno Lubuskie (powiat słubicki).

Każda para gmin pozostaje w bezpośrednim lub przynajmniej w dalszym sąsiedztwie, tworząc tym samym zwarty geograficznie obszar. Łączna powierzchnia gmin wynosi 2106 km². Szczegółowe dane dotyczące powierzchni gmin tworzących obszar LGD oraz liczby ich mieszkańców przedstawia Tabela 1.

Tabela 1 Zestawienie gmin tworzących obszar KST-LGD¹

Województwo	Powiat	Gmina	Rodzaj gminy	Powierzchnia (km ²)	Liczba ludności (osoba)
lubuskie	sulęciński	Krzeszyce	wiejska	194	4707
		Lubniewice	miejsko-wiejska	130	3154
		Sulęcín	miejsko-wiejska	320	16131
		Torzym	miejsko-wiejska	375	6973
	gorzowski	Bogdaniec	wiejska	112	7120
		Deszczno	wiejska	168	8951
		Kłodawa	wiejska	235	8046
		Lubiszyn	wiejska	205	6934
		Santok	wiejska	169	8072
	słubicki	Ośno Lubuskie	miejsko-wiejska	198	6505
Razem:				2 106	76 593

¹ Opracowanie

I.1.2 Mapa obszaru objętego LSR

I.1.3 Opis procesu budowania partnerstwa

W 2007 roku z inicjatywy Powiatu Sulęcińskiego odbyły się pierwsze spotkania prowadzące do zawiązania się Stowarzyszenia Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania. W dniach 11-12 czerwca 2007 Wydział Rozwoju Starostwa Powiatowego w Sulęciniu zaprosił organizacje pozarządowe, przedsiębiorców oraz przedstawicieli instytucji publicznych na warsztaty współorganizowane przez Regionalny Ośrodek EFS z Gorzowa Wlkp. „We dwoje różniej – tworzenie partnerstw, zawieranie paktów”. Dwudniowe warsztaty cieszyły się dużym zainteresowaniem i doprowadziły do wspólnej konkluzji: „warto wspólnie zatroszczyć się o rozwój naszego regionu”. Podczas szkolenia jako przykładowe wskazano partnerstwa utworzone w Polsce dzięki pilotażowemu programowi LEADER+ funkcjonującemu w okresie programowania 2004-2006. Po analizie okazało się, że tylko jedna gmina z powiatu sulęcińskiego (gmina Słońsk) przystąpiła do takiego partnerstwa.

W związku z powyższym starosta sulęciński zainicjował 28 sierpnia 2007 pierwsze spotkanie w sprawie zawiązania stowarzyszenia opartego na Osi IV PROW LEADER. W spotkaniu wzięli udział przedstawiciele trzech sektorów z sześciu gmin: Torzym, Sulęcín, Ośno Lubuskie, Lubniewice, Krzeszyce. Kolejne spotkanie miało miejsce 19 września 2007 i odbyło się w szerszym gronie (gmina Łągowice). Podczas spotkania rozpoczęto prace nad statutem Stowarzyszenia. Wówczas pojawił się również pomysł połączenia obszaru LGD siecią szlaków tematycznych. Ważnym wydarzeniem w procesie budowania partnerstwa była zorganizowana przez powiat sulęciński Polsko-Niemiecka Konferencja Turystyczna (Lubniewice, 6 października 2007) promująca walory turystyczne powiatu sulęcińskiego. Podczas konferencji Stowarzyszenie pozyskało wielu nowych członków, przede wszystkim przedsiębiorców – właścicieli pensjonatów i gospodarstw agroturystycznych. Zebrania założycielskie Stowarzyszenia odbyły się w dniach 20 listopada i 18 grudnia 2007 roku. 20 grudnia komitet założycielski złożył dokumenty rejestracyjne w zielonogórskim oddziale KRS, 11 marca 2008 roku Stowarzyszenie Kraina Szlaków Turystycznych Lokalna Grupa Działania zostało wpisane do Krajowego Rejestru Sądowego.

Istotną rolę w procesie budowy partnerstwa i pracy nad strategią odegrało przeprowadzenie przez Zarząd sondażu ankietowego na obszarze objętym LSR badającego oczekiwania społeczne mieszkańców. Wskutek akcji promocyjnej Stowarzyszenie znacznie się rozrosło (trzy kolejne gminy – Lubiszyn, Bogdaniec i Klodawa). Ponadto informacje o działalności stowarzyszenia i postępie prac nad strategią podawano do informacji publicznej przy okazji wszelkich imprez, konferencji i spotkań organizowanych przez Powiat Sulęciński, co pozwoliło na bieżącą konsultację społeczną projektu strategii. 10 czerwca 2008 roku w Torzymiu odbyło się pierwsze Walne Zebranie Stowarzyszenia Kraina Szlaków Turystycznych Lokalna Grupa Działania. Na kolejnym zebraniu 26 listopada 2008 roku została przyjęta Lokalna Strategia Rozwoju. 9 czerwca 2009 roku Zarząd Stowarzyszenia Kraina Szlaków Turystycznych Lokalna Grupa Działania przyjął do grona gmin zrzeszonych w Stowarzyszeniu gminę Santok.

Stowarzyszenie Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania powołane zostało w celu działania na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, w tym: poprawy życia mieszkańców, promocji walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowo – historycznego, wspierania działalności organizacji pozarządowych oraz dbania o rozwój sektora gospodarczego.

Od 2009 r. Stowarzyszenie KST-LGD realizowało Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. W ramach zakończonego programu głównym celem Stowarzyszenia była aktywizacja mieszkańców, rozwój przedsiębiorczości oraz promocja i rozwój regionu pod względem turystycznym.

W latach 2009-2015, za pośrednictwem LGD, mieszkańcy, organizacje społeczne, przedsiębiorcy i samorządy zrealizowały szereg przedsięwzięć służących rozwojowi obszaru, wykorzystując łącznie kwotę 7 606 053,38 zł na realizację projektów z zakresu:

- odnowy i rozwoju wsi (28 projektów na kwotę 4692637,07 zł; 92% budżetu),
- małych projektów (83 projekty na kwotę 1642524,31 zł; 81,89% budżetu),
- tworzenia i rozwoju mikroprzedsiębiorstw (6 projektów na kwotę 1098469,50 zł; 64% budżetu),
- różnicowania w kierunku działalności nierolniczej (2 projekty na kwotę 172422,50 zł; 87%),
- projekt współpracy (2 projekty na kwotę 232 696,87 zł ; 99,95% budżetu).

W ramach działania funkcjonowanie LGD, nabywanie umiejętności i aktywizacja Stowarzyszenie wykorzystało 2 153 230,19 zł, tj. 95% budżetu.

Ogólnie w ramach Osi 4 Leader na lata 2007-2013 KST-LGD wykorzystało 85% przyznanego budżetu. Ponadto, przez cały okres wdrażania LSR, biuro LGD prowadziło konsultacje dla beneficjentów oraz szkolenia związane z ogłaszaniem naborami.

KST-LGD realizowało także zadania mające na celu aktywizację mieszkańców z innych programów pomocowych i przy ścisłej współpracy z gminami członkowskimi:

- w 2010 r. Stowarzyszenie KST-LGD dzięki funduszom pozyskanych z Euroregionu PRO EUROPA VIADRINA zorganizowało „Polsko – niemieckie spotkania na Szlaku Smakosza”, czyli międzynarodową imprezę kulinarną, skupiającą w jednym miejscu i czasie smaki z terenu KST-LGD oraz zaprzyjaźnionych gmin z Niemiec. Kwota dofinansowania to 8.898,88 € (41 506,59 zł);
- w 2010 r. KST-LGD zrealizowało projekt z EFS POKL pt. „Muzykalna edukacja” – nauka gry na gitarze dla dzieci z gmin, Deszczno. Celem projektu było upowszechnienie różnych form edukacji dla dzieci i młodzieży. Kwota dofinansowania to 49 775,00 zł;
- w 2012 r. KST-LGD otrzymało dofinansowanie z Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich w wysokości 52 190,00 zł na realizację zadania pt. „Wzrost konkurencyjności obszarów wiejskich poprzez utworzenie gier terenowych”. Projekt zakładał szkolenia społeczności lokalnej z zakresu ekonomii społecznej z wykorzystaniem „dobrych praktyk” na przykładzie stworzenia 11 gier terenowych (po jednej w każdej gminie członkowskiej), które przyczynią się do zwiększenia świadomości i wiedzy dotyczącej możliwości wykorzystania potencjału lokalnego.

W grudniu 2014r. Stowarzyszenie Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania podpisało Umowę ramową zawartą w celu budowy kooperacji LEADER z LAG Oderland z siedzibą w Wriezen (Niemcy).

W 2015 r. Stowarzyszenie Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania wystartowało w naborze organizowanym przez Polsko-Amerykańską Fundację Wolności i zostało jednym z pięciu nowo wybranych Ośrodków Działaj Lokalnie spośród 68 zgłoszonych organizacji z całej Polski. Stowarzyszenie KST-LGD zadeklarowało pozyskać i przeznaczyć na granty w lokalnym konkursie grantowym w 2016 roku kwotę 40 500,00 zł (cały budżet konkursu, tj. łącznie koszty obsługi i pula na granty).

1.1.4 Opis struktury LGD

Stowarzyszenie KST-LGD ma na dzień przyjęcia LSR 72 członków. W skład LGD wchodzi członkowie z sektora publicznego, gospodarczego i społecznego, którzy mają wiedzę i doświadczenie w pozyskiwaniu środków z programów pomocowych oraz zajmowali się realizacją projektów. Sektor publiczny reprezentuje 10 gmin, jeden powiat, Powiatowy Urząd Pracy oraz Gimnazjum im. ks. Jana Twardowskiego w Torzymiu. Sektor gospodarczy reprezentuje 18 Członków. Obszary działalności podmiotów gospodarczych to głównie branża turystyczna i szeroko rozumiane usługi, np. budowlane. Sektor społeczny reprezentuje 41 członków. Są to przedstawiciele organizacji pozarządowych, kół gospodyń wiejskich, grup nieformalnych itp. Skład członków jest więc reprezentatywny dla specyfiki obszaru objętego LSR oraz przyjętych kierunków działania i nie daje przewagi żadnej z grup interesu. Strukturę Stowarzyszenia KST-LGD tworzą: Walne Zebranie Członków, Zarząd (5 członków), Rada (11 członków), Komisja Rewizyjna (3 członków) oraz Biuro Stowarzyszenia. Kompetencje organów określa statut, a Rady dodatkowo regulamin. Skład Rady i Zarządu nie daje przewagi żadnej z grup interesu.

1.1.4.1 Opis składu organu decyzyjnego

Organem decyzyjnym Stowarzyszenia, do którego kompetencji należy przede wszystkim wybór operacji zgodnie z rozumieniem art. 2 pkt. 9 rozporządzenia nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. oraz ustalenie kwoty wsparcia dla operacji zgodnie z art. 34 ust. 3 lit. F rozporządzenia nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. Na Radę składa się od 5 do 11 osób, w tym Przewodniczący i dwóch Wiceprzewodniczących. Obecnie Rada liczy 11 Członków, którzy tworzą tzw. „trójkąt współpracy”, gdyż reprezentują trzy kluczowe sektory: publiczny - 3 osoby (27,27% całego składu Rady), społeczny - 4 osoby (36,36%), gospodarczy - 4 osoby (36,36%).

7 z 11 Członków Rady dokonywało oceny i wyboru operacji w ramach lokalnej strategii rozwoju w ramach PROW 2007-2013, uczestniczyło w szkoleniach z tej tematyki oraz pracach nad procedurami i kryteriami wyboru. Skład członkowski został tak dobrany, aby zagwarantować uczciwą i merytoryczną ocenę i wybór wniosków do dofinansowania a reprezentatywność każdego sektora, z zachowaniem zasady, że ani władza publiczna, ani żadna pojedyncza grupa interesu nie posiada więcej niż 49% praw głosu w podejmowaniu decyzji. Dodatkowo prowadzony będzie rejestr interesu członków organu decyzyjnego z wnioskodawcami danego naboru, który jest załącznikiem do Regulaminu Rady.

Szczegółowe informacje o organie decyzyjnym jakim jest Rada znajdują się we Wniosku o wybór strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w zał. nr 4 pn. Dane wszystkich członków organu decyzyjnego wnioskodawcy oraz w Regulaminie Rady Stowarzyszenia stanowiącym.

W celu profesjonalnej realizacji zadań Stowarzyszenia KST-LGD oraz podnoszenia wiedzy i kompetencji członków organu decyzyjnego zaprojektowany został ponadto plan szkoleń stanowiący załącznik nr 14 do wniosku o wybór LSR.

1.1.5 Potencjał ludzki LGD

Stowarzyszenie Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania dysponuje dużym doświadczeniem związanym z wdrażaniem działań skierowywanych do społeczności lokalnej, gdyż istnieje od 2007 r. i realizowało wdrażanie działania LEADER w ramach PROW 2007-2013. Wszyscy obecni pracownicy biura posiadają doświadczenie we wdrażaniu LSR na lata 2007 – 2013. Ponadto uczestniczyli w licznych szkoleniach, konferencjach, warsztatach organizowanych przez podmioty zewnętrzne (Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego, KSOW, CDR, itp.) dzięki, czemu zdobywali wiedzę i podnosili kwalifikacje zawodowe. Potwierdzeniem uczestnictwa w szkoleniach, sympozjach i warsztatach są zaświadczenia i certyfikaty.

Na podstawie posiadanej i zdobytej wiedzy pracownicy biura byli odpowiedzialni za prowadzenie szkoleń i spotkań z mieszkańcami, które dotyczyły zapoznawania ich z problematyką LEADER oraz doradztwa w aplikowaniu o środki finansowe za pośrednictwem LGD.

Wymagania dotyczące doświadczenia i kwalifikacji, zakresy obowiązków na poszczególnych stanowiskach, jak również metody oceny efektywności świadczonego przez pracowników doradztwa reguluje Regulamin Pracy Biura (załącznik nr 15 do wniosku o wybór LSR). Członkowie Rady również posiadają doświadczenie z zakresu oceny i wyboru operacji, funkcjonowania LGD, gdyż większość (ponad 63%) z nich była w Radzie podczas wdrażania LSR na lata 2007-2013. Członkowie Rady spełniają wymogi określone w rozporządzeniach wykonawczych (sektorowość, parytet), wśród nich znajduje się m.in. 8 kobiet oraz 1 osoba poniżej 35 roku życia. Skład Zarządu jest niezmienny od momentu powstania Stowarzyszenia Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania i dzięki wiedzy i doświadczeniu z powodzeniem zarządzał wdrażaniem Programu LEADER w ramach PROW 2007-2013.

Wśród pracowników biura wyznaczono osoby odpowiedzialne za animację lokalną i współpracę oraz doradztwo świadczone na rzecz potencjalnych beneficjentów i beneficjentów. Poziom ich pracy oceniany będzie ankietami satysfakcji oraz uzyskiwanym poziomem efektywności założonym jako odsetek osób którzy zrealizowali swoje zamierzenia po kontakcie z pracownikami. Założony poziom efektywności tych działań to 70%.

Dla członków organów decyzyjnych LGD, jak i pracowników biura i przedstawicieli Zarządu, został opracowany plan szkoleń z zakresu znajomości LSR, stosowanych procedur i kryteriów wyboru, jak i innych zagadnień związanych z procesem wdrażania LSR. Plan szkoleń jest załącznikiem (nr 14) do wniosku o wybór Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego Przez Społeczność (LSR).

I.1.6 Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym

Proces decyzyjny został przewidziany w ten sposób, by zapewnić wybór operacji jak najwyższej jakości, zgodnych z celami niniejszej strategii. Narzędziem pozwalającym wybrać takie właśnie projekty są przejrzyste, niedyskryminujące i mierzalne kryteria wyboru. Jedynym organem, w którego kompetencji jest wybór operacji i ustalanie kwot wsparcia jest Rada. W procedurach wyboru i Regulaminie Rady znajdują się zapisy mające na celu zachowanie parytetów, sektorowości, poufności, bezstronności, fachowości wyboru oraz kontrolowania jego jakości i zgodności tego wyboru z przyjętymi rozwiązaniami, a w razie możliwości wdrożenia procesów dyscyplinujących. Osobą odpowiedzialną za czuwanie nad prawidłowym przebiegiem oceny i wyboru, poprawności dokumentacji, zgodności formalnej jest Przewodniczący Rady. Szczegółowe informacje zawarto w rozdziale VI Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru i w załącznikach do wniosku o wybór: procedury wyboru operacji i Regulaminie Rady.

I.1.7 Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD z podaniem sposobu ich uchwalania i aktualizacji oraz opisem głównych kwestii, które będą w nich zawarte

Głównymi dokumentami regulującymi funkcjonowanie KST-LGD są: Statut Stowarzyszenia Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania, Regulamin funkcjonowania Rady Stowarzyszenia Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania (organ decyzyjny), oraz Regulamin pracy Biura LGD.

- **Statut** reguluje najważniejsze kwestie przewidziane w Ustawie z dn. 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. 2015 poz.1393 z późn. zm): nazwę, teren działania i siedzibę, cele i sposoby ich realizacji, sposób nabywania i utraty członkostwa, przyczyny utraty członkostwa oraz prawa i obowiązki członków, a także wskazuje tryb dokonywania wyboru i kompetencje władz stowarzyszenia, sposób reprezentowania stowarzyszenia oraz zaciągania zobowiązań majątkowych, wskazuje ponadto organ nadzoru nad stowarzyszeniem, jakim jest Marszałek Województwa Lubuskiego, a także określa organ LGD kompetentny w zakresie uchwalenia LSR i jej aktualizacji (Zarząd stowarzyszenia);
- **Regulamin funkcjonowania Rady Stowarzyszenia Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania** określa w szczególności zasady zwoływania i organizacji posiedzeń, rozwiązania dotyczące wyłączenia z oceny operacji, zasady podejmowania decyzji;
- **Regulamin pracy Biura Stowarzyszenia Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania** określa w szczególności: zasady zatrudniania i wynagradzania pracowników, uprawnienia kierownika biura, godziny pracy biura, zasady udostępniania informacji będących w dyspozycji LGD uwzględniające zasady bezpieczeństwa informacji i przetwarzania danych osobowych; zasady świadczenia doradztwa oraz opis metody oceny efektywności świadczonego przez pracowników LGD doradztwa.

II. PARTYCYPACYJNY CHARAKTER LSR

II.1 Dane z konsultacji społecznych przeprowadzonych na obszarze objętym LSR, które wykorzystane zostały do opracowania LSR

W poniższej tabeli umieszczono zapisy, które są wynikiem informacji zdobytych podczas procesu podsumowującego PROW 2007-2013. W procesie tym oparto się na analizie ankiet monitorujących pochodzących od beneficjentów, informacji uzyskiwanych podczas indywidualnych rozmów oraz informacji uzyskanych podczas spotkań społeczności lokalnej. Działania te zostały oparte o pracę własną członków LGD oraz pracowników biura. Pod uwagę wzięto również te sformułowania, za którymi opowiadała się większość konsultowanej grupy podczas zorganizowanych spotkań konsultacyjnych oraz te, które były formułowane przez przedstawicieli grup defaworyzowanych.

Pod uwagę nie wzięto jedynie wniosków diametralnie różniących się od pozostałych, niespójnych z zakładaną wizją rozwoju obszaru lub takich, które generowałyby zbyt wysokie koszty realizacji. Były to wnioski dotyczące m.in.:

- złego stanu technicznego dróg gminnych i powiatowych bądź braku dróg dojazdowych (wniosek odrzucono ze względu na zbyt małe możliwości finansowe będące do dyspozycji KST-LGD w okresie programowania 2014-2020 oraz ze względu na możliwość pozyskania funduszy na ten cel z innych źródeł),
- rozwoju rolnictwa (wniosek odrzucono ze względu na możliwość dofinansowania z innych źródeł, m.in. z innych działań PROW 2014-2020).

Tabela 2 Wnioski z konsultacji społecznych ze wskazaniem wykorzystanych metod partycypacyjnych

Wnioski z konsultacji społecznych					
I. Zdiagnozowane problemy	II. Zdiagnozowane potrzeby	III. Zdiagnozowane potencjały/zasoby	IV. Wykorzystana metoda partycypacyjna	V. Grupa odbiorców	VI. Uwagi
1) wysoki poziom bezrobocia osób młodych, starszych oraz kobiet,	Zwiększenie miejsc pracy. Zwiększenie zarobków. Wykorzystanie lokalnych zasobów.	Ambitni, aktywni i przedsiębiorczy mieszkańcy. Bliskość Gorzowa Wlkp. i Niemiec – rozwijające się branże transportowe.	Moderowane Spotkania Otwarte, Ankieta, Spotkania Fokusowe, Analiza danych (GUS, PUP, itp.), Punkt Konsultacyjny, Otwarte zaproszenie do składania opinii.	Sektor społeczny, mieszkańcy, przedsiębiorcy.	Dzięki zastosowanym metodom wyłoniono grupy defaworyzowane.
2) emigracja zarobkowa za granicę i do dużych ośrodków miejskich,					
3) niewykorzystany potencjał atrakcyjności krajobrazowej i istniejącego dziedzictwa lokalnego,	Zwiększenie ilości ogólnodostępnych boisk. Zagospodarowanie rekreacyjne i turystyczne rzek i jezior. Stworzenie miejsc do spędzania czasu wolnego dla ludzi starszych i rodzin z dziećmi.	Atrakcyjne położenie geograficzne. Aktywni mieszkańcy. Duża ilość formalnych i nieformalnych grup inicjatywnych.		JST, organizacje pozarządowe, mieszkańcy.	Zdiagnozowano problemy i potrzeby, z którymi poradzić sobie może sektor publiczny i organizacje pozarządowe.
4) zbyt mało miejsc sprzyjających odpoczynkowi, spędzania wolnego czasu oraz integracji mieszkańców,					
5) zły stan techniczny lub brak obiektów rekreacyjnych i sportowych związanych z realizacją oferty czasu wolnego dla mieszkańców,					
6) niskie przekonanie o spójności społecznej oraz historycznej obszaru LGD oraz stosunkowo niski poziom integracji społecznej,	Umocnienie tożsamości lokalnej i pielęgnowanie dziedzictwa lokalnego. Wykorzystanie lokalnych zasobów.	Aktywni, ambitni mieszkańcy. Czytały w małym stopniu w małym stopniu przekształcone środowisko; Duża ilość miejsc ciekawych turystycznie ze względu na przyrodę (np. Las przylaszczka, jeziora, wąwozy); Ciekawe obiekty historyczne, miejsca pamięci narodowej, zabytki (koszary, pałace, cmentarze itp.); Wytyczona szlaki rowerowe.		organizacje pozarządowe, kluby nieformalne, koła gospodyń wiejskich, mieszkańcy, w tym Członkowie KST-LGD.	Problemy mogą zostać zniwelowane poprzez działania organizacji pozarządowych, jak również działania podejmowane przez KST-LGD.
7) niski poziom świadomości mieszkańców, w tym osób „napływowych”, na temat zamieszkiwanej okolicy, jej dziedzictwa, potencjału, a w konsekwencji tożsamości lokalnej,					
8) niedostatecznie chronione istniejące dziedzictwo materialne i niematerialne obszaru,					
9) zbyt słabe wykorzystanie potencjału i dziedzictwa lokalnego do integracji mieszkańców, w tym międzypokoleniowej, uwzględniającej potrzeby poszczególnych grup wiekowych					
10) niedostateczny poziom uczestnictwa w wydarzeniach i sprawach obszaru KST-LGD osób z grup defaworyzowanych					

II.2 Opis wykorzystanych partycypacyjnych metod konsultacji wykorzystanych przy opracowaniu LSR

W procesie opracowywania LSR kluczową sprawą było uzyskanie informacji pochodzących z konsultacji społecznych, pozyskanym dzięki zastosowaniu poszczególnych metod partycypacyjnych.

Stowarzyszenie Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania zastosowało następujące metody partycypacyjne:

- 1) Desk research, - polegającą na analizie danych m.in. z GUS, PUP, OPS, własnych badań i obserwacji. Efekt: wstępne określenie grup docelowych, w tym grup defaworyzowanych oraz określenie kierunków działania w zakresie rozwoju lokalnego rynku pracy.
- 2) Ankieta elektroniczna CAWI (Computer-Assisted Web Interview) - wywiad on-line w formie ankiety zamieszczony na stronie internetowej Stowarzyszenia KST-LGD. Efekt: mieszkańcy zidentyfikowali słabe i mocne strony obszaru LGD, a także preferowane kierunki działania.
- 3) Punkt konsultacyjny w biurze KST-LGD – czynny w godzinach otwarcia biura, miejsce, w którym interesariusze mogli zapoznać się z materiałami informacyjnymi, złożyć swoje opinie i uwagi, przedyskutować z osobami odpowiedzialnymi za budowę strategii interesujące ich kwestie, wypełnić ankietę oraz złożyć propozycje przedsięwzięć, a także uwagi dotyczące działalności LGD. Efekt: określenie kierunków działania i wsparcia grup defaworyzowanych.
- 4) Moderowane spotkania otwarte – zorganizowane w każdej gminie członkowskiej, na których przeprowadzono analizę SWOT, opracowano propozycje celów strategicznych oraz uzyskano informacje nt. planowanych do realizacji przedsięwzięć.
- 5) spotkania fokusowe (zastosowanie metody Focus Group Interview) – udział w spotkaniach wzięli członkowie grupy roboczej oraz odpowiednio: 1) przedstawiciele sektora publicznego, 2) przedstawiciele sektorów społecznego i gospodarczego, 3) przedstawiciele zdefiniowanych podczas wcześniejszych badań i spotkań grup defaworyzowanych. Efekt: ostatecznie zdefiniowano partycypacyjne kierunki rozwoju, w kontekście grup defaworyzowanych.
- 6) Otwarte zaproszenie do zgłaszania opinii - na stronie LGD oraz stronach internetowych gmin członkowskich na bieżąco umieszczano poszczególne części LSR, które mieszkańcy terenu mogli opiniować. Efekt: ostateczne zdefiniowanie kierunków rozwoju LGD w kontekście zmniejszania bezrobocia, zmniejszania barier dostępu do rynku pracy grupom defaworyzowanym oraz zaakceptowanie kierunku rozwoju obszaru w latach 2014-2020.

Wszystkie przeprowadzone działania mające na celu ewaluację wdrażania PROW 2007-2013, zdiagnozowanie obszaru, identyfikację słabych i mocnych stron, szans i zagrożeń, ustalenie celów ogólnych, przedsięwzięć i celów szczegółowych zostały zrealizowane dzięki pracy własnej pracowników biura, członków Stowarzyszenia oraz specjalnie powołanego zespołu roboczego. Dokument LSR został przygotowany przez osoby bezpośrednio związane ze Stowarzyszeniem Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania.

Tabela 3 Wykorzystane metody partycypacyjne w podziale na kluczowe etapy opracowania LSR

KLUCZOWE ETAPY PRZYGOTOWANIA LSR	WYKORZYSTANA METODA PARTYCYPACYJNA					
	Desk research	Ankieta elektroniczna	Punkt konsultacyjny w biurze KST-LGD	Moderowane spotkania otwarte	Spotkania fokusowe	Otwarte zaproszenie do zgłaszania opinii
diagnoza i analiza SWOT	X	X	X	X	X	X
określenie celów i wskaźników w odniesieniu do opracowania LSR oraz opracowanie planu działania		X	X	X	X	X
opracowanie zasad wyboru operacji i ustalania kryteriów wyboru			X		X	X

opracowanie zasad monitorowania i ewaluacji			X			X
przygotowanie planu komunikacyjnego w odniesieniu do realizacji LSR		X	X	X	X	X

II.2.1 Informacje dotyczące przeprowadzonych konsultacji LSR

Najbardziej obfitującą w zbiór informacji metodą partycypacyjną były otwarte spotkania konsultacyjne kierowane do wszystkich mieszkańców obszaru LGD. Odbyło się 10 spotkań, w których udział wzięło 163 uczestników. Na spotkaniach konsultacyjnych, które odbywały się w początkowej fazie badań nad obszarem zebrano informację dotyczącą słabych i mocnych stron obszaru, specyfiki lokalnego rynku pracy oraz potrzeb i problemów, z którymi mieszkańcy spotykają się na co dzień. Zebrane informacje były podstawą do opracowania analizy SWOT, uzupełnieniem diagnozy, a także przyczyniły się do powstania celów ogólnych i szczegółowych niniejszej strategii.

Tabela 4 Harmonogram spotkań konsultacyjnych

Lp.	Nazwa Gminy	Miejscowość	Termin spotkania	Ilość uczestników	Program spotkania
1.	Bogdaniec	Łupowo	09-09-2015	37	Przeprowadzenie analizy SWOT, opracowanie celów strategicznych
2.	Ośno Lubuskie	Ośno Lubuskie	08-09-2015	23	
3.	Lubiszyn	Lubiszyn	15-09-2015	14	
4.	Krzeszyce	Krzeszyce	16-09-2015	12	
5.	Santok	Santok	22-09-2015	17	
6.	Torzym	Torzym	29-09-2015	12	
7.	Lubniewice	Lubniewice	06-10-2015	12	
8.	Kłodawa	Kłodawa	07-10-2015	14	
9.	Deszczno	Deszczno	13-10-2015	11	
10.	Sulęcín	Sulęcín	21-10-2015	11	
Razem				163	

III. Diagnoza - opis obszaru i ludności

III.1 Określenie grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR oraz problemów i obszarów interwencji odnoszących się do tych grup.

W skład LGD wchodzi 10 gmin (w tym cztery gminy miejsko-wiejskie i sześć gmin wiejskich) zamieszkałych przez **76 593 osoby**, z czego w miastach zamieszkuje **18 813 osób** (wg stanu na 31.12.2013 r.).

Tabela 5 Liczba ludności / gęstość zaludnienia obszaru KST - LGD wg stanu na dzień 31.12.2013 r.²

	osoba	osoba	osoba	osoba	osoba	osoba	osoba	%	km 2	na 1 km 2
Bogdaniec	6783	6849	6803	7021	7084	7121	7120	5,0	112	84
Deszczno	7642	7811	7904	8402	8622	8867	8951	17,1	168	53
Kłodawa	8852	8977	7219	7456	7851	7879	8046	21,0	235	34
Lubiszyn	6737	6753	6703	6801	6817	6902	6834	2,9	205	34
Santok	7088	7705	7858	7844	7945	8019	8072	5,3	169	48
Ośno Lubuskie	8315	8339	8390	8541	8529	8488	8505	3,0	198	33
Ośno Lubuskie - miasto	3747	3765	3794	3885	3895	3880	3889	3,8	-	-
Krzyszczewo	4575	4597	4610	4686	4703	4687	4707	2,0	194	24
Lubniewice	3102	3082	3067	3132	3134	3172	3154	1,7	130	24
Lubniewice - miasto	1955	1933	1942	2020	2032	2064	2040	4,3	-	-
Sulęcín	16150	16181	16211	16427	16307	16150	16131	0,1	320	50
Sulęcín - miasto	10016	10019	10105	10244	10270	10277	10285	2,5	-	-
Torzyn	6784	6790	6795	6957	6963	6969	6973	2,8	375	19
Torzyn - miasto	2447	2458	2470	2540	2535	2592	2597	6,1	-	-
Ogółem - gmina	72406	73084	73748	75369	75895	76254	76593	5,8	2106	36
Ogółem - miasto	18165	18175	18311	18689	18732	18813	18791	3,4	-	-

Na przełomie lat 2007 – 2013 zauważalny był ogólny wzrost liczby mieszkańców w gminach członkowskich KST-LGD ogólnie o 5,8 %. Wyjątek stanowi gmina Sulęcín, która odnotowała spadek zaludnienia o 0,1 %. Szczególnym wzrostem ilości mieszkańców charakteryzują się gminy powiatu gorzowskiego, nazywane „sypialnią Gorzowa”, tj.: Deszczno, Kłodawa, Santok, Bogdaniec, które zgodnie z Konsepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju znajdują się w obszarze funkcjonalnym Gorzowa Wlkp., a także Torzym wchodzący w skład powiatu sulęcińskiego. Największą gęstość zaludnienia tj. ok. 50 mieszkańców/1km² wykazują gminy Deszczno, Santok, Bogdaniec i Sulęcín przy średniej gęstości zaludnienia gmin KST-LGD 36 osób/km² i średnim zaludnieniu Województwa Lubuskiego 73 osoby/km². Należy zauważyć, że proces migracyjny dla terenu KST-LGD w powyższym okresie jest bardzo atrakcyjny. Fakt ten został również zauważony przez mieszkańców KST-LGD (gminy w których przyrost wynosił co najmniej 5%) podczas przeprowadzonych konsultacji społecznych. Uczestnicy spotkań zwracali uwagę na przyływ nowych mieszkańców, szczególnie z terenów miejskich, co w przyszłości ma się przełożyć na wzrost dochodów drobnej przedsiębiorczości na tych terenach. Mieszkańcy gmin o przyroście ludności mniejszym niż 5%, zwłaszcza Sulęcína, sugerowali że spadek ilości mieszkańców spowodowany jest ich migracją w poszukiwaniu zatrudnienia w rejonach dużych miast, aglomeracji przemysłowych a także za granicę. W związku z tym w okresie realizacji LSR w latach 2014-2020 należy skierować dużą część środków z przeznaczeniem na rozwój przedsiębiorczości. W przeprowadzonym przez KST-LGD badaniu ankietowym aż 44,4% respondentów wskazało, iż należy przeznaczyć środki szczególnie na „Zakładanie działalności gospodarczej i rozwój przedsiębiorczości” a 21,8% badanych wskazało, że zamierza sięgnąć po środki jako „Przedsiębiorca” i 7,7% jako „Rolnik”³.

Tabela 6 Ludność wg funkcjonalnych grup wieku, płci oraz lokalizacji terytorialnej⁴

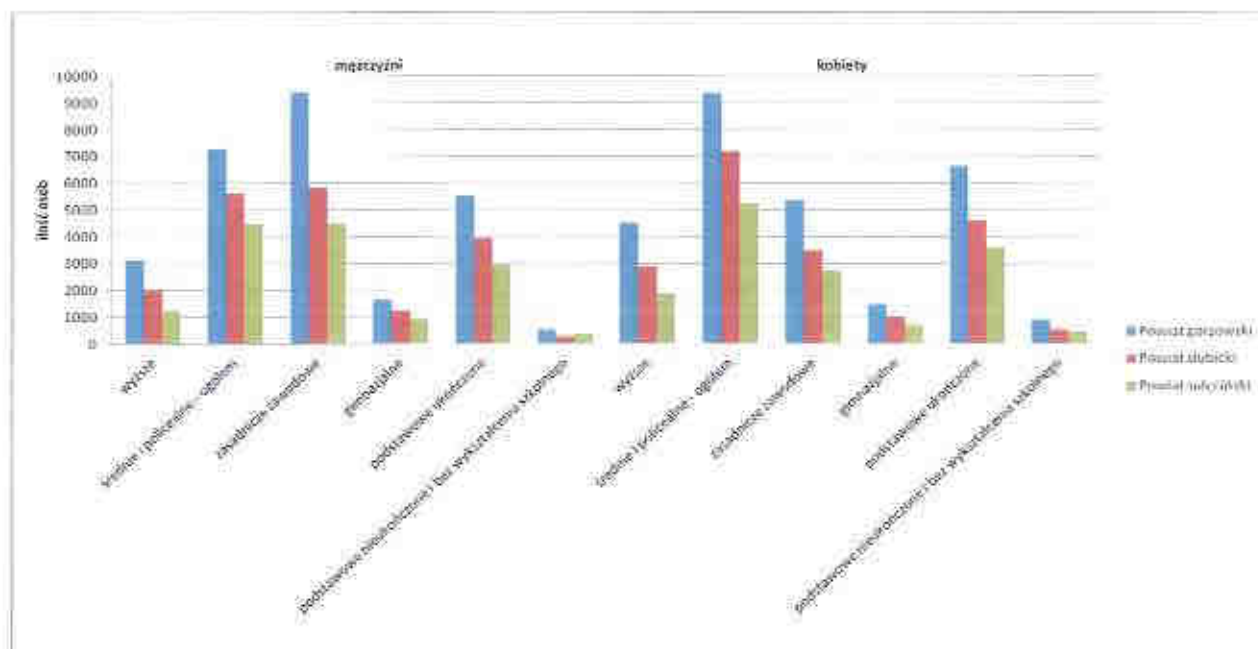
Wiek w latach	Ludność wg funkcjonalnych grup wieku, płci oraz lokalizacji terytorialnej											
	Łącznie gminy KST-LGD						Województwo Lubuskie					
	ogółem		mężczyźni		kobiety		ogółem		mężczyźni		kobiety	
	2007	2013	2007	2013	2007	2013	2007	2013	2007	2013	2007	2013
0-2	2286	2342	1170	1195	1116	1147	30997	30605	15924	15557	15073	15044
3-6	2989	3782	1626	1903	1463	1879	37969	46162	19426	23861	18541	22511
7-12	5159	4926	2679	2456	2481	2470	85151	88567	33477	28957	31674	28610
13-15	3235	2483	1698	1277	1837	1208	39183	30846	19897	15770	19286	14876
16-19	4491	3760	2310	1941	2181	1819	59733	46618	30488	23894	29245	22734
20-24	6566	5597	3390	2913	3176	2684	88736	68227	44868	34765	43868	33462
25-34	11142	12552	6803	8572	5339	6980	163482	170114	83358	86759	80124	83355
35-44	9463	11326	4855	6807	4608	6619	124064	147433	62559	75255	81905	72178
45-54	11549	10186	6913	6237	5636	4949	160558	129711	78783	64662	81776	65049
55-64	7651	10827	3783	6452	3868	6375	119583	156885	66669	74945	62814	81939
65 i więcej	7875	8812	2888	3362	5007	5450	119025	136502	43504	52124	75521	84378
Łącznie - 34 i mniej	35868	35442	18575	18257	17293	17185	485251	450939	247440	230353	237811	220586
Łącznie - 55 i więcej	15526	19639	6651	8814	8875	10825	238608	293387	100173	127070	138435	166317

Przeprowadzona analiza ludności wg funkcjonalnych grup wieku, płci oraz lokalizacji terytorialnej wykazuje, że wśród mieszkańców KST-LGD największy odsetek populacji na dzień 31.12.2013 r. tj. 16,4% stanowili mieszkańcy w wieku od 25 do 34 lat. W analogicznym okresie sytuacja w Województwie Lubuskim kształtowała się na bardzo podobnym poziomie i wynosiła 16,7%. Biorąc pod uwagę spostrzeżenia mieszkańców w trakcie przeprowadzonych konsultacji społecznych dokonano analizy grup wiekowych ludności KST-LGD ze szczególnym uwzględnieniem wieku do 34 roku życia oraz powyżej 55 roku życia.

² Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, stan na dzień 31.12.2013r.³ badanie ankietowe - własne KST-LGD⁴ Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, stan na dzień 31.12.2013r.

Przeprowadzona analiza dowodzi, że wśród ludności KST-LGD na dzień 31.12.2013 r. osoby 34-letnie i młodsze stanowiły aż 46,3 %, a osoby w wieku 55 lat i więcej 25,6 % ogólnej liczby mieszkańców. Na poziomie Województwa Lubuskiego dla analogicznych grup wiekowych udział procentowy kształtuje się odpowiednio: 44,1 % i 28,7 %. Zarówno na poziomie KST-LGD, jak i województwa, ilość kobiet w wieku 55 lat i starszych jest znacznie większa niż mężczyzn. Według opinii uczestników konsultacji społecznych realizując LSR w latach 2014-2020 należy zwrócić szczególną uwagę na poprawę infrastruktury rekreacyjnej i sportowej, z której będą mogły korzystać kobiety np. podczas spacerów, opieki nad wnukami a także uprawiając czynne formy wypoczynku takie jak bardzo modny nordic walking. **Przekazanie środków finansowych dla osób w tych przedziałach wiekowych rokuje duże szanse na ich prawidłowe wykorzystanie a tym samym przyczyni się do gospodarczego rozwoju regionu.**

Wykres 1 Ludność w wieku 13 lat i więcej wg płci i poziomu wykształcenia ⁵

Powyższy wykres przedstawia stan ludności wg płci i wykształcenia w powiatach z terenu KST-LGD. We wszystkich powiatach utrzymuje się podobna tendencja pomiędzy wykształceniem mężczyzn i kobiet. Zauważyć należy, że wykształcenie średnie i wyższe przeważa u kobiet a wykształcenie zawodowe przeważa wśród mężczyzn.

III.1.1.1 Kluczowe grupy docelowe

Reasumując powyższe zidentyfikowano następujące kluczowe grupy docelowe:

- **grupy defaworyzowane** – jako osoby zagrożone wykluczeniem społecznym, do których skierować należy działania związane z kształtowaniem i promocją postaw przedsiębiorczych, komercjalizacją usług oferty czasu wolnego, a także rozwojem infrastruktury użyteczności publicznej, w tym przede wszystkim: mieszkańcy w wieku 55+, poniżej 35 roku życia oraz kobiety i bezrobotni,
- **przedstawiciele trzeciego sektora** (organizacje pozarządowe, grupy nieformalne, itp.) – jako podmioty aktywnie działające w życiu społecznym i kulturowym krzewiące zdrowy i aktywny sposób spędzania czasu,
- **samorządy gminne i powiatowe** – jako podmioty odpowiedzialne m.in. za rozwój infrastruktury i oferty czasu wolnego oraz jej beneficjenci, a także jako podmioty odpowiedzialne za politykę kulturalną, społeczną,
- **przedsiębiorcy** – jako podmioty gospodarcze rozpoczynające prowadzenie własnego biznesu oraz ci, którzy rozwijają swoją działalność. Strefa ta może się również przyczynić do przywrócenia osób wykluczonych społecznie na rynku pracy.
- **KST-LGD** – jako podmiot inicjujący oraz działający na rzecz integracji i rozwoju turystyki, zachowania tradycji kultury, a także animator postaw przedsiębiorczych, wpływający na rozwój turystyczny regionu.

⁵ Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS. Stan w dniu 31 III 2011 r. wg Narodowego Spisu Powszechnego 2011.

III.2 Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości (w tym przedsiębiorczości społecznej), branż z potencjałem rozwojowym

Obszar LGD charakteryzuje się specyficznymi warunkami w pewien sposób determinującymi możliwości rozwoju gospodarczego obszaru. Kraina Szlaków Turystycznych położona jest w pobliżu granicy z Niemcami i w bezpośrednim sąsiedztwie z miastem wojewódzkim, blisko 125 – tysięcznym Gorzowem Wlkp. Położenie geograficzne Krainy przez wszystkich uczestników spotkań konsultacyjnych było wymieniane jako bezwzględny atut. Obszar LGD charakteryzuje bardzo mała gęstość zaludnienia i duża lesistość przy jednoczesnym silnym wyróżnieniu miejscowości gminnych. Stąd też wynika specyfika gospodarki regionu charakteryzująca się silniejszym rozwojem obszarów położonych w sąsiedztwie Gorzowa Wlkp. Nie bez znaczenia są przebiegające przez teren objęty LSR autostrada A2 oraz droga ekspresowa S3. W sierpniu 2015 r. prezydenci miast Gorzowa Wlkp. oraz Zielonej Góry podpisali z marszałkiem województwa lubuskiego porozumienie będące podstawą do realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Lubuskie 2020. Zgodnie z założeniami „Umowy Partnerstwa - Programowanie perspektywy finansowej 2014-2020, zatwierdzoną przez Komisję Europejską w maju 2014 roku”, ZIT skierowane mają być do miejskich obszarów funkcjonalnych. Właśnie na tej podstawie wyznaczono zakres terytorialny Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego miasta Gorzowa Wlkp. tworzą go: Miasto Gorzów Wielkopolski, Gminy Kłodawa, Santok, Deszczno, Bogdaniec (członkowie KST-LGD). Wśród głównych kierunków działań służących zwiększaniu konkurencyjności obszarów funkcjonalnych miast wojewódzkich, atrakcyjności ich rynków pracy, czy inwestycyjnej znajduje się rozwój zrównoważonego, sprawnego transportu łączącego miasto i jego obszar funkcjonalny oraz poprawa dostępności transportowej do głównych ośrodków miejskich w kraju, realizacja planów gospodarki niskoemisyjnej, rewitalizacja zdegradowanych dzielnic, poprawa stanu środowiska przyrodniczego, ale także wzmacnianie badań, rozwoju technologicznego, innowacji oraz sieciowania miast w zakresie rozwoju społeczno – gospodarczego (źródło: www.rpo.lubuskie.pl). Południową część LGD zamyka gmina Torzym z przebiegającą przez jej teren autostradą A2 i węzłem w Torzymiu. Powyższe informacje oraz powszechnie panujące przekonanie wśród mieszkańców pozwalają na wysnucie wniosku, że usługi transportowe oraz wszelkie usługi dedykowane branży transportowej (szkolenia kierowców, mechaniczne, logistyczne, ubezpieczeniowe, myjnie, łazienki dla kierowców, bary itp.) można uznać za branżę o dużym potencjale rozwojowym na terenie KST.

Na terenie KST-LGD na przełomie lat 2009 – 2014 odnotowuje się wzrost liczby wpisanych do REGON działalności gospodarczych. Branże, w których najwięcej jest podmiotów gospodarczych to: handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych, budownictwo, transport i gospodarka magazynowa, rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (z wyłączeniem indywidualnych gospodarstw rolnych), przetwórstwo, działalność profesjonalna, naukowa i techniczna. Wśród prowadzących działalność gospodarczą dominuje sektor prywatny, w którym na koniec 2014 r. zarejestrowanych było 7017 podmiotów, natomiast w sektorze społecznym zarejestrowano 192 podmioty. Działalność sektora prywatnego jest zdominowana przez osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą.

W roku 2013 w miejscowości Ściechów (gmina Lubiszyn) została powołana jedyna na obszarze KST-LGD Spółdzielnia Socjalna „DLA ROZWOJU”. Spółdzielnia funkcjonuje jako profesjonalna firma sprzątająca. Usługi sprzątania świadczone są na terenie całego powiatu gorzowskiego, obsługując małe, średnie i duże firmy oraz klientów indywidualnych.

W listopadzie 2015 r. na terenie objętym LSR zostały utworzone dwa Centra Integracji Społecznej (źródło: Rejestr Centrów Integracji Społecznej na terenie Województwa Lubuskiego, www.lubuskie.uw.gov.pl):

- Centrum Integracji Społecznej w Bogdańcu prowadzone Stowarzyszenie KLUB EDUKACJA w Bogdańcu. Zakre planowanych do realizacji przez CIS prac to: prace remontowo budowlane, pielęgnacja terenów zielonych i leśnych, prace gastronomiczne, utrzymanie czystości, opieka nad osobami starszymi i przewlekle chorymi.
- Centrum Integracji Społecznej w Gralewie (gmina Santok) prowadzone przez Stowarzyszenie Przyjaciół Gminy Santok „Pomocna Dłoń” w Santoku planujące zająć się pracami porządkowo – ogrodniczymi.

Powołanie Spółdzielni socjalnych to szansa na poprawę bytu osób wykluczonych społecznie, niepełnosprawnych, bezrobotnych. Obie spółdzielnie docelowo planują uczestnictwo łącznie 35 osób.

Tabela 7 Podmioty gospodarcze terenu KST –LGD wpisane do REGON wg PKD 2007. Bez osób prowadzących gospodarstwa indywidualne w rolnictwie⁶

ilość podmiotów gospodarczych w gminach wpisanych do REGON wg sekcji PKD
--

⁶ Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, stan na dzień 31.12.2014r.

GMINA	POLNICTWO, LEŚNICTWO, LOWNICTWO I RYBACTWIO															liczbę podmiotów gospodarczych ogółem	2013	2009
	PRZETWÓRSTWO PRZEMYSŁOWE																	
	BUDOWNICTWO																	
HANDEL, HURTOWY I DETALICZNY, NAPRAWA POJAZDÓW, SAMOCHODOWYCH WŁAZIĄCZKI WYCIĄCZKI																		
TRANSPORT I GOSPODARWA WAGAZYNOWA																		
DZIAŁALNOŚĆ ZWIĄZANA Z ZAKWATEROWANIEM I USŁUGAMI GASTRONOMICZNYMI																		
DZIAŁALNOŚĆ FAKSOWA I USZPECZKOWA																		
DZIAŁALNOŚĆ PROFESJONALNA, KALKOWA, TECHNICZNA																		
DZIAŁALNOŚĆ W ZAKRESIE USŁUG ADMINISTRACYJNYCH I DZIAŁALNOŚĆ WSPERAJĄCA																		
EDUKACJA																		
OPIEKA ZDROWOTNA I POMOC SPOŁECZNA																		
DZIAŁALNOŚĆ ZWIĄZANA Z KULTURĄ, ROZRYWKĄ I REKREACJĄ																		
POZOSTAŁA DZIAŁALNOŚĆ USŁUGOWA + GOSPODARSTWA DOMOWE ZATRUCIAJĄCE PRACOWNIKÓW; GOSPODARSTWA DOMOWE PRODUKUJĄCE WYRÓBY I ŚWIĄDZĄCE USŁUGI NA WŁASNE POTRZEBY																		
GOSPODARSTWA WYDObYWANE, WYTWARZANIE I ZADOPATRYWANIE W ENERGIĘ ELEKTRYCZNA, GAZ, PARY WODNA, GORAĆ, WÓDE I POWIETRZE DO URZĄDÓW KLIMATYZACYJNYCH, DOSTAWA WODY; GOSPODAROWANIE ŚCIEKAMI I ODPADAMI ORAZ DZIAŁALNOŚĆ ZWIĄZANA Z REKULTYWACJĄ, INFRASTRUKTURĄ KOMUNIKACYJNĄ, DZIAŁALNOŚĆ ZWIĄZANA Z OBROTEM RYNKU NIERUCHOMOŚCI, ADMINISTRACJĄ PUBLICZNĄ I OBRONA, NARODZINA, OROWKIOWANIE ZABEZPIECZENIA SPOŁECZNE, ORGANIZACJE I ZESPÓŁY EKSTERYTORIALNE																		
															2014	2013	2009	
BOGDANIEC	45	71	116	193	68	18	24	49	14	14	33	14	59	25	743	726	639	
DESZCZNO	71	90	143	244	81	31	28	61	21	20	39	15	50	53	947	948	750	
KŁODAWA	41	82	135	280	80	26	42	132	35	31	81	26	49	68	1107	1095	802	
LUBISZYN	53	43	80	120	51	16	7	25	14	16	19	13	37	23	517	521	472	
SANTOK	33	89	124	170	75	33	30	46	22	27	41	15	53	41	799	790	606	
KRZESZYCE	49	43	47	94	26	6	18	12	15	14	20	14	23	22	403	389	331	
LUBNIEWICE	28	16	55	58	6	22	5	13	11	8	20	8	20	31	301	308	291	
SULĘCIN	58	85	212	322	65	44	30	64	32	46	89	18	107	93	1265	1279	1151	
TORZYM	63	32	59	128	36	23	13	15	16	17	29	15	39	36	521	525	481	
OŚNO LUBUSKIE	57	57	102	144	45	27	10	28	17	14	16	6	42	41	606	578	559	

Uczestnicy spotkań fokusowych zwracali uwagę na brak możliwości wsparcia drobnych przedsiębiorców. Urzędy pracy oferują niewielkie kwoty wsparcia, a wsparcie w ramach RPO jest dla nich niedostępne ze względu na wymagania dotyczące innowacji, tymczasem przedsiębiorcy z terenów wiejskich tacy jak mechanicy, restauratorzy, sklepikarze potrzebują wymiany i modernizacji swoich miejsc pracy (rozbudowy, wymiany sprzętów, oprogramowania) ale niekoniecznie technologii innowacyjnych w skali kraju. Konsultacje społeczne z przedsiębiorcami/osobami planującymi otworzenie działalności gospodarczej wzbudziły zainteresowanie premiami na rozpoczęcie działalności gospodarczej. Sugerowano podział środków na dwie części, pierwszą na rozwój istniejących przedsiębiorstw, a drugą dla stawiających pierwsze kroki we własnym biznesie. Według opinii stosunkowo duża kwota 60 000 zł premii na start może spowodować chęć podejmowania, szczególnie przez osoby młode do 35 r.ż. a także bezrobotne osoby, ryzyka działania we własnym biznesie ze szczególnym uwzględnieniem kobiet szukających wsparcia i powrotu do czynnej pracy zawodowej. Poza tym kwota wsparcia jest bardzo atrakcyjna w porównaniu ze środkami oferowanymi osobom bezrobotnym przez PUP.

III.3 Opis rynku pracy (poziom zatrudnienia i stopa bezrobocia - liczba bezrobotnych do liczby osób w wieku produkcyjnym, charakterystyka grup pozostających poza rynkiem pracy).

Na dzień 31 grudnia 2013 roku na obszarze LGD zarejestrowanych było łącznie 3709 bezrobotnych. W grupie tej nieznacznie przeważają kobiety - 51% do 49%. Niepracujących kobiet jest więcej w gminach wiejskich, tj. Bogdaniec, Lubiszyn, Kłodawa, Santok, Deszczno, Krzeszyce oraz w gminie miejsko-wiejskiej Ośno Lubuskie. W gminach tych odsetek bezrobotnych kobiet jest wyższy niż w pozostałych gminach KST-LGD ze względu na to, że wykonują one głównie prace domowe, które niestety nie są kwalifikowane jako zatrudnienie, wśród nich są również kobiety, którym po urodzeniu dziecka trudniej jest wrócić do pracy. Z tego

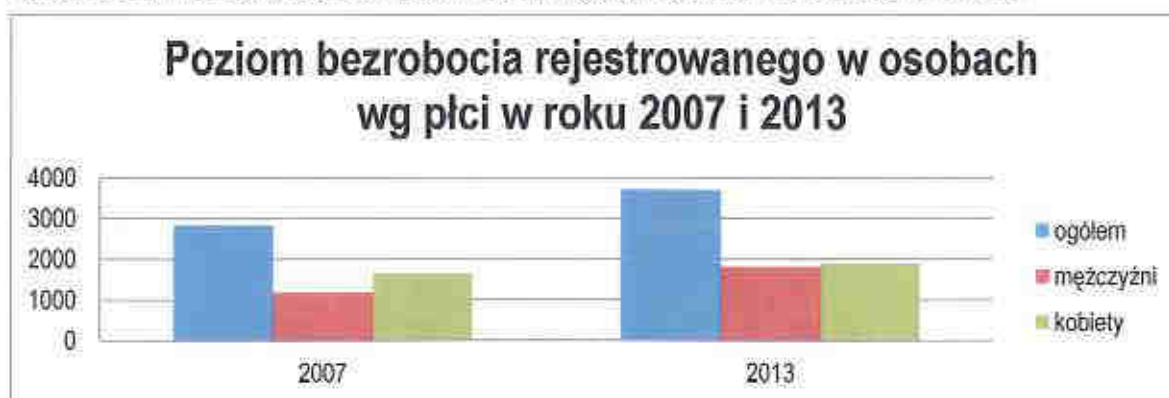
typu uwagami spotkano się podczas konsultacji społecznych prowadzonych przez KST-LGD. Mieszkańcy uważają również, że wśród nich panuje stereotypowe podejście, w którym w tradycyjnej rodzinie to mężczyzna pracuje i utrzymuje rodzinę, a kobieta zajmuje się prowadzeniem domu i opieką nad dziećmi.

Tabela 8 Poziom bezrobocia na terenie KST-LGD, udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym⁷

	Jednostka miary	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
OBSZAR KST-LGD	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wg płci								
	ogółem	%	6,24	4,31	7,06	6,46	7,22	7,39	7,50
	mężczyźni	%	4,91	3,61	6,19	5,64	5,97	6,68	6,75
	kobiety	%	7,72	5,13	8,1	7,42	8,69	8,21	8,35
WOJEWÓDZTWO LUBUSKIE	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wg płci								
	ogółem	%	7,9	7,0	9,2	8,8	8,8	9,1	9,1
	mężczyźni	%	6,4	5,9	8,5	7,8	7,5	8,2	8,1
	kobiety	%	9,5	8,1	9,9	9,9	10,4	10,1	10,2

Poziom bezrobocia na terenie powiatów KST-LGD na dzień 31 grudnia 2013 r. wynosi odpowiednio: powiat gorzowski 12,9%, powiat słubicki 13,1%, powiat sulęciński 15,3% przy bezrobociu w województwie lubuskim na poziomie 15,7%. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wg płci z terenu KST-LGD wykazuje również poziom niższy niż w województwie lubuskim (szczegółowy rozkład danych przedstawia powyższa tabela). Zauważyć należy, że w badanym okresie 2007 - 2013 poziom bezrobocia wzrasta.

Wykres 2 Poziom bezrobocia rejestrowanego w osobach wg płci w roku 2007 i 2013 na terenie KST-LGD⁸

Statystyki ukazujące poziom bezrobocia rejestrowanego wykazują również wysokie bezrobocie wśród osób młodych (34-letnie i młodsze) i 55+, Dane statystycznie pokrywają się z danymi ukazującym ludność wg funkcjonalnych grup wieku, płci oraz lokalizacji terytorialnej. Właśnie w tych grupach wiekowych mieszkańcy KST-LGD uczestniczący w konsultacjach społecznych widzą potencjał, dzięki któremu mogą zostać wykorzystane fundusze europejskie.

Tabela 9 Bezrobotni zarejestrowani wg wykształcenia w powiatach z terenu KST-LGD⁹

Bezrobotni zarejestrowani wg poziomu wykształcenia w powiatach na terenie działania KST-LGD								
Poziomy wykształcenia	Płeć	Jednostka miary	gorzowski		słubicki		sulęciński	
			2007	2013	2007	2013	2007	2013
ogółem	ogółem	osoba	2275	3194	2781	2110	1652	1782
wyższe	ogółem	osoba	128	319	135	152	67	133
policealne, średnie zawodowe	ogółem	osoba	391	548	654	485	309	370
średnie ogólnokształcące	ogółem	osoba	164	277	269	216	122	151
zasadnicze zawodowe	ogółem	osoba	640	900	736	628	589	604
gimnazjalne i poniżej	ogółem	osoba	952	1150	987	629	565	524

⁷ Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, stan na dzień 31.12.2013r.

⁸ Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, stan na dzień 31.12.2013r.

⁹ Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, stan na dzień 31.12.2013r.

Wśród osób bezrobotnych na koniec roku 2013 we wszystkich analizowanych powiatach najwięcej osób poszukujących pracy stanowią zarejestrowani z najniższym wykształceniem i wykształceniem zawodowym zasadniczym. Powiatem, w którym proporcje te rozkładają się niemalże identycznie jest powiat słubicki. Pomimo dobrze rozbudowanej sieci szkół ponadpodstawowych we wszystkich powiatach ilość osób bez pracy z wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym jest stosunkowo duża. Wytlumaczeniem tejże obserwacji może być to, że dane przedstawiają jedynie podział ze względu na wykształcenie nie biorąc pod uwagę wieku osób bezrobotnych.

Należy zauważyć, że w badanym okresie urzędy pracy prowadziły aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu, przyznając bezzwrotne środki na otwarcie działalności gospodarczej, kierując bezrobotnych na szkolenia zawodowe, staże, roboty publiczne czy prace interwencyjne. Szkolenia, spotkania informacyjne dotyczące pozyskiwania funduszy europejskich dla mieszkańców, a w szczególności dla przyszłych przedsiębiorców na terenie KST-LGD są prowadzone również przez Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Gorzowie Wielkopolskim oraz Lokalny Punkt Informacyjny Funduszy Europejskich w Gorzowie Wielkopolskim.

Z przeprowadzonych wywiadów, informacji z konsultacji społecznych wynika również, że poziom bezrobocia wśród osób z najniższymi kwalifikacjami ma charakter powtarzalny tzn. osoby te cyklicznie podejmują prace na krótki okres. Zarejestrowani bardzo często korzystają jedynie z gwarantowanych przez PUP świadczeń ubezpieczeniowych, by móc podejmować pracę poza granicami kraju lub bez umowy o pracę. Nie powinni oni zatem stanowić głównych odbiorców działań KST-LGD.

III.4 Przedstawienie działalności sektora społecznego, w tym integracja/rozwój społeczeństwa obywatelskiego.

Teren objęty LSR Stowarzyszenia Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania to obszar, na którym funkcjonuje wiele formalnych i nieformalnych organizacji społecznych, co zostało również docenione podczas spotkań z mieszkańcami. Stowarzyszenia rejestrowane w KRS oraz zwykle, kluby sportowe, uczniowskie kluby sportowe ochotnicze straże pożarne to organizacje dzięki którym kwitnie życie kulturowe na terenach miast i wsi. Według danych dostępnych na stronach internetowych powiatów: gorzowskiego, słubickiego, sulęcińskiego oraz Państwowej Straży Pożarnej w Sulęcinie (ze względu na duże rozbieżności pomiędzy danymi publikowanymi przez GUS a danymi publikowanymi na stronach samorządów terytorialnych przyjęto za reprezentatywne przy analizie obszaru dane samorządowe) największy udział wśród organizacji działających na terenie KST-LGD mają stowarzyszenia -50%, 25% stanowią OSP, a organizacje sportowe to 25% ogółu (w tym uczniowskie kluby sportowe stanowiące 6% ogólnej liczby organizacji).

Tabela 10. Organizacje sektora społecznego z terenu KST-LGD, stan na dzień 30.11.2015r.¹⁰

GMINA	OGÓLEM	STOWARZYSZENIA WPISANE DO REJESTRÓW STOWARZYSZEŃ	STOWARZYSZENIA KULTURY FIZYCZNEJ	UCZNIOWSKIE KLUBY SPORTOWE	OCHOTNICZE STRAŻE POŻARNE
DESZCZNO	16	3	4	1	8
BOGDANIEC	25	16	6	1	2
LUBISZYN	25	14	6	0	5
KŁODAWA	24	12	6	1	5
SANTOK	17	2	4	2	9
OŚNO LUBUSKIE	15	7	1	0	7
KRZESZYCE	13	5	3	2	3
SULĘCIN	43	30	6	3	4
LUBNIEWICE	15	9	2	1	3
TORZYM	21	9	3	2	7
ŁĄCZNIE	214	107	41	13	53

Największą ilością stowarzyszeń oraz klubów sportowych w regionie KST-LGD charakteryzują się gminy: Sulęcín, Bogdaniec, Lubiszyn i Kłodawa natomiast największe liczba OSP jest w gminach Deszczno, Santok, Ośno Lubuskie i Torzym. Każda z gmin

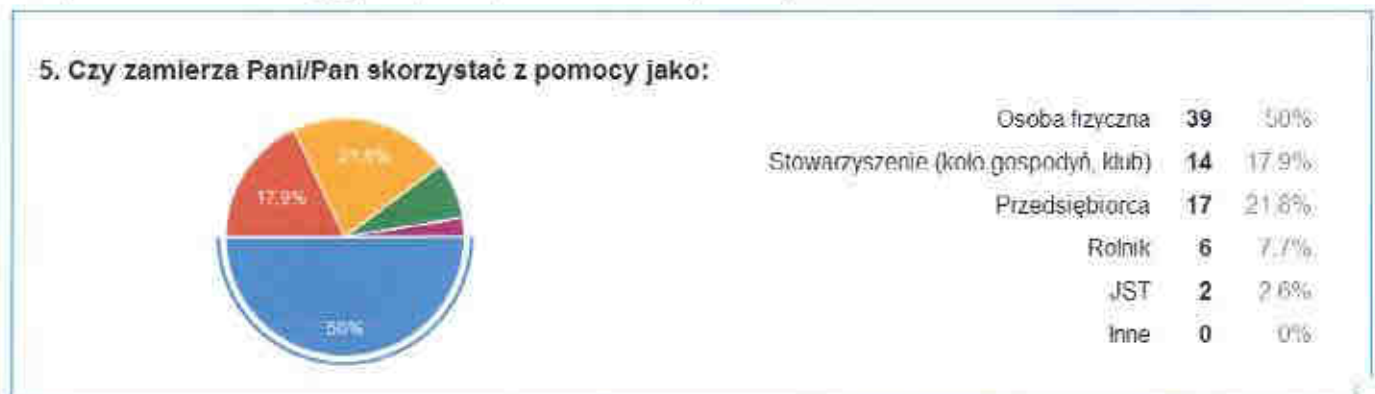
¹⁰ Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zamieszczonych na stronach www. powiatów gorzowskiego, słubickiego i sulęcińskiego.

członkowskich KST-LGD corocznie umożliwia organizacjom społecznym swojego regionu skorzystanie ze środków publicznych w ramach programu współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego. Zadania te są realizowane na zasadzie otwartych konkursów ofert.

Organizacje społeczne zwane również III sektorem odgrywają bardzo ważną rolę w codziennym życiu mieszkańców. To dzięki nim społeczność w dużej mierze integruje się ze sobą, wzmacnia i wykorzystuje potencjał w niej drzemący, przeciwdziała wykluczeniu społecznemu, zwiększa aktywność społeczną mieszkańców i pomaga w rozwiązywaniu problemów. To właśnie organizacje pozarządowe są najczęściej czynnymi uczestnikami różnego rodzaju imprez kulturalnych, świąt regionalnych gminnych, powiatowych a w przypadku imprez sołeckich – wiejskich ich organizatorami. Stowarzyszenia w dużej mierze zrzeszają osoby zajmujące się wytwarzaniem rękodzieła, wypiekami, przygotowaniem produktów kulinarnych, bardzo często zajmują się również promowaniem własnej działalności artystycznej w formie występów artystycznych zespołów śpiewaczych. Na szczególną uwagę zasługują Uniwersytety III wieku prężnie funkcjonujące w gminach Bogdaniec i Sulęcín i silnie wpływające na aktywność i integrację osób starszych.

Problem z jakim często borykają się takie organizacje to przede wszystkim brak środków finansowych. Najczęściej ich dochody ze składek członkowskich, środki zarobione podczas sprzedaży własnych produktów (ciast, pierogów, ozdób itp.) nie wystarczają na finansowy wkład wymagany do realizacji np. projektów w ramach funduszy europejskich. Problemy przede wszystkim finansowe powodują niejednokrotnie rezygnację ze wspólnie przemyślanych i potrzebnych działań. Brak środków finansowych to również brak możliwości wykonywania remontów, zakupu wyposażenia do miejsc spotkań i integracji mieszkańców. Oczekiwania mieszkańców, członków organizacji wobec najbliższego finansowania działań w ramach LSR to łatwiejszy dostęp do środków poprzez płatności zaliczkowe bez konieczności ustanawiania zabezpieczeń np. w formie gwarancji bankowych, poręczeń. Mieszkańcy sugerują, aby projekty składane do realizacji w ramach LSR wykazujące duży udział wkładu niefinansowego w postaci pracy własnej były wyżej punktowane niż pozostałe. Chcą, aby doceniono ich zaangażowanie i czas poświęcony na realizację zadania. Z ankiety badania własnego przeprowadzonego przez KST-LGD wynika, że aż 10,8 % ankietowanych wskazuje na „Niewystarczające wsparcie dla inicjatyw lokalnych”, a aż 17,9 % respondentów deklaruje chęć sięgnięcia po środki jako „Stowarzyszenie, koło gospodyń czy klub”.

Wykres 3 Ilość osób deklarujących chęć skorzystania ze środków pomocowych w ramach LSR na lata 2014 – 2020¹¹

Należy pamiętać, że intensywny rozwój sektora III na terenie KST-LGD to wysoka aktywność i zaangażowanie mieszkańców, to również wzrost świadomości społecznej oraz odpowiedzialności za najbliższe otoczenie – „małe ojczyzny”. Należy stworzyć warunki ku temu, aby sektor społeczny mógł się rozwijać.

III.5 Wskazanie problemów społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem problemów ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz skali tych zjawisk (np. dostęp do miejscowej infrastruktury i kultury, liczba osób objętych opieką społeczną).

Problemy społeczne w sferze opieki społecznej dotyczą również terenu KST-LGD. Zauważyć należy, że ogólna ilość gospodarstw domowych terenu objętego LSR w roku 2014 w stosunku do roku 2009 zmalała tylko o 1%. W poszczególnych gminach rozkład ten wyglądał zupełnie inaczej. Z największym spadkiem ilości gospodarstw zmagają się gmina Torzym (21%), a z 16% zwiększeniem gmina Deszczno. Największy przyrost osób w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej odnotowuje w badanym okresie gmina Ośno Lubuskie (2%), gmina Torzym wykazuje natomiast 43% spadek w tym zakresie. W analizowanym okresie należy zauważyć ogólną poprawę sytuacji społecznej mieszkańców KST-LGD, gdyż w roku

¹¹ Źródło: Badanie ankietowe własne KST-LGD badające problemy mieszkańców gmin wchodzących w skład obszaru naszej Lokalnej Grupy Działania.

2014 udział % osób w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej w stosunku do ludności ogółem wyniósł 11%, a w roku 2009 wynosił 14%. Powyższe wskaźniki są jednak wyższe w odniesieniu do województwa lubuskiego gdzie wynoszą odpowiednio 8 i 11%.

Tabela 11 Gospodarstwa domowe, osoby w gospodarstwach domowych korzystające z pomocy społecznej na terenie KST-LGD.¹²

Gmina	Gospodarstwa domowe korzystające z pomocy społecznej wg kryterium dochodowego							Osoby w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej wg kryterium dochodowego i ekonomicznych grup włąku							Ludność w latach		Udział % osób w gosp. dom. objętych pomocą społeczną w ludności ogółem	
	ogółem						przyrost	ogółem						przyrost	ogółem		ogółem	
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014/2009	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014/2009	2009	2014	2009	2014
	gosp.	gosp.	gosp.	gosp.	gosp.	gosp.	gosp.	osoba	osoba	osoba	osoba	osoba	osoba	osoba	osoba	osoba	%	%
WOJ. LUBUSKIE	42459	40945	38217	36239	40297	38168	-10%	115776	105291	95844	94024	97581	90106	-22%	1010047	1020307	11%	9%
Bogdaniec	522	349	347	310	334	290	-19%	836	905	988	757	778	708	-15%	6903	7115	12%	10%
Deszczno	181	268	205	230	218	217	16%	611	836	584	673	683	603	-1%	7994	9150	4%	7%
Kłodawa	320	342	315	337	327	311	-3%	815	627	782	844	847	744	-11%	7219	8201	12%	8%
Lubiąż	464	459	467	438	441	390	-4%	1242	1544	1336	1260	1247	1103	-11%	6703	6925	10%	10%
Sanktów	251	240	236	223	221	218	-14%	813	725	673	620	608	537	-34%	7856	6157	10%	7%
Óleńsko	370	634	343	377	413	365	7%	969	1351	852	982	1045	978	2%	6390	6437	13%	13%
Krzyszów	233	283	247	230	237	243	4%	730	735	607	628	631	660	-9%	4610	4741	10%	10%
Lubiewice	190	206	181	172	190	178	-7%	517	540	419	405	441	381	-26%	3067	3181	17%	12%
Sulęcín	954	980	984	1039	1122	1085	14%	2137	2100	1989	2140	2232	2154	1%	16211	16107	13%	13%
Torzyn	515	490	458	430	422	408	-21%	1497	1288	1153	1016	874	832	-43%	6795	6928	25%	12%
Ogółem	3750	4221	3763	3706	3925	3721	-1%	10176	10651	9362	9325	9386	8726	-14%	73748	76942	14%	11%

Z danych statystycznych wynika iż najczęstszym powodem przyznawania pomocy rodzinom w powiatach leżących na terenie objętym LSR jak i Województwem Lubuskim są ubóstwo, bezrobocie, niepełnosprawność oraz długotrwała lub ciężka choroba.

Tabela 12 Powody przyznawania pomocy rodzinie (na podstawie decyzji) w roku 2014 na terenie powiatów KST-LGD.¹³

Powody przyznawania pomocy rodzinie (na podstawie decyzji) w roku 2014													
Obszar	ubóstwo	bezdomność	potrzeba ochrony macierzyństwa i sieractwo	bezrobocie	niepełnosprawność	długotrwała lub ciężka choroba	bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa	przemoc w rodzinie	alkoholizm i narkomania	narkomania	trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego	zdarzenie losowe	sytuacja kryzysowa, zdarzenia losowe, klęska żywiołowa lub ekologiczna
WOJ. LUBUSKIE	27737	1283	4007	22119	15406	15008	7799	590	3686	228	869	214	395
Powiat gorzowski	1040	60	252	1296	863	873	358	15	120	11	43	36	41
Powiat słubicki	1172	78	120	1172	604	642	198	45	110	13	63	31	40
Powiat sulęciński	1617	45	169	1346	588	942	289	3	108	4	50	9	14

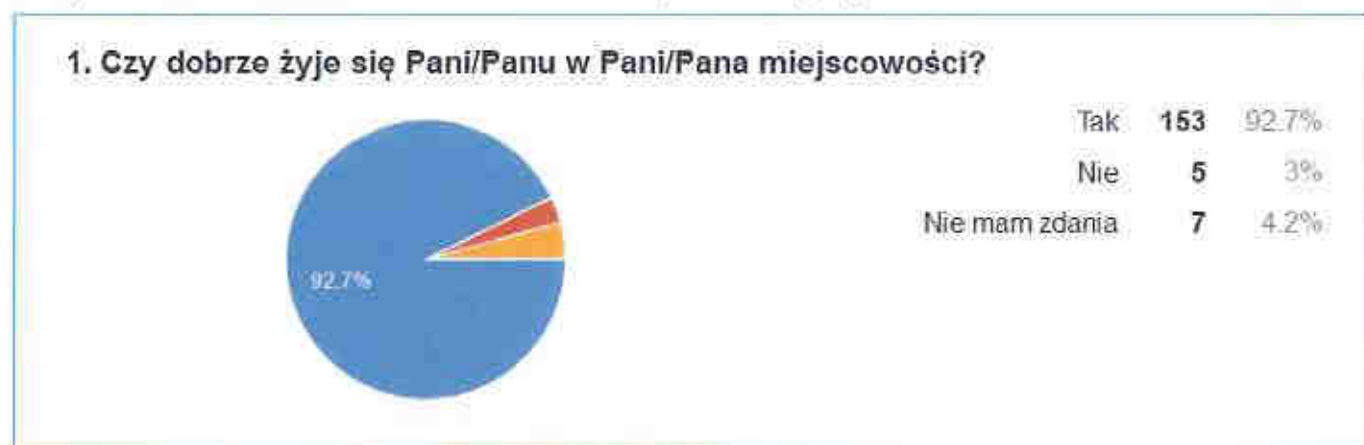
Według opinii mieszkańców KST-LGD wyrażanych podczas konsultacji społecznych, pomocą społeczną są obejmowane nie tylko pojedyncze osoby, ale często całe rodziny wielodzietne lub niepełne, które nie radzą sobie z problemami opiekuńczo-wychowawczymi. Niezaradność życiowa, bieda i alkoholizm powodują wielopokoleniowe uzależnienie od pomocy społecznej.

¹² Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, stan na dzień 31.12.2014r.

¹³ Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, stan na dzień 31.12.2014r.

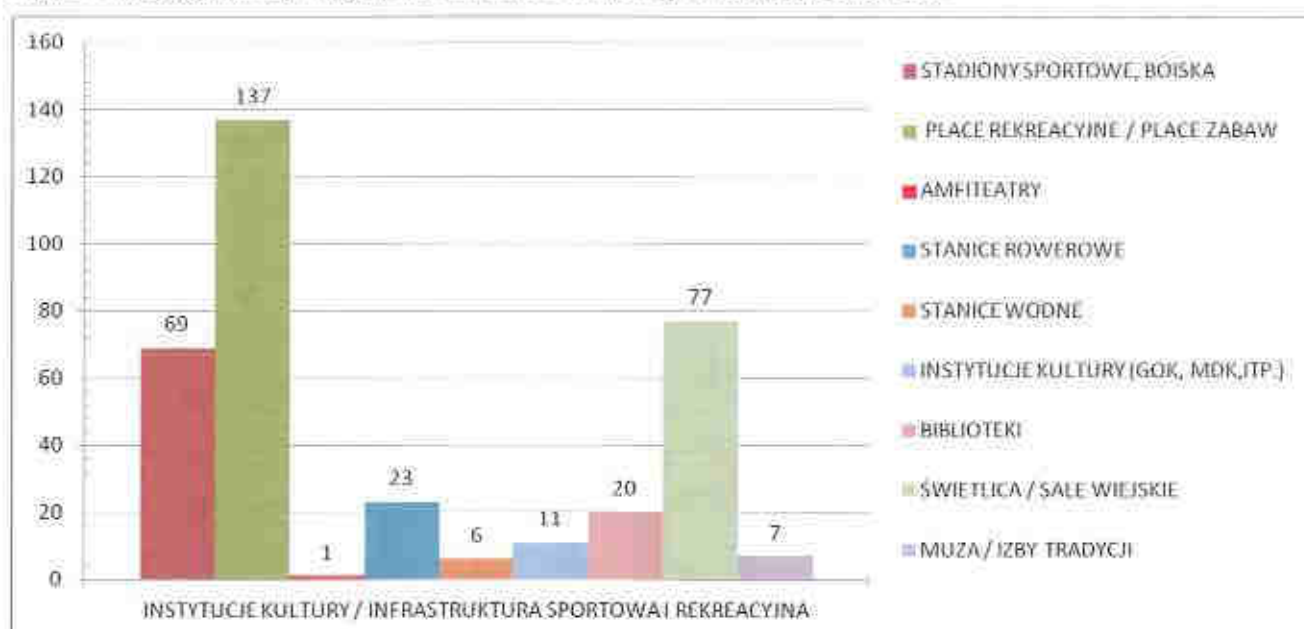
Pomimo występujących problemów społecznych i gospodarczych regionu respondenci badania ankietowego przeprowadzonego przez KST-LGD uważają, że żyje im się dobrze w ich miejscowości. Dowodzi to że mieszkańcy utożsamiają się ze swoją „małą ojczyzną”, a tak naprawdę brakuje im motoru do wspólnego działania.

Wykres 4 Badanie zadowolenia mieszkańców KST-LGD dot. życia w rodzinnej miejscowości¹⁴

Informacje zgromadzone od współpracujących z KST-LGD samorządów gminnych pozwoliły na określenie infrastruktury ośrodków kultury i sportu, dających możliwości integracji lokalnej społeczności. W analizie posłużono się badaniami własnymi z względu na fakt, że dane statystyczne dostępne w GUS nie odzwierciedlają stanu faktycznego infrastruktury, taką metodę sugerowali również mieszkańcy KST-LGD biorący udział w konsultacjach społecznych.

Wykres 5 Instytucje kultury / infrastruktura sportowa i rekreacyjna na obszarze KST-LGD¹⁵

Infrastruktura sportowa i rekreacyjna, a także ośrodki kultury w poszczególnych gminach, wydają się być na wystarczającym poziomie. Jednakże mieszkańcy gmin skarżą się nie tyle na ich ilość, a dostępność. Wiele świetlic wiejskich nie jest wykorzystywanych ze względu na zbyt ubogą ofertę zajęć w nich prowadzonych, które są konsekwencją braku środków finansowych niezbędnych do zatrudnienia animatorów kultury. Sytuacja ta dotyczy przede wszystkim sal i świetlic znajdujących się w małych miejscowościach. Każda gmina posiada co najmniej jedną bibliotekę, a większości gmin, pomimo wielu inwestycji w ubiegłym okresie programowania, mieszkańcy wciąż zwracają uwagę na niewystarczającą ilość placów zabaw lub miejsc rekreacyjnych. Nowoczesne siłownie pod chmurką, place zabaw, boiska, biblioteki czy domy kultury usytuowane są najczęściej w dużych miejscowościach, siedzibach gmin. Niestety w sołectwach w dużej mierze place zabaw są małe, o niewystarczającym

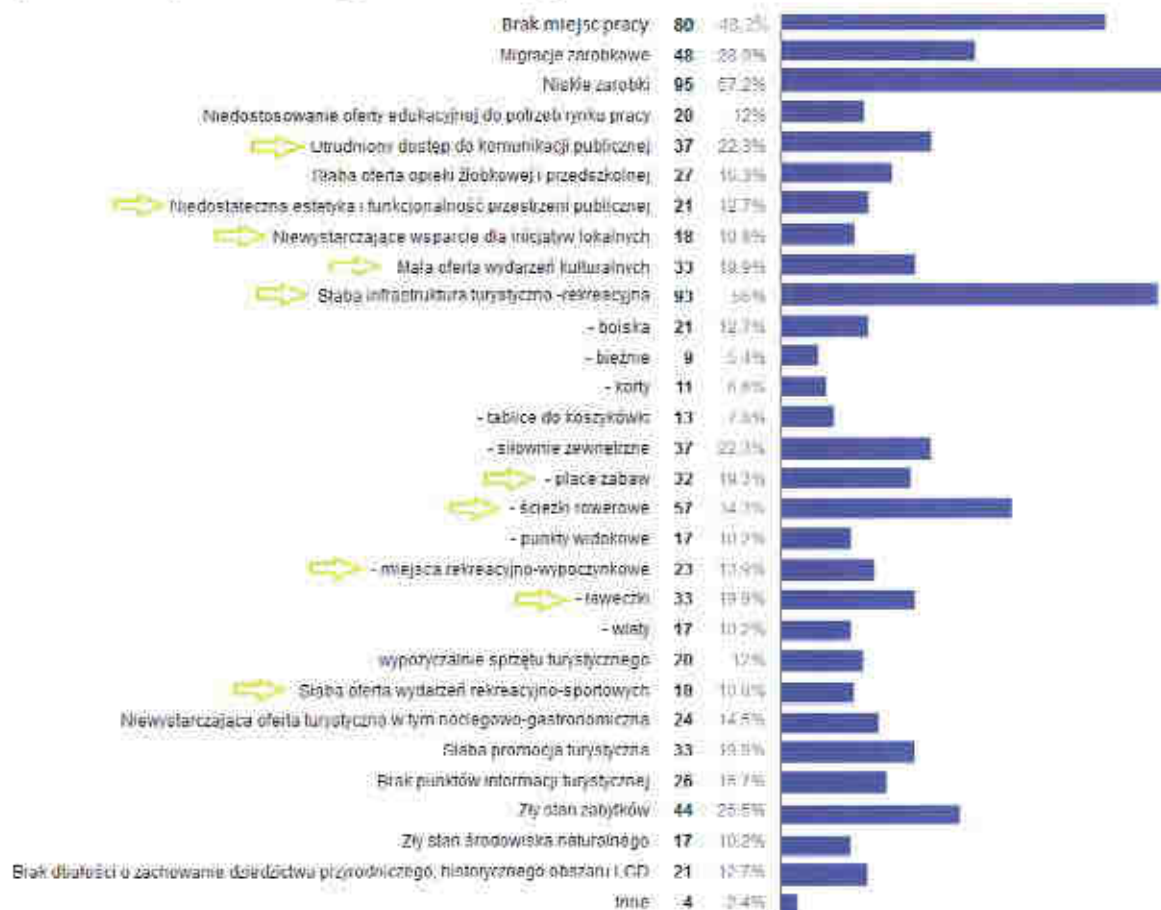
¹⁴ Źródło: Badanie ankietowe własne KST-LGD badające problemy mieszkańców gmin wchodzących w skład obszaru naszej Lokalnej Grupy Działania.

¹⁵ Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych gminnych KST – LGD, stan na dzień 31.08.2015r.

wyposażeniu w których brakuje przede wszystkim ławek i miejsc opieki nad dzieckiem. Problemu z dotarciem do ośrodków kultury nie mają osoby młode, zmotoryzowane, pracujące w większych miejscowościach, ale oni też są najmniej zainteresowani ofertą ośrodków kultury. Osoby starsze, mieszkające samotnie żyjące w ubóstwie są często pozbawione takiej możliwości. Problem stanowi dla nich niewystarczający dostęp do komunikacji publicznej czy zły jakości wiejskie drogi. Problemy zdrowotne osób starszych są również barierą niejednokrotnie nie do przeskoczenia, a przecież mieszkańcy z takimi problemami również potrzebują integracji.

Realizując LSR należy zwrócić szczególną uwagę na realizację działań, których oczekują mieszkańcy.

Wykres 6 Potrzeby mieszkańców wg badania ankietowego KST-LGD ¹⁶

Stowarzyszenie Kraina Szlaków Turystycznych – LGD stara się silnie oddziaływać na walkę z problemami społecznymi poprzez czynne uczestnictwo w spotkaniach, konsultacjach społecznych, grupach roboczych organizacji i instytucji na terenie jej działania. W roku 2014 KST-LGD przystąpiło do Partnerstwa lokalnego na rzecz rozwoju ekonomii społecznej działającego pod nazwą „Skuteczni w partnerstwie regionu”. Partnerstwo zostało zawarte z inicjatywy Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej subregionu gorzowskiego w ramach projektu współfinansowanego ze środków UE, Priorytetu VII Promocja Integracji Społecznej, Działanie 7.2 Przeciwdziałanie wykluczeniu i wzmocnieniu sektora ekonomii społecznej. Partnerstwo zrzesza 14 partnerów wśród nich: gminy, ośrodki pomocy społecznej, organizacje kultury, stowarzyszenia.

Od roku 2015 KST-LGD jest Członkiem wspierającym Lubuskiego Sejmiku Gospodarczego – Związku Stowarzyszeń. Lubuski Sejmik Gospodarczy realizuje swoje założenia poprzez publiczne prezentowanie swojego stanowiska w sprawach dotyczących przedsiębiorców. Organizuje spotkania i fora gospodarcze, mające na celu wymianę doświadczeń i wypracowanie reprezentatywnych opinii środowiska lubuskich przedsiębiorców i pracodawców.

W miesiącu listopadzie 2015r. Stowarzyszenie KST-LGD zostało jednym z Ośrodków Działaj Lokalnie Polsko - Amerykańskiej Fundacji Wolności, realizowanego przez Akademię Rozwoju Filantropii w Polsce we współpracy z siecią Ośrodków Działaj

¹⁶ Badanie ankietowe własne KST-LGD badające problemy mieszkańców gmin wchodzących w skład obszaru naszej Lokalnej Grupy Działania.

Lokalnie. Celem „Działaj Lokalnie” jest aktywizowanie lokalnych społeczności wokół różnych celów o charakterze dobra wspólnego. Realizacji Programu służy organizowanie konkursów grantowych, w ramach których wspierane są projekty inicjujące współpracę mieszkańców z małych miejscowości. Poprzez Program „Działaj Lokalnie” wspierani będą mieszkańcy regionu KST-LGD wspólnie działający na rzecz swojej społeczności.

III.6 Wykazanie wewnętrznej spójności obszaru LSR (inne niż spójność przestrzanna)

Obszar LGD jest to jeden z najatrakcyjniejszych turystycznie obszarów Ziemi Lubuskiej. Niewątpliwie największe jego bogactwo to liczne jeziora i lasy. Dzięki nim obszar LGD jest miejscem poszukiwanym przez turystów, którzy z jednej strony szukają możliwości uprawiania czynnego wypoczynku, z drugiej natomiast spokoju, ciszy, czystego powietrza i obcowania z przyrodą. Ze względu na wyjątkowe walory przyrodniczo-historyczne oraz położenie przygraniczne obszar turystyka ma szansę stać się głównym motorem jego rozwoju.

Znaczna większość mieszkańców z obszaru objętego LGD to ludność napływowa. Tym samym nie łączą ich wspólne korzenie ani wspólna historia. Widoczny jest jednak trend budowania własnej tradycji. Organizowane we wszystkich gminach LGD doroczne święta koncentrują się na promowaniu potraw przywiezionych z różnych części Polski, Ukrainy, Białorusi, Rosji, Niemiec itp. Na obszarze objętym LSR powstał konglomerat tradycji i legend, który przeradza się w tradycję Krainy Szlaków Turystycznych. Brak spójności historycznej przechodzi zatem w spójność opartą na wspólnie podejmowanych inicjatywach mających na celu rozwijanie i promowanie stosunkowo młodej tradycji lokalnej.

Teren gmin objętych LSR charakteryzuje duża spójność wewnętrzna, wynikająca z uwarunkowań przestrzennych, przyrodniczych i gospodarczych, ale również z perspektywy rozwoju turystyki. Wiele cech łączy obszar gmin objętych LSR: rzeźba terenu, duża lesistość, bogactwo flory i fauny leśnej, duża ilość obszarów podlegających szczególnej ochronie, jeziora, występowanie obiektów o dużej wartości historycznej i kulturowej oraz zabytków sakralnych, organizacja imprez lokalnych, działalność licznych organizacji pozarządowych, słaba współpraca lokalnych środowisk oraz niewiele oddolnych inicjatyw wykraczających poza granicę gmin i sołectw, niska jakość infrastruktury społecznej, zły stan dróg gminnych, słaba baza do rozwoju turystyki, mimo bogactwa zasobów naturalnych (brak bazy noclegowej, słabe oznakowanie terenu, brak punktów informacji turystycznej).

Szczególny wpływ na rozwój obszaru objętego LSR mają następujące uwarunkowania:

- szczególne walory przyrodnicze i historyczne;
- wiele akwenów i cieków wodnych atrakcyjnych pod względem turystycznym;

- aktywność społeczna, której owocem są liczne imprezy regionalne zogniskowane wokół tradycji kulinarnych np. Jarmark Smakosza, Lubuskie Święto Chleba, Święto Pieczonego Kurczaka, Święto Sandacza, Dożynki, Lubuskie Miodobranie, Krzeszycka Jesień, Sulęciński Jarmark Koguci.

Wskazane cechy dają możliwość połączenia obszaru siecią szlaków tematycznych. Dalsza współpraca i wspólne planowanie priorytetów pozwolą na wykorzystanie naturalnego potencjału obszaru przy jednoczesnym wsparciu niedostatecznej infrastruktury turystycznej oraz mobilizacji mieszkańców obszaru do zwiększenia aktywności i planowania wspólnych inicjatyw. Obszar LGD szczególnie atrakcyjny pod względem turystycznym jest istotny zwłaszcza ze względu na położenie przygraniczne. Z atrakcji regionu często i chętnie korzystają turyści niemieccy. Sieć szlaków turystycznych pozwoli turystom polskim i zagranicznym na kompleksowe zapoznanie się z obszarem objętym LSR, zapewniając również możliwość wyboru rodzaju atrakcji, które chcieliby poznać.

III.7 Krótki opis dziedzictwa kulturowego/zabytków.

Historia obszaru LGD to historia bractw rycerskich oraz możnych rodów niemieckich. Pokłosie dziejów Krainy Szlaków Turystycznych znaleźć można w niemal każdej wiosce. Nawet małe miejscowości obfitują w liczne zabytkowe obiekty sakralne, pałace i zamki. Na obszarze LGD zachowały się również inne ciekawe obiekty – chałupy, stodoły, obory chłopskie, całe założenia gospodarskie lub założenia dworskie złożone z zabudowań i parków. Ze względu na mnogość zabytków w tym miejscu zostaną wskazane tylko wybrane obiekty w największej mierze decydujące o wartości kulturowej i historycznej obszaru:

- park krajobrazowy z XIX wieku w Lubniewicach – w parku znajduje się monumentalny neorenesansowy zamek z 1909 roku o urozmaiconej bryle z neogotycką wieżą widokową;
- pałac w Gliśnie (Gmina Lubniewice) z 1793 roku – dawna siedziba rodziny von Waldow; wokół pałacu rozciąga się park z przelomu XVIII/XIX wieku, w którym znajdują się sztuczne ruiny oraz mauzoleum Henochów – jednych z właścicieli Glisna;
- pałac w Jarnatowie (Gmina Lubniewice) z XVII wieku, należący niegdyś do rodziny von Waldow; wokół pałacu rozciąga się park, do którego uchodzą zabytkowe aleje: dębowa, grabowa i bukowa,
- pałac w Rogach (Gmina Lubniewice) – położony nad jeziorem Zofiówka, powstał w latach 1906-1913 jako letnia rezydencja Adolfa Friedricha Augusta von Waldow;

- barokowy park dworski w Kiełpinie (Gmina Deszczno) z ruinami pałacu z końca XVIII wieku; w pobliżu parku znajdują się pomniki przyrody – dęby szypułkowe;
- pałacyk z XVIII wieku wraz z parkiem krajobrazowym w Lipkach Wielkich (Gmina Santok);
- kościół św. Jakuba w Ośnie Lubuskim – budowla pochodzi z 1298 roku z wysoką wieżą ozdobioną blendami; kościół zachwyca późnorenesansowym polichromowanym ołtarzem z 1672 roku, amboną z 1619 roku i kamienną chrzcielnicą z 1667 roku;
- późnoromański kościół z połowy XIII wieku w Marwicach (Gmina Lubiszyn) – zbudowany z ciosów granitowych, otoczony murem z głazów narzutowych; za kościołem znajduje się zabytkowy park;
- kościół filialny w Rudnej (Gmina Krzeszyce) z XVII w. oraz kompleks dworski położony nad jeziorem wraz z przylegającym parkiem;
- szachulcowy kościół parafialny p.w. Stanisława Kostki w Kolczynie (Gmina Krzeszyce) – obiekt z XVIII wieku z drewnianą dzwonnica;
- neogotycki kościół w Kłodawie – wybudowany w latach 1858-60 z czerwonej cegły o drewnianym sklepieniu kolebkowym;
- kościół parafialny p.w. Podwyższenia Krzyża z 1829 roku w Deszcznie – z barokowym wystrojem wnętrza z XVII/XVIII wieku;
- barokowy kościół p.w. Najświętszego Serca Jezusowego w Borku (Gmina Deszczno) – kościół z I połowy XVIII wieku z renesansowym dzwonem z 1596 r.;
- kościół romański z 1788 r. oraz szachulcowe domy z XVIII wieku w Krasowcu (Gmina Deszczno);
- kościół w Łupowie (Gmina Bogdaniec) – z szachulcową wieżą kościelną bogato zwieńczoną ukształtowanym hełmem z latarnią zakończoną wiatrowskazem, na którym znajduje się data 1909;
- stylowa chata w Lubniewicach z końca XVIII w. o konstrukcji szkieletowej;
- mury obronne w Ośnie Lubuskim – wzniesione w 1477 roku, zbudowane z głazów narzutowych, nadbudowane ceglami; otaczają miasto na długości 1350 m;
- młyn w Bogdańcu z 1826 roku – obecnie znajduje się w nim Muzeum Kultury i Techniki Wiejskiej;
- murowana wieża widokowa w Santoku wybudowana w 1936 roku na miejscu historycznej wieży zamkowej postawionej przez Krzyżaków w 1437 roku (tzw. „Górny Zamek”)
- stożkowane grodzisko z XIII-XIV w. na szczycie Sokolej Góry (Gmina Santok).

III.8 Krótka charakterystyka obszarów atrakcyjnych turystycznie

Obszar objęty LSR zlokalizowany jest w północnej części Województwa Lubuskiego. Zdecydowanym walorem KST-LGD jest czyste i w małym stopniu przekształcone środowisko naturalne. Teren położony jest na Pojezierzu Lubuskim, na Równinie Torzyskiej i w Kotlinie Gorzowskiej (obszar Pradoliny Toruńsko-Eberswaldzkiej). Cechy charakterystyczne obszaru to liczne połacie terenu (pagórki, wzgórza, waly, doliny, wąwozy), niewielkie jeziora rynnowe oraz liczne lasy (zwłaszcza bukowe). Urozmaicona rzeźba terenu to przede wszystkim efekt działalności lodowca. Obszar obfituje w pradoliny, pasy wysoczyzn moreny czołowej z przewagą wzgórz sandrowych. Teren LGD to teren równinno-falisty z partiami o charakterze pagórkowym z siecią pradolin i bruzd rynnowych.

Jednym z ważniejszych czynników tworzących krajobraz obszaru LGD są wody powierzchniowe. Liczne zbiorniki i ciek wodne stwarzają możliwości do uprawiania sportów, wędkowania i wypoczynku.

Warto wymienić kilka z nich:

- jeziora: Glinik w gminie Deszczno, Marwico w gminie Lubiszyn, Krajnik, Lubiąż, Krzywe, Śmierdzące, Jarnatowskie i Lubniewsko w gminie Lubniewice, Krzywe w gminie Torzym,
- rzeki Przyłęzek w gminie Kłodawa, Postomia w gminach Krzeszyce i Sulęcín, Rudzianka, Myśla w gminie Lubiszyn, Pliszka w Torzymiu, Lubniewka w gminie Lubniewice i Krzeszyce.

Niestety potencjał ten nie jest dostatecznie wykorzystywany, w większości tereny rzek i jezior pozostają niezagospodarowane. Brakuje zagospodarowanych plaż, spełniających wymagania dzisiejszego turysty (toalety, place zabaw dla dzieci, punkty gastronomiczne, strzeżone kąpieliska), ale również usług turystycznych takich jak wypożyczalnie sprzętów wodnych.

Cały obszar objęty LGD charakteryzuje się dużym zalesieniem. Lasy zlokalizowane na terenie 10 gmin bogate w zwierzyńę i runo leśne są niewątpliwie ich największą atrakcją turystyczną. Obszar LSR to jeden z najbardziej lesistych i najczystszych regionów kraju zwanych często „Zielonymi Płucami Polski”. Warto zwrócić uwagę na różnorodność ekosystemów oraz dostępność kompleksów leśnych przez cały rok. Atrakcyjność regionu podnoszą liczne fragmenty krajobrazu objęte ochroną przyrody

- Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Uroczysko Lubniewsko”;
- Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Uroczysko Ośniańskich Jezior”;

- rezerwat przyrody Janie im. Włodzimierza Korsaka;
- rezerwat „Bagno Chłopy”;
- rezerwat „Buki Zdroiskie”;
- liczne obszary chronionego krajobrazu (m.in. Pojezierze Lubniewicko-Sulęcińskie, Dolina Ilanki, Puszcza nad Pliszką, Jeziora Lubniewickie, Dolina Warty i Dolnej Noteci, Puszcza Barłinea);
- pomniki przyrody żywej i nieżywej (np. drzewa, glazy narzutowe);
- inne obiekty i obszary cenne przyrodniczo (m.in. park podworski w Kownatach, kompleks lasów dębowo-bukowych w Drzewcach, otulina Łagowskiego Parku Krajobrazowego);
- użytki ekologiczne.

Teren Krainy Szlaków Turystycznych to miejsce gdzie znajdują dla siebie miejsca atrakcyjne turyści, zarówno wędrujący jak i cykliści. Mnogość szlaków pieszych, ścieżek, m.in.: Szlaki Nordic Walking, Szlak Doliny Trzech Młynów, Lubuska Droga św. Jakuba, ścieżki dydaktyczne Międzynarodowy Szlak Rowerowy R-1, Szlak rowerowy Beeskow – Sulęcín a także 15 km Szlak konny - HORSE TRAIL Gądków Wielki - Garbicz w Gminie Torzym. Niestety odczuwalny jest brak spójnej oferty turystycznej. Wiele szlaków istnieje wyłącznie na papierze, odczuwalny jest brak koordynacji działań promocyjnych na terenie LGD.

W ramach projektu współpracy LUBTUR Stowarzyszenie Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania wraz z Stowarzyszeniem LGD Działaj z Nami wytyczyło wiele tematycznych szlaków turystycznych. Każdy turysta może odbyć wirtualne wycieczki i spacerować po terenach KST-LGD na stronie www.lubtur.pl. W ramach realizacji LSR na lata 2007-2013 KST-LGD wytyczyło: Szlak dla Smakoszy, Szlak legend, Szlak Wodny Świat oraz Szlak Gier Terenowych.

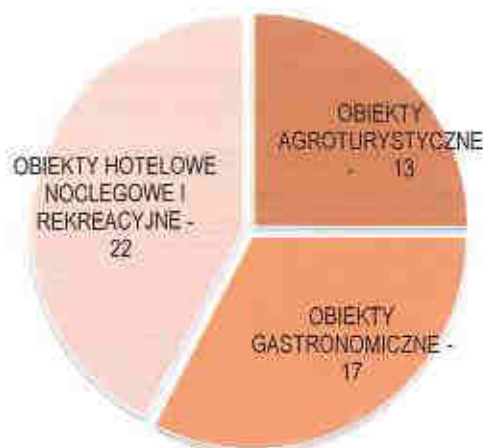
Najwyższy wskaźnik intensywności ruchu turystycznego w gminach z terenu KST-LGD charakteryzuje gminę Torzym, Lubniewice oraz Ośno Lubuskie. W tych gminach przypada najwięcej turystów na 100 mieszkańców.

Tabela 13 Intensywność ruchu turystycznego na terenie KST-LGD - wskaźnik Schneidera w latach 2007 i 2014.

Gmina	korzystający z noclegów ogółem I-XII			
	rok 2007	rok 2014	rok 2007	rok 2014
	osoba	osoba	W. Schneidera	W. Schneidera
Deszczno	0	2674	0	29
Kłodawa	2871	3465	43	42
Lubiszyn	647	1670	10	24
Santok	0	3494	0	43
Ośno Lubuskie	2464	12533	39	195
Krzeszyce	0	1098	0	23
Lubniewice	8676	13920	280	438
Sulęcín	2745	4790	17	30
Torzym	45186	38776	666	560

Wykres 7 Ilość obiektów świadczących usługi turystyczne na terenie KST-LGD (w szt.)¹⁷

W ramach Projektu współpracy LUBTUR na terenie KST-LGD dokonano inwentaryzacji obiektów świadczących usługi turystyczne oraz przeprowadzono ich certyfikację poświadczającą jakość świadczonych usług. Ilość obiektów turystycznych przedstawiono powyżej. Niestety w zakresie turystyki pozostaje jeszcze dużo do zrobienia. Wzdłuż licznych szlaków brakuje tablic informacyjnych, miejsc odpoczynku. Turyści oraz mieszkańcy narzekają na brak dostępności do zabytków i atrakcji przyrodniczych. Pomimo wielu jezior, które stanowią ogromny walor szczególnie w okresie letnim brakuje miejsc campingowych, czy też stanic dla wędkarzy. Na spotkaniach konsultacyjnych zgłoszono potrzebę powstawania wypożyczalni sprzętu turystycznego, oraz komercyjnych usług turystycznych. Na każdym ze spotkań mieszkańcy podkreślali konieczność powstania spójnego systemu promocji turystycznej i punktu informacji.

III.9 Opis produktów lokalnych, tradycyjnych i regionalnych podkreślających specyfikę danego obszaru

Teren Stowarzyszenia KST-LGD to miejsce w którym czują się wysmienicie artyści, malarze, rzeźbiarze, rękodzielnicy ludzie z pasją. Stowarzyszenie KST-LGD w latach 2007 – 2015 zebrało i opracowało materiały dotyczące ich działalności wydając publikację pt. Galeria Osobowości z Terenu Szlaków Turystycznych. Publikacja ta jest skarbnicą wiedzy ukazującą zasoby kulturowe mieszkańców terenu objętego LSR. W publikacji zaprezentowano ponad 50 osób i ich pasje.

W trakcie ośmiu edycji organizowanego przez KST-LGD cyklicznego konkursu kulinarnego o Znak Jakości Szlaku Smakosza wypromowano wiele potraw kulinarnych przygotowywanych przez lokalne Koła Gospodyń Wiejskich, stowarzyszenia, restauratorów. Wymienić tu możemy: Lubuską Kaczkę Faszerowaną z Jenina, Karkówkę z kapustką z Przemysławia, Barszcz biały zwany „Polski” z Lubniewic, Roladki z kurczaka z Deszczna, Gulasz z dziczyzny z żurawiną i jalowcem wg Stowarzyszenia „Trójwieś” przyjaciół Bielic, Wystoku i Lubowa. Dzięki inspiracji lokalnymi smakami powstała publikacja pt. Przepisnik Krainy Szlaków Turystycznych dzięki, któremu każdy może przygotować „krainowe” przysmaki wg lokalnych przepisów. Wśród znanych produktów kulinarnych na terenie KST-LGD możemy również wymienić: Chleb z Bogdańca, Kurczaka z Deszczna, Sandacza z Lubniewic, Miody z Lubiszyna. Tych i innych przysmaków kulinarnych można skosztować podczas dorocznych świąt gminnych, w których uczestniczy, a czasem współorganizuje stowarzyszenie.

Teren objęty LSR to również miejsce gdzie możemy spotkać produkty tradycyjne i regionalne wpisane na Listę Produktów Tradycyjnych. Z pośród 43 takich produktów zarejestrowanych w województwie lubuskim (stan na dzień 8.12.2015r.) aż 7 możemy spotkać w Krainie Szlaków Turystycznych.

Wymienić tu należy: **Kapustkę kwaszoną nadnotecką** oraz **Ogórki kiszzone nadnoteckie** których tradycja produkcji od ponad 60 lat jest kontynuowana w Lipkach Wielkich w gminie Santok, w Janczewie (również gm. Santok) spotykamy **Papierówkę w syropie** przyrządzaną przez gospodynie z owoców zebranych w okolicznych sadach, **Sliwy w occie**, marynowane dodawane do różnych sałatek, wędlin, a także pieczonych i zimnych mięs z gminy Kłodawa, **Miód wielokwiatowy łąkowy z Doliny Noteci**, którego produkcję kontynuują lokalni miłośnicy pszczoł i ich produktów skupiający się w Kole Pszczelarzy w Santoku, **Szynkę z dzika pieczoną** przygotowywaną w Zdroisku niedużej wsi położonej w gminie Kłodawa zasobnej w owoce runa leśnego i dziką zwierzynę, **Nalewkę sosnową „sosnowkę”**, którą do Łupowa w gminie Bogdaniec przywieźli mieszkańcy z Kresów Wschodnich. W Łupowie co roku organizowany jest festyn „Zielonej Szyszki”, nawiązujący do okolicznych lasów, którego nieodłącznym elementem jest nalewka sosnowka.

¹⁷ Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KST – LGD, zebranych w ramach Projektu współpracy LUBTUR (www.lubtur.pl) w roku 2013.

Biorąc pod uwagę mnogość produktów regionalnych szczególnie kulinarnych występujących na terenie KST-LGD możemy stwierdzić, że „Kraina” jest istnym rajem dla „Jasuchów”.

III.10 Charakterystykę rolnictwa i rynku rolnego liczba gospodarstw, kierunki produkcji

Wśród gmin KST-LGD 6 gmin to gminy wiejskie 4 to gminy miejsko-wiejskie. Liczbę gospodarstw rolnych średnią wielkość gospodarstwa oraz powierzchnie przez nie zajmowane na terenach gmin przedstawia poniższa tabela.

Tabela 14 Ilość gospodarstw rolnych oraz ich powierzchnia w gminach objętych LSR w roku 2010¹⁸

Gmina	gospodarstwa rolne ogółem			gospodarstwa indywidualne		
	liczba gospodarstw rolnych ogółem	powierzchnia ogółem w ha	średnia powierzchnia w ha	liczba gospodarstw rolnych ogółem	powierzchnia ogółem w ha	średnia powierzchnia w ha
Bogdaniec	811	6872,13	8,46	810	6473,19	7,98
Deszczno	895	7260,78	8,11	893	7215,28	8,08
Kłodawa	574	10222,90	17,81	570	4130,55	7,25
Lubiszyn	731	8488,20	11,61	727	7694,60	10,58
Santok	818	6232,15	7,62	817	6222,15	7,62
Ośno Lubuskie	305	15213,91	49,88	294	4347,58	14,79
Krzyszczycy	744	7080,64	9,52	743	7075,87	9,52
Lubniewice	203	2182,75	10,75	199	1371,10	6,89
Sulęcín	562	6234,04	11,07	554	3901,78	7,03
Torzým	517	6565,89	12,70	511	4331,42	8,48

Gospodarstwa rolne specjalizują się w produkcji roślinnej, w której dominują zboża, rzepak, kukurydza, ziemniaki. W hodowlach zwierząt gospodarskich najczęściej spotykana jest hodowla bydła, trzody chlewnej oraz drób. W gospodarstwach rolnych specjalizujących się w chowie i hodowli bydła w dużej mierze grunty stanowią łąki i pastwiska.

III.11 Wskazanie najważniejszych obszarów, na które może mieć wpływ LGD oraz wskazanie najważniejszych problemów, potrzeb oraz zasobów i potencjałów

Tabela 15 Określenie obszarów interwencji oraz kluczowych grup docelowych poprzez wskazanie najważniejszych problemów, potrzeb oraz zasobów i potencjałów

Problemy	Potrzeby	Potencjały/ zasoby	Obszary interwencji	Grupy docelowe
<p>Wysoki poziom bezrobocia (w tym szczególnie osób młodych do 35 roku życia oraz osób starszych 55+, a dodatkowo duży odsetek bezrobotnych kobiet).</p> <p>Duża skala nierejestrowanej emigracji zarobkowej i odpływ młodych, dobrze wykształconych ludzi do dużych ośrodków miejskich.</p> <p>Niskie zarobki.</p>	<p>Zwiększenie miejsc pracy.</p> <p>Zwiększenie zarobków.</p> <p>Wykorzystanie lokalnych zasobów.</p>	<p>Ambitni, aktywni i przedsiębiorczy mieszkańcy.</p> <p>Bliskość Gorzowa Wlkp. i Niemiec – rozwijające się branże transportowe.</p>	<p>Rozwój przedsiębiorczości</p>	<p>Mieszkańcy (w tym grupy defaworyzowane) i przedsiębiorcy</p>
<p>Niewykorzystany potencjał atrakcyjności krajobrazowej i istniejącego dziedzictwa lokalnego, na rzecz kształtowania oferty czasu wolnego, a w konsekwencji rozwoju przemysłu czasu wolnego dla obszaru Kraju Szlaków Turystycznych.</p> <p>Zbyt mało miejsc pozwalających na spędzanie czasu wolnego i rozwój zainteresowań, w tym dzieci i młodzieży, a także integrację mieszkańców.</p> <p>Zły stan techniczny lub brak obiektów rekreacyjnych i sportowych</p>	<p>Zwiększenie ilości ogólnodostępnych boisk.</p> <p>Zagospodarowanie rekreacyjne i turystyczne rzek i jezior.</p> <p>Stworzenie miejsc do spędzania czasu wolnego dla ludzi starszych i rodzin z dziećmi.</p>	<p>Atrakcyjne położenie geograficzne.</p> <p>Aktywni mieszkańcy.</p> <p>Duża ilość formalnych i nieformalnych grup inicjatywnych.</p>	<p>Budowa i przebudowa infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej.</p>	<p>Samorządy gminne i powiatowe i instytucje publiczne.</p> <p>Organizacje pozarządowe</p>

¹⁸ Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS, Powszechny Spis Rolny 2010r. wg siedziby gospodarstwa.

związanych z realizacją oferty czasu wolnego dla mieszkańców.				
<p>Niskie przekonanie o spójności społecznej oraz historycznej obszaru LGD oraz stosunkowo niski poziom integracji społecznej – zbyt mała liczba działań sprzyjających integracji mieszkańców terenów wiejskich.</p> <p>Niski poziom świadomości wielu mieszkańców, w tym bardzo istotnie osób „napływowych”, w temacie zamieszkiwanej okolicy, jej dziedzictwa, potencjału, a w konsekwencji tożsamości lokalnej.</p> <p>Niedostatecznie chronione, istniejące dziedzictwo materialne i niematerialne obszaru (mały poziom utrwalenia i uporządkowania zwyczajów, tradycji, historii, rękodzieła czy potraw lokalnych).</p> <p>Zbyt słabe wykorzystanie potencjału i dziedzictwa lokalnego do integracji mieszkańców, w tym międzypokoleniowej, uwzględniającej potrzeby poszczególnych grup wiekowych.</p> <p>Niedostateczny poziom uczestnictwa w wydarzeniach i sprawach obszaru KST-LGD osób z grup de faworyzowanych.</p>	Umocnienie tożsamości lokalnej i pielęgnowanie dziedzictwa lokalnego. Wykorzystanie lokalnych zasobów.	Aktywni, ambitni mieszkańcy. Czyste, w małym stopniu przekształcone środowisko. Duża ilość miejsc ciekawych turystycznie ze względu na przyrodę (np. Las przyłaszczkowy, jeziora, wąwozy). Ciekawe obiekty historyczne, miejsca pamięci narodowej, zabytki (kościół, pałace, cmentarze itp.). Wytyczone szlaki rowerowe.	Wzmocnienie kapitału społecznego.	Organizacje pozarządowe KST-LGD.

IV. ANALIZA SWOT

Opracowana diagnoza, ankiety, materiał zebrany w dialogu w oparciu o metody partycypacyjne (otwarte spotkania informacyjno-konsultacyjne – 10 spotkań), stanowiły podstawę do opracowania przedmiotowej analizy SWOT.

Tabela 16 Analiza SWOT

MOCNE STRONY	ODNIESIENIE DO DIAGNOZY	SŁABE STRONY	ODNIESIENIE DO DIAGNOZY
<ol style="list-style-type: none"> 1. Położenie geograficzne względem Niemiec (bliskość granicy) 2. Bliskość jednej ze stolic województwa; 3. Położenie na skrzyżowaniu tranzytowych szlaków komunikacyjnych o znaczeniu międzynarodowym; 4. Dobra dostępność komunikacyjna regionu (autostrada, drogi ekspresowe magistralne linie kolejowe); 5. Bliskość granicy i możliwość podjęcia pracy poza Polską; 	<p>rozdz. III. 2 "Obszar LGD charakteryzuje się specyficznymi warunkami w pewien sposób determinującymi możliwości rozwoju gospodarczego obszaru. Kraina Szlaków Turystycznych położona jest w pobliżu granicy z Niemcami i w bezpośrednim sąsiedztwie z miastem wojewódzkim, blisko 125 – tysięcznym Gorzowem Wlkp. Położenie geograficzne Krainy przez wszystkich uczestników spotkań konsultacyjnych</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Duża skala nierejestrowanej emigracji zarobkowej i odpływ młodych, dobrze wykształconych ludzi do dużych ośrodków miejskich; 2. Konkurencja przedsiębiorstw z pobliskich miast (Gorzowa Wlkp., Słubic, Świebodzina); 3. Niedostatek miejsc pracy 	<p>rozdz. III.1 "spadek ilości mieszkańców spowodowany jest ich migracją w poszukiwaniu zatrudnienia w rejonach dużych miast, aglomeracji przemysłowych a także za granicę."</p>

	<i>było wymieniane jako bezwzględny atut"</i>		
6. Nowopowstałe światło	<i>Zgłoszono podczas otwartych spotkań informacyjno-konsultacyjnych</i>		<i>rozdz. III. 2 "Uczestnicy spotkań fokusowych zwracali uwagę na brak możliwości wsparcia drobnych przedsiębiorców. Urzędy pracy oferują niewielkie kwoty wsparcia, a wsparcie w ramach RPO jest dla nich niedostępne ze względu na wymagania dotyczące innowacji, tymczasem przedsiębiorcy z terenów wiejskich tacy jak mechanicy, restauratorzy, sklepikarze potrzebują wymiany modernizacji swoich miejsc pracy (rozbudowy, wymiany sprzętów, oprogramowania), ale niekoniecznie technologii innowacyjnych w skali kraju. Konsultacje społeczne z przedsiębiorcami/osobami planującymi otworzenie działalności gospodarczej wzbudziły zainteresowanie premiami na rozpoczęcie działalności gospodarczej.</i>
7. Rosnąca liczba organizacji pozarządowych;	<i>rozdz. III.5</i>		
8. Duża ilość drobnych przedsiębiorców (przede wszystkim fryzjerzy, kosmetyczki, mechanicy samochodowi, sklepikarze);	<i>Zgłoszono podczas otwartych spotkań informacyjno-konsultacyjnych</i>	4. Niski poziom wsparcia rozwoju przedsiębiorczości; 5. Niewystarczające wyposażenie w nowoczesny sprzęt istniejących przedsiębiorstw, przestarzałe technologie;	
9. Czyste w małym stopniu przekształcone środowisko; 10. Duża ilość miejsc ciekawych turystycznie ze względu na przyrodę (np. Las przylaszczkowy, jeziora, wąwozy); 11. Urozmaicona rzeźba terenu; 12. Ciekawe obiekty historyczne, miejsca pamięci narodowej, zabytki (kościół, pałace, cmentarze itp.); 13. Obszar NATURA 2000; 14. Liczne tereny leśne bogate w runo leśne; 15. Wytyczone szlaki rowerowe;	<i>Rozdz. III. 8</i>	6. Niewystarczająca ilość obiektów sportowych (boisk, kortów tenisowych, bieżni itp.); 7. Niewystarczająca ilość miejsc służących rekreacji i integracji; 8. Brak miejsc dla młodzieży; 9. Brak tożsamości kulturowej	<i>rozdz. III.5. Pomimo wielu inwestycji w ubiegłym okresie programowania mieszkańcy wciąż zwracają uwagę na niewystarczającą ilość placów zabaw lub miejsc rekreacyjnych. Nowoczesne siłownie pod chmurką, place zabaw, boiska, biblioteki czy domy kultury usytuowane są najczęściej w dużych miejscowościach, siedzibach gmin. Niestety w sołectwach w dużej mierze place zabaw są małe o niewystarczającym wyposażeniu, w których</i>

			<i>brakuje przede wszystkim ławek i miejsc opieki nad dzieckiem; Zgłoszono podczas otwartych spotkań informacyjno-konsultacyjnych.</i>
		10. Niski poziom wiedzy mieszkańców o regionie;	<i>Zgłoszono podczas otwartych spotkań informacyjno-konsultacyjnych</i>
16. Pozytywne postawy społeczne wynikające z tradycji – otwartość, gościnność i życzliwość (szczególnie ważne w kontekście możliwości rozwoju turystyki); 17. Aktywność społeczna, przejawiająca się m.in. działalnością organizacji pozarządowych oraz inicjatywami na rzecz zachowania walorów przyrodniczych.	<i>rodz. III. *.....Organizacje społeczne zwane również III sektorem odgrywają bardzo ważną rolę w codziennym życiu mieszkańców. To dzięki nim społeczność w dużej mierze integruje się ze sobą, wzmacnia i wykorzystuje potencjał w nich drzemiący, przeciwdziała wykluczeniu społecznemu, zwiększa aktywność społeczną mieszkańców i pomaga w rozwiązywaniu problemów. To właśnie organizacje pozarządowe są najczęściej czynnymi uczestnikami różnego rodzaju imprez kulturowych, świąt regionalnych gminnych, powiatowych a w przypadku imprez sołeckich – wiejskich ich organizatorami.</i>	11. Brak możliwości pozyskiwania funduszy przez organizacje społeczne, ze względu na brak środków własnych.	<i>rozdz. III.4 Najczęściej ich dochody ze składek członkowskich, zarobione podczas sprzedaży własnych produktów (ciast, pierogów, ozdób itp.) nie wystarczają na finansowy wkład wymagany do realizacji np. projektów w ramach funduszy europejskich. Problemy, przede wszystkim finansowe, powodują niejednokrotnie rezygnację ze wspólnie przemyślanych i potrzebnych działań. Brak środków finansowych to również brak możliwości wykonywania remontów, zakupu wyposażenia do miejsc spotkań i integracji mieszkańców.</i>
		12. Słaba promocja działających organizacji społecznych	<i>rozdz. III. 4;</i>
		13. Niski poziom wiedzy mieszkańców o istniejących organizacjach.	<i>Zgłoszono podczas otwartych spotkań informacyjno-konsultacyjnych</i>
		14. Przystarzała i niewystarczająca baza turystyczna; 15. Niewystarczająca obsługa ruchu turystycznego; 16. Brak komercyjnej oferty turystycznej; 17. Niewystarczające zagospodarowanie turystyczne rzek i jezior; 18. Brak oznakowania miejsc atrakcyjnych turystycznie;	<i>Rozdz. III.8 Zgłoszono podczas otwartych spotkań informacyjno-konsultacyjnych</i>

	19. Niezinwentaryzowane i nieoznakowane szlaki rowerowe	
	20. Niska rozpoznawalność KST-LGD, brak świadomości mieszkańców o przynależności ich Gminy do LGD;	<i>Zgłoszono podczas otwartych spotkań informacyjno-konsultacyjnych</i>
	21. Wysoki poziom bezrobocia osób młodych (do 35 roku życia) oraz osób starszych (55+), a dodatkowo duży odsetek bezrobotnych kobiet 22. Niedostateczne wsparcie aktywizacji zawodowej kobiet chcących wrócić do pracy po urodzeniu dziecka;	<i>rozdz. III. 3 Niepracujących kobiet jest więcej w gminach wiejskich, tj. Bogdaniec, Lubiszyn, Kłodawa, Santok, Deszczno, Krzeszyce oraz w gminie miejsko-wiejskiej Ośno Lubuskie. W gminach tych odsetek bezrobotnych kobiet jest wyższy niż w pozostałych gminach KST-LGD ze względu na to, że wykonują one głównie prace domowe, które niestety nie są kwalifikowane jako zatrudnienie, wśród nich są również kobiety, którym po urodzeniu dziecka trudniej jest wrócić do pracy. Z tego typu uwagami spotkano się podczas konsultacji społecznych prowadzonych przez KST-LGD. Mieszkańcy uważają również, że wśród nich panuje stereotypowe podejście, w którym w tradycyjnej rodzinie to mężczyzna pracuje i utrzymuje rodzinę a kobieta zajmuje się prowadzeniem domu i opieką nad dziećmi.</i>
	23. Niedostatecznie rozwinięta infrastruktura opieki socjalnej oraz niedostatek opieki pozainstytucjonalnej na rzecz osób zależnych,	<i>Zgłoszono podczas otwartych spotkań informacyjno-konsultacyjnych</i>

SZANSE	ODNIESIENIE DO DIAGNOZY	ZAGROŻENIA	ODNIESIENIE DO DIAGNOZY
<ol style="list-style-type: none"> 1. Nastawienie na turystykę rodzinną i turystę wewnętrznego. 2. Moda na turystykę wiejską. 3. Wciąż rosnąca popularność turystyki aktywnej w szczególności rowerowej. 4. Moda na zdrowy styl życia: bieganie, nordic walking. 5. Korzystne działania proekologiczne: alternatywne źródła energii. 6. Wzrost poziomu wiedzy nt. zasobów przyrodniczych obszaru. 7. Ambitni, aktywni i przedsiębiorczy mieszkańcy. 8. Możliwość pozyskania środków zewnętrznych. 	<p>Przedstawione szanse wynikają z analizy trendów przedstawionych w diagnozie społeczno-gospodarczej obszaru LGD oraz ewaluacji Lokalnej Strategii Rozwoju Krainy Szlaków Turystycznych 2007-2013 lub zostały zgłoszone podczas warsztatów partycypacyjnych.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bogata oferta i silna konkurencja na innych obszarach. 2. Hamujące rozwój utrudnienia formalno-prawne (biurokracja, częste zmiany przepisów). 3. Degradacja środowiska przez niekontrolowane odprowadzanie ścieków i odpadów stałych. 4. Ubożenie społeczeństwa. 5. Emigracja młodych ludzi. 6. Obecność tzw. szarej strefy. 7. Starzejące się społeczeństwo. 8. Brak tytułu prawnego do jezior i rzek. 9. Trudności z zapewnieniem wkładu własnego do operacji. 	<p>Przedstawione zagrożenia wynikają z analizy trendów przedstawionych w diagnozie społeczno-gospodarczej obszaru LGD oraz ewaluacji Lokalnej Strategii Rozwoju Krainy Szlaków Turystycznych 2007-2013 lub zostały zgłoszone podczas warsztatów partycypacyjnych</p>

IV.1.1 Wnioski z przeprowadzonej analizy i diagnozy – problemy i wyzwania rozwojowe

W oparciu o wyniki analizy, dokonano identyfikacji problemów (P) i wyzwań (W) rozwojowych obszaru funkcjonalnego KST-LGD. Zidentyfikowane problemy i wyzwania natomiast stanowią podstawę do opracowania celów szczegółowych.

Pierwsza grupa problemów i wyzwań, skoncentrowana jest wokół kwestii związanych z rynkiem pracy i rozwojem gospodarczym obszaru LGD. Mają one dla społeczności lokalnej dużą wagę, jako kluczowe elementy związane z zapewnieniem prawidłowego funkcjonowania rodzin i jednostek. W konsekwencji kształtowania właściwego ładu społecznego – aktywnego i włączonego w sprawy społeczne mieszkańca – zidentyfikowano jako wyzwania / problemy następujące kwestie:

- stosunkowo wysoki poziom bezrobocia długotrwałego, wysoki poziom bezrobocia osób młodych (do 35 roku życia) oraz osób starszych (55+), a dodatkowo duży odsetek bezrobotnych kobiet – jako osoby zagrożone wykluczeniem społecznym (P1),
- duża skala nierejestrowanej emigracji zarobkowej i odpływ młodych, dobrze wykształconych ludzi do dużych ośrodków miejskich. Położenie w bezpośrednim sąsiedztwie Gorzowa Wlkp. jest powodem odpływu wykwalifikowanych pracowników, a jednocześnie poziom bezrobocia wciąż wzrasta. W opinii mieszkańców istnieje konieczność wspierania rozwoju lokalnych przedsiębiorstw i ich konkurencyjności, jako inwestycje w miejsca pracy (P2),
- wykorzystanie istniejącego potencjału działających na terenie LGD przedsiębiorstw, dla zwiększenia ich innowacyjności i konkurencyjności, oraz nowych miejsc pracy dla mieszkańców (W1),
- niewykorzystane możliwości obszaru Krainy Szlaków Turystycznych w kontekście oferty spędzania czasu wolnego dla mieszkańców Gorzowa Wlkp., jako bezpośrednio sąsiedniej metropolii, co przyczynić się może do rozwoju w tym kontekście nowych miejsc pracy (konieczność obsługi turystów – np. mała gastronomia, miejsca noclegowe, sprzedaż lokalnych produktów, itp.) (W2),
- niewykorzystany potencjał atrakcyjności krajobrazowej i istniejącego dziedzictwa lokalnego, na rzecz kształtowania oferty czasu wolnego, a w konsekwencji rozwoju przemysłu czasu wolnego dla obszaru Krainy Szlaków Turystycznych (P3 i W3).

Reasumując należy uznać, iż szczególnie istotnym jest podnoszenie i kształtowanie kompetencji przedsiębiorczych wśród mieszkańców obszaru LGD, wspieranie rozwoju przedsiębiorczości lokalnej.

Rozwój przedsiębiorczości, w tym kontekście, należy rozumieć jako tworzenie potencjalnych miejsc pracy dla mieszkańców, co istotnie, ma przyczynić się do uzyskania odpowiedzi na ważne problemy społeczne (wysoki poziom bezrobocia osób młodych, starszych oraz kobiet).

Kolejna grupa problemów i wyzwań, skoncentrowana jest wokół kwestii związanych z jakością życia mieszkańców (dzieci, młodzież, rodziny, dorośli):

- zbyt mało miejsc pozwalających na spędzanie czasu wolnego i rozwój zainteresowań, w tym dzieci i młodzieży, a także integrację mieszkańców (P 4),
- zły stan techniczny lub brak obiektów rekreacyjnych i sportowych związanych z realizacją oferty czasu wolnego dla mieszkańców (P5).

Zatem dla rozwiązania/zniwelowania zidentyfikowanych problemów, kierunkiem działań jest rozwój infrastruktury sportowej i rekreacyjnej w tym małej architektury.

O jakości życia mieszkańców stanowią nie tylko kwestie pracy oraz stwarzania warunków do aktywnego życia, ale również kwestie przynależności i tożsamości lokalnej. Zintegrowanie mieszkańców, ich aktywność i zaangażowanie we własne sprawy, istotnie łączy się z odpowiedzialnością za swoją przestrzeń życia, środowisko przyrodnicze i posiadane dziedzictwo. Dlatego też jako istotne, dla zwiększenia tożsamości lokalnej, integracji społecznej i spójności mieszkańców Krainy Szlaków Turystycznych, uznano:

- niskie przekonanie o spójności społecznej oraz historycznej obszaru LGD oraz stosunkowo niski poziom integracji społecznej – zbyt mała liczba działań sprzyjających integracji mieszkańców terenów wiejskich (P6),
- niski poziom świadomości wielu mieszkańców, w tym bardzo istotne, osób „napływowych”, w temacie zamieszkiwane, okolicy, jej dziedzictwa, potencjału, a w konsekwencji tożsamości lokalnej (P7),
- niedostatecznie chronione, istniejące dziedzictwo materialne i niematerialne obszaru (mały poziom utrwalenia i uporządkowania zwyczajów, tradycji, historii, rękodzieła czy potraw lokalnych) (P8 i W4),
- zbyt słabe wykorzystanie potencjału i dziedzictwa lokalnego do integracji mieszkańców, w tym międzypokoleniowej, uwzględniającej potrzeby poszczególnych grup wiekowych (P9),
- niedostateczny poziom uczestnictwa w wydarzeniach i sprawach obszaru KST-LGD osób z grup de faworyzowanych (P10),
- wciąż zbyt mały poziom wypromowania Krainy Szlaków Turystycznych, jako elementu rozpoznawalnego w tym dla mieszkańców, którzy mogliby odkrywać dziedzictwo i atrakcje sąsiednich miejscowości i aktywnie spędzać czas (W5).

Dlatego też, wzmocnianie spójności społecznej, w tym poprzez ochronę środowiska przyrodniczego i kulturalnego, oraz działania na rzecz kształtowania tożsamości lokalnej w kontekście posiadanego dziedzictwa materialnego i niematerialnego, stanowić będzie istotne wsparcie, nie tylko dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

V. CELE I WSKAŹNIKI

1.0	CEL OGÓLNY	Poprawa atrakcyjności i rozwój gospodarczy obszaru LSR do 2023 r.				
1.1	CELE	Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LSR do 2023 roku				
1.2	SZCZEGÓŁOW	Budowa i przebudowa infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej na obszarze LSR do 2023 roku				
1.3	E	Wzmocnienie kapitału społecznego obszaru LSR do 2023 roku				
		Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego	Jednostka miary	stan początkowy 2013 Rok	Plan 2022 rok	Źródło danych/sposób pomiaru
W1.0		Saldo migracji średnia 1000 mieszkańców	Osoba	34,3	34,5	GUS
		Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych	Jednostka miary	stan początkowy 2013 rok	plan 2022 rok	Źródło danych/sposób pomiaru
w1.1		Liczba utworzonych miejsc pracy – kod wskaźnika 1.3	Pelny etat średnioroczny	0	40	Dane własne LGD, dane przekazane przez beneficjentów (informacja

						po realizacji operacji. / Pomiar na bieżąco	
w.1.2	Liczba osób korzystających z nowych lub przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej lub kulturalnej. (poprzednie brzmienie wskaźnika: <i>Liczba osób korzystających z obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej</i>)	Osoba	0	10 000		Liczba mieszkańców miejscowości, w której realizowana operacja dotycząca budowy/przebudowy infrastruktury. GUS stan grudzień 2013 (jeżeli w danej miejscowości powstanie więcej niż jeden obiekt wskaźnik nie wzrasta)	
w1.3.1	Liczba uczestników wydarzeń aktywizacyjnych i integracyjnych oraz kultywujących lokalne tradycje (poprzednie brzmienie wskaźnika: <i>Liczba uczestników przedsięwzięć których celem jest pielęgnowanie lub zachowanie lokalnego dziedzictwa</i>)	Osoba	0	2 000		Listy obecności, ankiety, dane przekazane przez beneficjentów	
W1.3.2	Liczba odbiorców działań informacyjno-promocyjnych	Osoba	0	10 000		Listy obecności, ankiety, listy odbiorów materiałów promocyjnych, dane przekazane przez beneficjentów	
W1.3.3	Liczba podmiotów które otrzymały wsparcie po uprzednim udzieleniu indywidualnego doradztwa w zakresie ubiegania się o wsparcie na realizację LSR, świadczonego w biurze LGD	Osoba	0	73		Rejestr doradztwa prowadzony przez LGD / Pomiar na bieżąco	
W1.3.3	Liczba osób uczestniczących w wydarzeniach / imprezach (poprzednie brzmienie wskaźnika: <i>Liczba osób uczestniczących w spotkaniach informacyjno-konsultacyjnych</i>)	Osoba	0	100		Listy obecności	
W1.3.4	Liczba projektów współpracy wykorzystujących lokalne zasoby – kod wskaźnika 3.3, (poprzednie brzmienie wskaźnika: <i>Liczba projektów wykorzystujących lokalne zasoby: przyrodnicze, kulturowe, historyczne, turystyczne, produkty lokalne</i>)	Sztuka	0	2		Dane własne LGD / Pomiar na bieżąco	
W1.3.4	Liczba projektów współpracy skierowanych do grup docelowych kod wskaźnika 3.4, (poprzednie brzmienie wskaźnika: <i>Liczba projektów skierowanych do następujących grup docelowych: przedsiębiorcy, grupy defaworyzowane (określone w LSR), młodzież, turyści, inne</i>)	Sztuka	0	2		Dane własne LGD / Pomiar na bieżąco	
Przedsięwzięcia		Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, projekt współpracy, aktywizacja itp.)	Wskaźniki produktu			Źródło danych/sposób pomiaru
				nazwa	Jednostka miary	wartość	
		Początkowa 2013 rok	Końcowa 2022 Rok				

1.1.1	Podejmowanie działalności gospodarczej	Mieszkańcy, w tym grupy defaworyzowane	konkurs	Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa – kod wskaźnika 1.1, (poprzednie brzmienie wskaźnika <i>Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa</i>)	Sztuka	0	30	Dane o zakończonych projektach (zrealizowane płatności końcowe), dane z wniosków, dane otrzymane od beneficjentów./ Pomiar na bieżąco
				Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje – kod wskaźnika 2.13, (poprzednie brzmienie wskaźnika: <i>Liczba operacji ukierunkowanych na innowacje</i>)	Sztuka	0	2	Dane z wniosków o przyznanie pomocy, dane dotyczące zrealizowanych operacji/ Pomiar na bieżąco
1.1.2	Rozwój przedsiębiorstw	Mieszkańcy, w tym grupy defaworyzowane	Konkurs	Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa – kod wskaźnika 1.2, (poprzednie brzmienie wskaźnika: <i>Liczba operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa</i>)	Sztuka	0	10	Dane o zakończonych projektach (zrealizowane płatności końcowe). / Pomiar na bieżąco.
				Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje – kod wskaźnika 2.13, (poprzednie brzmienie wskaźnika: <i>Liczba operacji ukierunkowanych na innowacje</i>)	Sztuka	0	1	Dane z wniosków o przyznanie pomocy, dane dotyczące zrealizowanych operacji/ Pomiar na bieżąco.
1.2.1	Infrastruktura turystyczna lub rekreacyjna lub kulturalna	JST	konkurs	<i>Liczba nowych lub przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej lub kulturalnej (poprzednie brzmienie wskaźnika: Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej lub kulturalnej)</i>	Sztuka	0	10	Dane własne LGD, dane przekazane przez beneficjentów Pomiar na bieżąco.
		Organizacje pozarządowe	Projekt grantowy	<i>Liczba nowych lub przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej lub kulturalnej (poprzednie brzmienie wskaźnika: Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej lub kulturalnej)</i>	Sztuka	0	10	Dane własne LGD, dane przekazane przez beneficjentów (wnioski o płatność. / Pomiar na bieżąco.
1.3.1	Wydarzenia aktywizacyjne i integracyjne oraz kultywowanie lokalnych tradycji	Organizacje pozarządowe	Projekt grantowy	Liczba wydarzeń / imprez – kod wskaźnika 2.12, (poprzednie brzmienie wskaźnik: <i>Liczba zrealizowanych przedsięwzięć których celem jest pielęgnowanie lub zachowanie lokalnego dziedzictwa</i>)	Sztuka	0	10	Dane własne LGD, dane przekazane przez beneficjentów (wnioski o płatność) /

								Pomiar na bieżąco.
1.3.2	Działania informacyjno-promocyjne	Organizacje pozarządowe	Projekt grantowy	Liczba operacji dotyczących działań informacyjno-promocyjnych	Sztuka	0	3	Dane własne LGD, dane przekazane przez beneficjentów (wnioski o płatność)/ Pomiar na bieżąco.
1.3.3	Funkcjonowanie LGD	LGD (pracownicy biura, członkowie rady), mieszkańcy, grupy defaworyzowane, JST, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe	Koszty bieżące i aktywizacja	Liczba osobodni szkoleń dla pracowników – kod wskaźnika 4.1	Osobodzień	0	20	Dane własne LGD, zaświadczenia/certyfikaty poświadczające udział w szkoleniu
				Liczba osobodni szkoleń dla członków rady – kod wskaźnika	Osobodzień	0	22	Dane własne LGD, zaświadczenia/certyfikaty poświadczające udział w szkoleniu
				Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa – kod wskaźnika 4.2	Sztuka	0	80	Karta doradztwa, ewidencja doradztwa
				Liczba spotkań / wydarzeń adresowanych do mieszkańców – kod wskaźnika 4.3, (poprzednie brzmienie wskaźnika: Liczba spotkań informacyjno-konsultacyjnych LGD z mieszkańcami)	Sztuka	0	4	Dane własne LGD / Pomiar na bieżąco
1.3.4	Projekty współpracy	Mieszkańcy obszarów wiejskich, turyści	Projekty współpracy	Liczba zrealizowanych projektów współpracy – kod wskaźnika 3.2	Sztuka	0	1	Dane własne LGD
				Liczba zrealizowanych polsko-niemieckich projektów współpracy	Sztuka	0	1	
				Liczba LGD uczestniczących w projektach współpracy	Sztuka	0	5	
SUMA								

V.1 Specyfikacja i opis celów ogólnych, przypisanych im celów szczegółowych i przedsięwzięć oraz uzasadnienie ich sformułowania w oparciu o konsultacje społeczne i powiązanie z analizą SWOT

Tabela 17 Matryca logiczna powiązań diagnozy obszaru i analizy SWOT z celami i przedsięwzięciami

Zidentyfikowane problemy/wyzwania społeczno-ekonomiczne ¹⁹	Cel ogólny	Cele szczegółowe	Planowane przedsięwzięcia	Produkty	Rezultaty	Oddziaływanie	Czynniki zewnętrzne mające wpływ na realizację zadania
---	------------	------------------	---------------------------	----------	-----------	---------------	--

¹⁹ Użyte symbole „P” i „W” odnoszą się do problemów i wyzwań zidentyfikowanych w rozdziale IV, w podrozdziale IV.1 Wnioski z przeprowadzonej analizy – problemy i wyzwania rozwojowe

<p>P1, P2, P3 W1, W2, W3</p>	<p>Poprawa atrakcyjności i rozwój gospodarczy obszaru LSR do 2023 r.</p>	<p>Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LSR do 2023 roku</p>	<p>Podjęmowanie działalności gospodarczej</p>	<p>Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa – (poprzednie brzmienie: Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa)</p>	<p>Liczba utworzonych miejsc pracy</p>	<p>Trudności z zapewnieniem wkładu własnego do operacji; Sytuacja na rynkach ponadlokalnych w branżach z dużym potencjałem rozwojowym;</p>
<p>Rozwój przedsiębiorstw</p>		<p>Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje – (poprzednie brzmienie: Liczba operacji ukierunkowanych na innowacje)</p>	<p>Liczba utworzonych miejsc pracy</p>			
<p>Rozwój przedsiębiorstw</p>		<p>Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa – (poprzednie brzmienie: Liczba operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa)</p>				
<p>Rozwój przedsiębiorstw</p>		<p>Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje – (poprzednie brzmienie: Liczba operacji ukierunkowanych na innowacje)</p>				
<p>P4, P5</p>	<p>Poprawa atrakcyjności i rozwój gospodarczy obszaru LSR do 2023 r.</p>	<p>Budowa i przebudowa infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej na obszarze LSR do 2023 roku</p>	<p>Infrastruktura turystyczna lub rekreacyjna lub kulturalna (poprzednie brzmienie: Infrastruktura turystyczna i rekreacyjna)</p>	<p>Liczba nowych lub przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej lub kulturalnej (poprzednie brzmienie: Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej lub kulturalnej)</p>	<p>Liczba osób korzystających z nowych lub przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej lub kulturalnej. (poprzednie brzmienie: Liczba korzystających z obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej i kulturalnej)</p>	<p>Saldo migracji na 1000 mieszkańców</p> <p>Prawo do dysponowania nieruchomością - status prawny nieruchomości; Trudności z zapewnieniem wkładu własnego do operacji; Niewystarczającą a promocją obiektów turystycznych i rekreacyjnych;</p>
<p>P6, P7, P8, P9, P10 W4, W5</p>		<p>Wzmocnienie kapitału społecznego obszaru LSR do 2023 roku</p>	<p>Wydarzenia aktywizacyjne i integracyjne oraz kultywowanie lokalnych tradycji</p>	<p>Liczba wydarzeń / imprez – (poprzednie brzmienie: Liczba zrealizowanych przedsięwzięć których celem jest pielęgnowanie lub zachowanie lokalnego dziedzictwa)</p>	<p>Liczba uczestników wydarzeń aktywizacyjnych i integracyjnych oraz kultywujących lokalne tradycje (poprzednie brzmienie: Liczba uczestników przedsięwzięć których celem</p>	

					jest pielęgnowanie lub zachowanie lokalnego dziedzictwa	
			Działania informacyjno- promocyjne	Liczba operacji dotyczących działań informacyjno- promocyjnych	Liczba odbiorców działań informacyjno- promocyjnych	
			Funkcjonowani e LGD	Liczba osobodni szkoleń dla pracowników	Liczba osób które otrzymały wsparcie po uprzednim udzieleniu indywidualnego doradztwa w zakresie ubiegania się o wsparcie na realizację LSR, świadczonego w biurze LGD	Brak uczestnictwa w spotkaniach z przyczyn losowych, pracy zawodowej itp.
		Liczba osobodni szkoleń członków rady				
		Liczba podmiotów, którym udzielono Indywidualnego doradztwa		Liczba osób uczestniczących w wydarzeniach / imprezach (poprzednie brzmienie: Liczba osób uczestniczących w spotkaniach informacyjno- konsultacyjnych		
		Liczba spotkań / wydarzeń adresowanych do mieszkańców – (poprzednie brzmienie: Liczba spotkań informacyjno- konsultacyjnych LGD z mieszkańcami)				
			Projekty współpracy	Liczba zrealizowanych projektów współpracy (poprzednie brzmienie: Liczba przygotowanych projektów współpracy)	Liczba projektów współpracy wykorzystujących lokalne zasoby – poprzednie brzmienie: Liczba projektów wykorzystujących lokalne zasoby: - przyrodnicze, - kulturowe, - historyczne, - turystyczne, - produkty lokalne)	Wycofanie się partnera
		Liczba zrealizowanych polsko- niemieckich projektów współpracy (poprzednie brzmienie: Liczba przygotowanych polsko- niemieckich projektów) współpracy				
		Liczba LGD uczestniczących w projektach współpracy		Liczba projektów współpracy skierowanych do grup docelowych - poprzednie brzmienie: Liczba projektów skierowanych do następujących grup docelowych: -przedsiębiorcy, - grupy		

					defaworyzowane (określone w LSR) -młodzież, -turyści, -inne		
--	--	--	--	--	--	--	--

V.2 Szczegółowy opis związku celów i przedsięwzięć z diagnozą

Cel ogólny i cele szczegółowe strategii bezpośrednio wynikają ze zdiagnozowanych problemów i wyzwań opisanych szerzej w rozdz. IV, podrozdziale IV. 1 Wnioski z przeprowadzonej analizy i diagnozy – problemy i wyzwania rozwojowe, co przedstawia powyższa tabela.

Cel szczegółowy 1.1 Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LSR do 2023 roku zostanie zrealizowany poprzez uruchomienie nowych lub rozwój istniejących przedsiębiorstw, w tym przedsiębiorstw społecznych z uwzględnieniem operacji innowacyjnych oraz zakładających ochronę środowiska przez co przeciwdziałających zmianom klimatu oraz podnoszenie kompetencji wnioskodawców. Zaplanowano 2 przedsięwzięcia skierowane do mieszkańców i przedsiębiorców z terenu KST-LGD:

- *Podjęcie działalności gospodarczej* – skierowane przede wszystkim do osób bezrobotnych i przedstawicieli grup defaworyzowanych chcących założyć własną działalność gospodarczą; realizowane w trybie konkursowym;
- *Rozwój przedsiębiorstw* – skierowane do przedstawicieli sektora gospodarczego; realizowane w trybie konkursowym.

Realizacja celu 1.1 jest odpowiedzią na problemy i wyzwania skoncentrowane wokół kwestii związanych z rynkiem pracy, rozwojem gospodarczym, które mają szczególne znaczenie dla mieszkańców jako kluczowe elementy związane z zapewnieniem prawidłowego funkcjonowania rodzin i jednostek.

Cel szczegółowy 1.2 Budowa i przebudowa infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej na obszarze LSR do 2023 roku zostanie osiągnięty poprzez realizację przedsięwzięcia- Infrastruktura turystyczna lub rekreacyjna lub kulturalna, skierowanego w trybie konkursowym do przedstawicieli sektora publicznego i w trybie grantowym do przedstawicieli sektora społecznego. Przewidujemy, że w ramach realizowanych operacji powstaną nowe lub zostaną zmodernizowane stare boiska, place rekreacyjne, miejsca spotkań lokalnej społeczności. Wpłyne to istotnie na podniesienie jakości życia mieszkańców.

Odpowiedzią na potrzebę integracji społecznej i spójności mieszkańców oraz budowania tożsamości lokalnej są działania planowane w ramach realizacji **celu szczegółowego 1.3. Wzmocnienie kapitału społecznego obszaru LSR do 2023 roku**. W ramach przypisanych w/w celowi przedsięwzięć przewiduje się:

- *Wydarzenia aktywizacyjne i integracyjne oraz kultywowanie lokalnych tradycji* – tryb projektu grantowego skierowany do przedstawicieli sektora społecznego;
- *Działania informacyjno-promocyjne* – tryb projektu grantowego skierowany do przedstawicieli sektora społecznego;
- *Funkcjonowanie LGD* – zadanie własne LGD, zapewnienie funkcjonowania Biura LGD, podnoszenie kompetencji osób odpowiedzialnych za realizację LSR, obsługa konkursów i grantów, prowadzenie działalności informacyjno-promocyjnej i aktywizującej wśród mieszkańców KST-LGD;
- *Projekty współpracy* – w celu przeniesienia na obszar dobrych praktyk, nabycia wiedzy i umiejętności o realizacji projektów współpracy w tym co najmniej jednego międzynarodowego. Dwa projekty w tym międzynarodowy zostaną zakończone przez 2019 rokiem i określono dla nich wskaźniki, przypisano cele i przedsięwzięcia oraz określono budżet. Dla pozostałych projektów nie określono wskaźników ani nie ujęto ich w budżecie LSR. Jednak LGD zastrzega, iż zamierza zrealizować projekty współpracy do wartości 5% kosztów poddziałania 19.2. Pierwszy z projektów będzie zrealizowany we współpracy ze stowarzyszeniem LGD Wrzosowa Kraina i dotyczyć ma promocji aktywnych form turystyki na naszym terenie poprzez stworzenie edukacyjnych gier terenowych – questów w kluczowych miejscach KST, budowy i promocji geocachingu – turystyki z GPsem poprzez zakładania geoskrytek, organizację spotkań-eventów geocachingowych, organizację wyjazdów studyjnych do miejsc z dobrze rozwiniętą ofertą geocachingu (przewidywany budżet to ok. 62 tys. zł). Drugi z LAG Oderland zakłada stworzenie materiałów promocyjnych zawierających „pakiety wycieczek” po stronie niemieckiej i polskiej (szacunkowy budżet ok. 100 tys. zł.).

VI. Sposób oceny i wyboru operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru

W celu sprawnego wdrożenia strategii, LGD opracowała zestaw procedur oceny i wyboru operacji, odnoszących się do wszelkich operacji realizowanych w ramach LSR (także projektów grantowych). Przez cały okres wdrażania strategii będą one udostępniane do wiadomości publicznej w biurze, na stronie internetowej LGD oraz omawiane w trakcie spotkań informacyjnych i szkoleń dla potencjalnych wnioskodawców.

LGD opracowała je z uwzględnieniem obowiązujących przepisów prawnych i wytycznych dotyczących instrumentu RLKS oraz dołożyła wszelkich starań, aby procedury oceny i wyboru operacji były niedyskryminujące, przejrzyste i niebudzące wątpliwości

ze strony wnioskodawców, grantobiorców oraz wszelkich instytucji zaangażowanych w proces wdrażania strategii. Jednocześnie należy podkreślić, że LGD zależy na wybraniu projektów, które w jak największej mierze pozwolą na osiągnięcie przyjętych w strategii założeń, a ograniczone środki finansowe, będące podstawą ustalenia budżetu strategii, nie pozwalają na sfinansowanie wszystkich pomysłów i inicjatyw zgłaszanych przez mieszkańców obszaru.

Główne cele i założenia przyjętych procedur to zapewnienie wyboru operacji, zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa, pozwalających na możliwie pełne osiągnięcie zakładanych wskaźników strategii, przy zachowaniu zasady efektywności ekonomicznej (maksymalne efekty przy minimalnym niezbędnym nakładzie finansowym) i szerokiej mobilizacji lokalnych zasobów. Procedury zostały wypracowane z użyciem partycypacyjnych metod i zostały poddane szeroko zakrojonym konsultacjom społecznym. Wstępne propozycje określone zostały przez zespół ds. opracowania nowej LSR, a szereg uwag i kolejnych pomysłów został zgłoszony przez przedstawicieli biura, Zarządu i Rady LGD oraz mieszkańców obszaru (w tym przedstawicieli grup defaworyzowanych).

Przed rozpoczęciem poszczególnych naborów wniosków (w ramach procedury konkursowej i projektów grantowych) biuro LGD prowadzi będzie działania informacyjno-promocyjne, których celem będzie zainteresowanie naborem jak największej liczby potencjalnych wnioskodawców. Następnie osoby i podmioty zainteresowane wsparciem w ramach strategii będą mogły wziąć udział w szkoleniach i warsztatach oraz doradztwie, świadczonym nieodpłatnie przez pracowników biura LGD. Pozwoli to na precyzyjne określenie zakresu pomocy, która może być udzielona ze środków strategii oraz przygotowanie jak najlepszych wniosków o dofinansowanie, które będą miały szansę na uzyskanie wysokiej oceny w ramach kryteriów wyboru operacji, stosowanych przez LGD.

LGD przeprowadza nabory wniosków o przyznanie pomocy, dokonuje wyboru operacji oraz przekazuje do ZW dokumentację potwierdzającą dokonanie wyboru operacji zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa oraz Wytycznymi dotyczącymi instrumentu RLKS (powyższe zasady mają odzwierciedlenie w Procedurze wyboru i oceny operacji w ramach LSR)

W przypadku projektów grantowych opracowano szczegółową procedurę wyboru grantobiorców, oraz sposób rozliczania, kontroli i monitoringu projektów grantowych i grantobiorców.

Procedury wyboru operacji uwzględniają obowiązujące przepisy, mające zastosowanie do LSR, Wytyczne w zakresie jednolitego i prawidłowego wykonywania przez lokalne grupy działania zadań związanych z realizacją strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w ramach działania „Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 oraz wytyczne samorządu województwa. LGD będzie dbała, aby w sytuacji zmiany obowiązujących przepisów lub opracowania nowych, wiążących wytycznych procedury zostały każdorazowo odpowiednio zaktualizowane.

Kryteria wyboru operacji określone są przez zespół osób zaangażowanych w prace LGD (przede wszystkim członków Rady, Zarządu i pracowników biura). Wypracowane propozycje muszą każdorazowo zostać pozytywnie zaopiniowane przez Radę (organ, który będzie je później stosował w procedurze oceny i wyboru operacji) i zostaną poddane konsultacjom społecznym z mieszkańcami obszaru. Kryteria przyjęte przez grupę zostały precyzyjnie określone, tak, aby sposób przyznawania punktów nie budził żadnych wątpliwości. LGD umieściła w opisie kryteriów szczegółowe definicje, zakresy, algorytmy wyliczeń i przykłady sytuacji, w których odpowiednia liczba punktów zostanie/nie zostanie przyznana. Jednocześnie bezpośrednio wynikają one z przeprowadzonej diagnozy obszaru, analizy SWOT, przyjętych celów oraz zakładanych wskaźników realizacji strategii. Kryteria wyboru pozwolą LGD wyselekcjonować operacje, które odpowiadają na najważniejsze problemy obszaru i zapewniają najlepszy sposób ich rozwiązania.

Wśród stosowanych kryteriów wyboru znalazły się takie, których stosowanie wynika z przepisów związanych z PROW 2014-2020, jest rekomendowane w Programie lub wynika z dotychczasowych dobrych praktyk w tym zakresie. LGD planuje premiować m.in. operacje generujące jak najwięcej miejsc pracy, wysoki wkład własny wnioskodawców (wyższy niż wymagany), zastosowanie rozwiązań nakierowanych na problemy grup defaworyzowanych, a w przypadku operacji z zakresu infrastruktury – projekty realizowane w miejscowościach do 5 tysięcy mieszkańców.

Dodatkowo LGD przewidziała kryteria odnoszące się bezpośrednio do wskaźników produktu i rezultatu.

Ponadto wśród stosowanych kryteriów przewidziano **innowacyjność rozumianą jako wprowadzenie nowych produktów, usług lub nowego sposobu wykorzystania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych nie spotykanych wcześniej na terenie danej gminy/obszaru LGD.** Zasady oceny kryterium przedstawiono w załączniku nr 11 do wniosku o wybór LSR

W ramach danego naboru stosowane będą niezmiennie kryteria (na etapie oceny, wyboru, protestów, realizacji operacji). LGD zastrzega możliwość ich zmiany w trakcie wdrażania strategii w wyniku nowelizacji obowiązujących przepisów, zmiany wytycznych, czy w przypadku stwierdzenia ich niewystarczającej efektywności (szczególnie w przypadku wskazania takich rekomendacji w badaniu ewaluacyjnym lub zaleceniach Samorządu Województwa, Agencji Płatniczej lub Instytucji

Zarządzającej). Zmiana kryteriów wyboru operacji wymaga przeprowadzenia procesu konsultacji społecznych (opisanych w załączniku nr 1 do LSR) oraz uzyskania akceptacji ze strony samorządu województwa.

VI.1 Intensywność pomocy:

W przypadku operacji w ramach celu szczegółowego 1.1, polegających na podejmowaniu działalności gospodarczej LGD ustaliła wysokość pomocy na poziomie 60.000 zł. Decyzja ta jest podyktowana trudną sytuacją społeczno-gospodarczą obszaru, problemami w pozyskaniu innych środków finansowych dla osób uruchamiających własne firmy i dużymi kosztami, które muszą ponieść osoby rozpoczynające działalność gospodarczą. Do ustalenia wysokości tej kwoty LGD wykorzystano dane historyczne z obszaru LGD oraz informacje pozyskane od lokalnych przedsiębiorców i publicznych służb zatrudnienia.

Intensywność pomocy w przypadku pozostałych działań określona przez LGD jest zgodna z poziomem wskazanym w § 18 Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 24 września 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach poddziałania „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” objętego Programem Rozwoju Obszaru Wiejskich na lata 2014-2020, tj. w wysokości:

1) Określonej w LSR, lecz nie wyższej niż:

– a) 70% kosztów kwalifikowalnych - w przypadku podmiotu wykonującego działalność gospodarczą, do której stosuje się przepisy ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, z tym że w przypadku organizacji pozarządowej, która wykonuje taką działalność gospodarczą – jeżeli organizacja ta ubiega się o pomoc w zakresie określonym w § 2 ust. 1 pkt 2 lit. B i c oraz pkt 3,

b) 100% kosztów kwalifikowalnych – w przypadku:

- podmiotu niewykonującego działalności gospodarczej, do której stosuje się przepisy ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej,

- organizacji pozarządowej, która wykonuje działalność gospodarczą, do której stosuje się przepisy ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej – jeżeli organizacja ta ubiega się o pomoc w zakresie określonym w § 2 ust. 1 pkt oraz 4-8;

2) nie wyższej niż 63,63% kosztów kwalifikowalnych – w przypadku jednostki sektora finansów publicznych.

Każdorazowo na etapie wyboru operacji LGD premiować będzie jednak operacje, w ramach których wnioskodawca przewidział wniesienie wkładu własnego wyższego niż wymagany.

VII. Plan działania

Plan działania jest ściśle powiązany z określonymi celami i wskaźnikami ich osiągnięcia. Zaplanowane przedsięwzięcia zostały skonsultowane z przedstawicielami poszczególnych sektorów funkcjonujących na obszarze LGD. Pozwoliło to na precyzyjne określenie planowanych do osiągnięcia efektów poszczególnych działań oraz czasu ich wykonania. Wyodrębniono w nim wszystkie planowane do realizacji przedsięwzięcia oraz podano czas ich realizacji, zaplanowano kwotę oraz zakres działania w ramach PROW. Wypracowane cele mają charakter długofalowy i zapewniają ciągłość trwałość rozwoju. Komplementarna realizacja celów zmierza do innowacyjnego rozwoju obszaru w oparciu o posiadane zasoby i integrację zaangażowanych podmiotów lokalnych. Plan działania stanowi załącznik nr 3

Plan działania jest ściśle powiązany z budżetem LSR poniższa tabela przedstawia budżet celów szczegółowych w ramach wdrażania LSR w podziale czasowym..

Tabela 18 Budżet celów szczegółowych w podziale czasowym

Cele szczegółowe	2016-2018	2019-2021	2022-2023	Razem
1.1 Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LSR do 2023 roku	2 150 000,00	1 410 000,00	490 000,00	4 050 000,00

1.2 Budowa i przebudowa infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej na obszarze LSR do 2023 roku	3 700 000,00	150 000,00	0	3 850 000,00
1.3 Wzmocnienie kapitału społecznego obszaru LSR do 2023 roku	697 900,00	901 600,00	337 500,00	2 207 000,00
Razem	6 817 900,00	2 461 600,00	827 500,00	10 107 000,00

VIII. BUDŻET LSR

Konstruując budżet KST-LGD kierowano się maksymalnymi progami finansowymi przewidzianym dla tego rodzaju LGD. Kwoty oparto o wytyczne wskazane w załączniku nr 6 pn. „Sposób ustalania wysokości dostępnych środków przeznaczonych na realizację LSR” do wniosku o Wybór Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego Przez Społeczność (LSR).

Budżet KST LGD jest budżetem jednofunduszowym opartym o środki pochodzące z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Pułę środków uzależnioną od liczby ludności zamieszkującej obszar objęty lokalną strategią rozwoju podzielono na poszczególne zakresy wsparcia tj. realizację LSR, współpracę, koszty bieżące i aktywizację. Liczba mieszkańców obszaru KST-LGD wynosi 76.593 osoby (stan na 31 grudnia 2013 r.) dlatego wysokość wsparcia finansowego EFSI w ramach LSR, w ramach poszczególnych poddziałań wygląda następująco:

Tabela 19 Wysokość wsparcia KST-LGD w ramach poszczególnych poddziałań

Zakres wsparcia	Wsparcie finansowe (PLN)					Razem EFSI
	PROW	RPO		PO RYBY	Fundusz wiodący	
		EFSE	EFRR			
Realizacja LSR (art. 35 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 1303/2013)	8 100 000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	8 100 000,00
Współpraca (art. 35 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 1303/2013)	162 000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	162 000,00
Koszty bieżące (art. 35 ust. 1 lit. d rozporządzenia nr 1303/2013)	1 845 000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1 845 000,00
Aktywizacja (art. 35 ust. 1 lit. e rozporządzenia nr 1303/2013)		0,00	0,00	0,00	0,00	
Razem	10 107 000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	10 107 000,00

W PROW na lata 2014-2020 wielkość wkładu EFRROW mająca zastosowanie w tym Programie to 63,63 % kwoty kosztów kwalifikowanych wydatków publicznych. W tabeli poniżej, pn. **Plan finansowy w zakresie poddziałania 19.2** wskazano, że w przypadku beneficjentów KST-LGD z sektora finansów publicznych poziom pomocy finansowej z EFRROW wynosi maksymalnie 63,63 % (czyli 2 354 310,00 zł) kosztów kwalifikowalnych, a wymagany krajowy wkład środków publicznych, w wysokości co najmniej 36,37% (czyli 1 345 690,00 zł) kosztów kwalifikowalnych projektu, pochodzi ze środków własnych beneficjenta. W przypadku beneficjentów innych niż sektor finansów publicznych poziom pomocy z EFRROW wynosi 63,63% (czyli 2 799 720,00 zł) kosztów kwalifikowanych natomiast 36,37% kwoty kosztów kwalifikowanych (czyli 1 600 280,00 zł) pochodzi z budżetu państwa. Zgodnie z powyższym plan finansowy w zakresie poddziałania 19.2 PROW 2014-2020 wygląda następująco:

Tabela 20 Plan finansowy w zakresie poddziałania 19.2

	Wkład EFRROW	Budżet państwa	Wkład własny będący wkładem krajowych środków publicznych	RAZEM
Beneficjenci inni niż jednostki sektora finansów publicznych	2 799 720,00	1 600 280,00	0,00	4 400 000,00

Beneficjenci będący jednostkami sektora finansów publicznych	2 354 310,00	0,00	1 345 690,00	3 700 000,00
Razem	5 154 030,00	1 600 280,00	1 345 690,00	8 100 000,00

VIII.1 Powiązanie budżetu z celami LSR

KST-LGD w okresie programowania będzie realizowała jeden cel polegający na poprawie atrakcyjności i rozwoju gospodarczym obszaru LSR do 2023 roku. W ramach celu wyszczególniono cel szczegółowy (1.1) zapewniający przedsięwzięcia spełniające obowiązek przeznaczenia 50% alokacji z działania 19.2 na tworzenie i utrzymanie miejsc pracy. Na przedsięwzięcie związane z podejmowaniem działalności gospodarczej (1.1.1) zaprogramowano kwotę 1 800 000,00 zł, na rozwój przedsiębiorstw związany z utrzymaniem miejsc pracy (1.1.2) przeznaczono kwotę 2 250 000,00 zł. Kwoty te, w szczególności, służyć będą beneficjentom spoza sektora finansów publicznych.

Dla beneficjentów sektora finansów publicznych dedykowana jest głównie pula środków przeznaczona na cel szczegółowy 1.2. Budowa i przebudowa infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej na obszarze LSR do 2023 roku w kwocie 3 700 000,00 zł kosztów kwalifikowalnych. W ramach tego celu działanie 1.2.1 Infrastruktura turystyczna lub rekreacyjna lub kulturalna zakłada także kwotę 150 000,00 zł na realizację projektu grantowego.

Cel szczegółowy 1.3 Wzmocnienie kapitału społecznego obszaru LSR do 2023 r. zakłada realizację projektu grantowego w kwocie 150 000,00 zł związanego z Wydarzeniami aktywizującymi i integrującymi oraz kultywowaniem lokalnych tradycji (1.3.1) oraz projekt grantowy w wysokości 50 000,00 zł na działania informacyjno-promocyjne (1.3.2). Działania 1.3.3 Funkcjonowanie LGD w kwocie 1 845 000,00 zł i 1.3.4 projekt współpracy w kwocie 162 000,00 zł wyjęte są z zakresu środków poddziałania 19.z PROW i dotyczą środków, którymi dysponować będzie Stowarzyszenie KST-LGD w ramach współpracy, kosztów bieżących i aktywizacji.

Podział budżetu KST-LGD w relacji do celów wygląda następująco:

Tabela 21 Budżet KST-LGD w podziale na cele szczegółowe i przedsięwzięcia.

Cel ogólny	Cele szczegółowe	Przedsięwzięcia	Budżet
1. Poprawa atrakcyjności i rozwój gospodarczy obszaru LSR do 2023 r.	1.1 Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LSR do 2023 roku	1.1.1. Podejmowanie działalności gospodarczej Premia: 60.000 zł (30 operacji)	1 800 000,00
		1.1.2. Rozwój przedsiębiorstw	2 250 000,00
	1.2 Budowa i przebudowa infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej na obszarze LSR do 2023 roku	1.2.1 Infrastruktura turystyczna lub rekreacyjna lub kulturalna (w tym 150 000,00 zł na projekt grantowy)	3 850 000,00
		1.3 Wzmocnienie kapitału społecznego obszaru LSR do 2023 roku:	
	1.3.1 Wydarzenia aktywizacyjne i integracyjne oraz kultywowanie lokalnych tradycji (Projekt grantowy)	150 000,00	
	1.3.2 Działania informacyjno-promocyjne (Projekt grantowy)	50 000,00	
	1.3.3 Funkcjonowanie LGD	1 845 000,00	
1.3.4 Projekty współpracy	162 000,00		
Razem			10 107 000,00

IX. PLAN KOMUNIKACJI

Plan komunikacji został szczegółowo opisany w załączniku nr 5 do LSR. Niniejszy plan komunikacji dotyczy konkretnych działań, projektów, grup docelowych i jest ściśle powiązany z planem działania LGD w procesie wdrażania LSR. Zaplanowane narzędzia komunikacyjne służyć będą również identyfikacji bieżących problemów komunikacyjnych, by zwiększyć poziom współpracy partnerskiej i poziom zaangażowania partnerów i interesariuszy LGD.

IX.1 Główne cele działań komunikacyjnych wynikające z przeprowadzonej analizy potrzeb/problemów komunikacyjnych.

Cele działań komunikacyjnych wynikające z doświadczeń LGD na bazie przeprowadzonej analizy problemów komunikacyjnych (opisanych szerzej w załączniku nr 5 do LSR,) to:

- 1) Podniesienie świadomości społecznej w zakresie funkcji, jakie spełnia Stowarzyszenie Kraina Szlaków Turystycznych Lokalna Grupa Działania na obszarze gmin członkowskich oraz upowszechnienie korzyści płynących z wykorzystywania środków pochodzących z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020 oraz podejścia LEADER.
- 2) Skuteczne wdrożenie LSR na obszarze działania KST-LGD oraz wykorzystanie przyznanych środków z PROW 2014-2020 poprzez wsparcie potencjalnych beneficjentów i beneficjentów, profesjonalną informację, doradztwo i promowanie dobrych praktyk oraz właściwą wizualizację programu.

Realizacja zaplanowanych celów służy maksymalnemu i efektywnemu wykorzystaniu środków finansowych pochodzących z Unii Europejskiej dedykowanych Stowarzyszeniu KST-LGD. Realizując powyższe cele LGD będzie na bieżąco informować wnioskodawców o zasadach i kryteriach udzielania wsparcia z budżetu LSR oraz promować LGD w społeczeństwie.

Działania komunikacyjne oraz odpowiadające im środki przekazu uwzględniają różnorodne rozwiązania komunikacyjne, których atrakcyjność i stopień innowacyjności dostosowane są do poszczególnych adresatów.

W ramach Planu Komunikacji wyróżniono 6 głównych działań komunikacyjnych przyczyniających się do realizacji założonych celów:

1. Informowanie o naborach, procedurach naboru, wyborze operacji, kryteriach i warunkach uzyskania pomocy poprzez szkolenia (dla beneficjentów i potencjalnych beneficjentów, przedsiębiorców, sektora finansów publicznych i społecznego, grup defaworyzowanych oraz przedstawicieli organów LGD) oraz bieżące informacje zawarte na stronie internetowej, doradztwo prowadzone w biurze i ulotki informacyjne (biuletyny);
2. Informowanie o wynikach naboru operacji realizowanego przez LGD za pomocą strony internetowej LGD i gmin członkowskich oraz listów poleconych adresowanych do uczestników konkursu;
3. Informowanie o stanie wdrażania LSR za pomocą spotkań informacyjnych i strony internetowej LGD;
4. Bieżące informowanie mieszkańców, wnioskodawców i potencjalnych wnioskodawców o działalności LGD (stopniu realizacji LSR i dostępnych konkursach, działaniach i inicjatywach LGD) poprzez stronę www.kst-igd.pl, portale społecznościowe, strony internetowe gmin członkowskich LGD, udział w różnorodnych spotkaniach informacyjnych, wydawanie kalendarza podsumowującego dany rok działalności zawierającego istotne dla LGD wydarzenia, organizację własnej imprezy cyklicznej i udział w imprezach cyklicznych organizowanych przez gminy członkowskie LGD;
5. Prezentacja dobrych praktyk jako zachęta do aplikowania o środki PROW 2014-2020 realizowana za pomocą wizyt studyjnych (zgodne z okazanym zapotrzebowaniem określonych grup docelowych);
6. Uzyskanie informacji zwrotnej na temat działań podejmowanych przez LGD (ankiety).

Podstawowym celem działań skutecznej komunikacji jest dotarcie do społeczeństwa z informacjami na temat działania KST LGD, jej udziału we wdrażaniu PROW 2014-2020 oraz zainteresowanie osób konkretnymi przykładami projektów z niego dofinansowanych i możliwościami realizacji własnych celów za pomocą środków PROW. Informacja skierowana do potencjalnych beneficjentów i beneficjentów jest dostępna non-stop, czyli istnieją kanały i narzędzia komunikacji umożliwiające dotarcie do informacji o każdej porze (www.kst-igd.pl oraz profil na Facebooku). System dostępu do informacji jest zdywersyfikowany tak, by zapewnić możliwość dotarcia do informacji do wielu osób (grup) na wiele sposobów zarówno pod względem formy, treści jak i zasięgu uwzględniając osoby zagrożone wykluczeniem cyfrowym.

Wszystkie wytwarzane i udostępniane informacje będą miały prostą i przejrzystą formę oraz zrozumiałą dla każdego adresata. Aby zainteresowanie ofertą LGD i rozpoznawalność nie malały, LGD będzie wykorzystywała wszelkiego rodzaju spotkania, w których uczestniczyć będą pracownicy Biura i organów LGD do informowania, w zależności od aktualnej potrzeby, o aktualnych konkursach o dofinansowanie operacji, planowanych działaniach, ważnych z punktu widzenia uczestników poszczególnych spotkań itp.

Grupy defaworyzowane będą traktowane szczególnie – oprócz stałej informacji, przed każdym naborem (z odpowiednim wyprzedzeniem) LGD będzie organizowała szkolenie z zakresu możliwości realizacji projektu, w konsekwencji realizowane będzie doradztwo w biurze oraz będzie przekazywana informacja dla osób z grupy defaworyzowanej o możliwościach podjęcia pracy na obszarze realizacji strategii (informacje w urzędzie pracy, który jest członkiem LGD i współpracuje z urzędami na obszarze całej LGD).

Realizując niniejszy plan komunikacji KST LGD będzie na bieżąco rozpowszechniać informacje o pomocy otrzymanej z EFRROW, zgodnie z warunkami określonymi w Księdze wizualizacji znaku Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.

IX.2 Grupy docelowe działań komunikacyjnych

Szczególny nacisk w tym okresie programowania nakładany będzie na skuteczne poinformowanie mieszkańców (przedsiębiorców, osób zamierzających założyć własną działalność gospodarczą) o możliwościach zakładania własnych działalności gospodarczych oraz realizacji projektów związanych z tworzeniem i utrzymywaniem miejsc pracy. Drugą istotną grupą odbiorców, których należy zainteresować i wesprzeć w pozyskiwaniu środków oferowanych przez KST-LGD są przedstawiciele grup defaworyzowanych, do których, na bazie ankiet i spotkań informacyjnych realizowanych na terenie LGD, zaliczyć należy osoby poniżej 35 roku życia, osoby powyżej 50 roku życia, kobiety oraz bezrobotnych. Przyjęty plan komunikacji nie będzie dyskryminował żadnej z grup zainteresowanej skuteczną absorpcją środków ponieważ zakłada się także działania informacyjne skierowane do przedstawicieli sektora finansów publicznych, rolników, stowarzyszeń i wszelkich grup inicjatywnych bez względu na wyznania, płeć czy też niepełnosprawność (np. przez konsultacje u klienta).

Planowana komunikacja zakłada działania skierowane i realizowane bezpośrednio na rzecz grup docelowych, za pośrednictwem i przy współudziale członków i organów LGD, jak również w ramach działań informacyjnych i promocyjnych opisanych powyżej.

IX.3 Zakładane wskaźniki w oparciu o planowany budżet działań komunikacyjnych

Każdemu z celów komunikacyjnych przypisano wskaźniki, których osiągnięcie będzie stanowiło podstawę do oceny stopnia realizacji danego celu. Wskaźniki dobrano w taki sposób, aby pokazywały postęp w realizacji celów PK. Szczegóły w tabeli pri. „Specyfikacja Planu Komunikacji KST-LGD” znajdującej się w zał. Nr 5 do LSR.

Koszty sfinansowania poszczególnych elementów planu komunikacji oszacowano i uwzględniono w budżecie opisanym w pkt. 8 „Całkowity budżet przewidziany na działania komunikacyjne w okresie realizacji LSR.” Koszty dotyczące realizacji PK pochodzą z poddziałania koszty bieżące i aktywizacja i zostały zaplanowane w budżecie KST-LGD na lata 2016-2020.

Efekty działań komunikacyjnych opisano szczegółowo w tabeli „Specyfikacja Planu Komunikacji KST-LGD” w zał. Nr 5 do LSR.

Przyjęte działania komunikacyjne zaplanowano na lata 2016-2020. Opierając się o wydatki ponoszone na działania komunikacyjne w poprzednim okresie funkcjonowania oszacowano, że budżet związany z realizacją Planu Komunikacji będzie wynosił kwotę 55 200,00 zł, co stanowi 3% środków poddziałania koszty bieżące i aktywizacja. Oczywiście plany te mogą ulec zmianie a zależą będą od wyników monitoringu niniejszego planu.

KST-LGD zastrzega sobie możliwość prowadzenia działań komunikacyjnych po roku 2020 o ile zajdzie taka potrzeba.

X. ZINTEGROWANIE

X.1 Opis zgodności i komplementarności z innymi dokumentami planistycznymi/strategiami w szczególności strategiami rozwoju województwa poprzez porównanie celów i założeń tych dokumentów z celami LSR i wykazanie ich spójności

Dla zobrazowania zależności pomiędzy Lokalną Strategią Rozwoju Krainy Szlaków Turystycznych, a dokumentami strategicznymi szczebla regionalnego i lokalnego, opracowano matryce spójności celów szczegółowych LSR z celami i kierunkami interwencji zawartymi w nadrzędnych dokumentach strategicznych. Tym samym, poniżej wykazano zgodność z kluczowymi dokumentami planistycznymi definiującymi priorytety rozwojowe w obszarach tematycznie i sektorowo powiązanych z niniejszym dokumentem, tj.:

- Strategią Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020;
- Programem Rozwoju Lubuskiej Turystyki do 2020 roku.

W drugiej części tabeli wykazano zgodność z lokalnymi strategiami, tj. Gmin obejmujących obszar KST-LGD.

Nadrzędne/lokalne dokumenty strategiczne	Cele szczegółowe Lokalnej Strategii Rozwoju KST-LGD		
		1.1 Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LSR do 2023 roku	1.2 Budowa i przebudowa infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej na obszarze LSR do 2023 roku
	Zgodność z celami:		

<p>Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2020</p>	<p>Cel strategiczny 1: Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna: Cel 1.2 Rozwój przedsiębiorczości i zwiększenie aktywności zawodowej Cel 1.7 Rozwój potencjału turystycznego województwa Cel strategiczny 3. Społeczna i terytorialna spójność regionu: Cel 3.4 Promocja włączenia zawodowego i społecznego</p>	<p>Cel strategiczny 3. Społeczna i terytorialna spójność regionu: Cel 3.3 Zapewnienie różnorodnej oferty kulturalnej i sportowej Cel 3.5 Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich</p>	<p>Cel strategiczny 3. Społeczna i terytorialna spójność regionu: Cel 3.5 Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich Cel strategiczny 4. Region efektywnie zarządzany: Cel 4.1 Tworzenie atrakcyjnego wizerunku województwa i promocja marki Lubuskie, Cel 4.2 Wzmocnienie współpracy transgranicznej i międzyregionalnej, Cel 4.3 Wzmocnienie potencjału kapitału społecznego oraz kształtowanie tożsamości regionalnej</p>
<p>Program Rozwoju Lubuskiej Turystyki do 2020 roku</p>		<p>Cel Operacyjny IV – Rozwój infrastruktury turystycznej, Cel Operacyjny VII – Rozwój rekreacji ruchowej i zdrowotnej</p>	<p>Cel Operacyjny VIII – Rozwój turystyki transgranicznej i wykorzystanie szans przygranicznego położenia (projekt współpracy)</p>
<p>Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Krzeszyce</p>	<p>13. Tworzenie warunków do powstania nowych miejsc pracy</p>	<p>23. Zagospodarowanie czasu wolnego dzieci i młodzieży,</p>	
<p>Strategia Rozwoju Gminy Lubniewice na lata 2014-2020</p>	<p>Cel strategiczny 1 Silna gospodarka lokalna oparta na turystyce : 1.3. Wzrost aktywności gospodarczej i zwiększenie liczby miejsc pracy.</p>	<p>Cel strategiczny 2 Wysoka jakość życia dla miejscowej społeczności. 2.6. Modernizacja i zwiększenie dostępności do infrastruktury technicznej;</p>	<p>Cel strategiczny 2 Wysoka jakość życia dla miejscowej społeczności. 2.3. Zwiększenie poziomu aktywności społecznej i współpracy między mieszkańcami</p>
<p>Strategia Gminy Lublszyn 2015-2020</p>	<p>Cel strategiczny nr 1 Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna: 1.1 Rozwój przedsiębiorczości i zwiększenie aktywności zawodowej</p>	<p>Cel strategiczny nr 3. Społeczna i terytorialna spójność regionu: 3.3 Zapewnienie różnorodnej oferty kulturalnej i sportowej</p>	
<p>Strategia Rozwoju Gminy Sulęcín na lata 2015–2020</p>		<p>Cel ogólny inwestycje w infrastrukturę turystyczną i gospodarczą</p>	
<p>Strategia Rozwoju Gminy Ośno Lubuskie</p>	<p>Cel strategiczny I - lokalna gospodarka i rynek pracy Cele szczegółowe: I.1 Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka I.2 Rozwój potencjału turystycznego gminy Cel strategiczny II - optymalizacja warunków życia w gminie Cele szczegółowe: II.1 Rozbudowa i modernizacja infrastruktury drogowej II.2 Rozbudowa i modernizacja infrastruktury wodno-kanalizacyjnej II.3 Rozbudowa i modernizacja istniejącej infrastruktury technicznej</p>	<p>Cel strategiczny I - Lokalna gospodarka i rynek pracy Cele szczegółowe: I.2 Rozwój potencjału turystycznego gminy Cel strategiczny II - Optymalizacja warunków życia w gminie Cele szczegółowe: II.1 Rozbudowa i modernizacja infrastruktury drogowej II.2 Rozbudowa i modernizacja infrastruktury wodno-kanalizacyjnej II.3 Rozbudowa i modernizacja istniejącej infrastruktury technicznej Cel strategiczny III - Ochrona środowiska naturalnego</p>	<p>Cel strategiczny II - Optymalizacja warunków życia w gminie Cele szczegółowe: II.6 Bezpieczeństwo publiczne Cel strategiczny IV - Kapitał społeczny Cele szczegółowe: IV.1 Edukacja – jakość i dostępność IV.2 Sport i rekreacja IV.3 Zabezpieczenie społeczne, w tym usługi zdrowotne, profilaktyka, rehabilitacja, opieka społeczna</p>

	II.4 Rozbudowa i modernizacja infrastruktury komunalnej II.5 Planowanie przestrzenne	Cele szczegółowe: III.1 Gospodarka niskoemisyjna III.2. Odnawialne źródła energii III.3 Racjonalna gospodarka odpadami III.4 Ochrona miejsc cennych przyrodniczo Cel strategiczny IV - Kapital społeczny Cele szczegółowe: IV.2 Sport i rekreacja IV.4. Dziedzictwo kulturowe, w tym rewaloryzacja, rewitalizacja i projekty miękkie kulturowe	IV.4. Dziedzictwo kulturowe, w tym rewaloryzacja, rewitalizacja i projekty miękkie kulturowe IV.5 Partycypacja społeczna, w tym sektor pozarządowy i budżet obywatelski
Strategia zrównoważonego rozwoju gminy Bogdaniec	8.Tworzenie nowych miejsc pracy	12.Zagwarantowanie rozwoju psychicznego i fizycznego mieszkańców	19.Promocja gminy
Strategia rozwoju społeczno – gospodarczego Gminy Deszczno na lata 2008-2015	Cel strategiczny 2 Rozwój gospodarki lokalnej, w tym rolnictwa, przetwórstwa rolno-spożywczego i turystyki, promocja przedsiębiorczości		Cel strategiczny 3 Rozwój usług społecznych oraz działania na rzecz integracji i kształtowania postaw prospołecznych mieszkańców

X.2 Opis sposobu integrowania różnych sektorów, partnerów, zasobów czy branż działalności gospodarczej w celu kompleksowej realizacji przedsięwzięć.

Zintegrowane podejście w realizacji LSR możliwe będzie dzięki zaangażowaniu w realizację poszczególnych przedsięwzięć różnych sektorów, począwszy od osób fizycznych a skończywszy na samorządach, organizacjach pozarządowych, lokalnych przedsiębiorcach.

W ramach Strategii różnorodne wykorzystanie zasobów lokalnych (historycznych, kulturowych, przyrodniczych, społecznych i gospodarczych) wpłynie pozytywnie na osiągnięcie zaplanowanych celów szczegółowych. Realizacja założonych w LSR przedsięwzięć po pierwsze przyczyni się do złagodzenia zdefiniowanych w diagnozie problemów, po drugie dzięki podjęciu szeregu działań w obszarach wymagających interwencji LGD zostanie zwiększony dostęp do zatrudnienia osób z grup defaworyzowanych. Wysoki poziom bezrobocia oraz niski udział kobiet w strukturze zatrudnienia na obszarach wiejskich, niski poziom dochodów mieszkańców wsi oraz stosunkowo wysoki odsetek osób zagrożonych ubóstwem wskazuje na potrzebę wsparcia działań ułatwiających mieszkańcom znalezienie pracy, a więc wsparcie rozwoju przedsiębiorczości i tworzenia nowych miejsc pracy. Mając na uwadze rozwój turystyki jako jeden z kluczowych elementów, niezbędne jest wspieranie rozwoju ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej. Ze względu na niski poziom aktywności mieszkańców LSR należy wzmocnić kapitał społeczny poprzez poprawę potencjału działań organizacji pozarządowych i aktywności społecznej mieszkańców oraz zachowanie dziedzictwa lokalnego.

Zintegrowany charakter strategii przejawia się także w spójności i kompleksowości przedsięwzięć zaplanowanych w ramach poszczególnych celów szczegółowych dokumentu:

W ramach Celu szczegółowego 1.1 Rozwój przedsiębiorczości na obszarze LSR do 2023 roku proponowane w LSR przedsięwzięcia obejmują zarówno zakładanie działalności gospodarczej (1.1.1), jak i rozwijanie istniejących podmiotów gospodarczych (1.1.2). W działania zaangażowani będą przede wszystkim przedstawiciele grup defaworyzowanych, do których skierowane będą inicjatywy związane z zakładaniem działalności gospodarczej, a tym samym promowanie samozatrudnienia i tworzenia miejsc pracy. Ponadto, przewiduje się premiowanie projektów, które zakładają rozwijanie działalności gospodarczej połączone z zatrudnianiem przedstawicieli grup defaworyzowanych. Przewiduje się ponadto powiązanie rozwoju przedsiębiorczości oraz zwiększania zatrudnienia z potencjalami i problemami obszaru LGD, w tym przede wszystkim z rozwojem infrastruktury kulturalnej, rekreacyjnej.

W ramach Celu szczegółowego 1.2 Budowa i przebudowa infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej na obszarze LSR do 2023 roku zintegrowanie metod stosowanych przy realizacji przedsięwzięcia 1.2.1 infrastruktura turystyczna i rekreacyjna powiązany będzie bezpośrednio z przedsięwzięciami dotyczącymi celu 1.3 Wzmocnienie kapitału społecznego obszaru LSR do 2023 roku polegającymi na organizacji wydarzeń aktywizacyjnych i integracyjnych oraz kultywowaniu lokalnych tradycji (1.3.1) oraz działaniach informacyjno-promocyjnych (1.3.2) Zaplanowane metody przewidują zarówno działania „miękkie” (w tym działania związane z integracją mieszkańców), jak i inwestycje dotyczące budowy ogólnodostępnej infrastruktury dla promocji i rozwoju

wydarzeń rekreacyjnych i sportowych. Przyczyni się to do zbudowania zintegrowanej oferty czasu wolnego i podniesie tym samym jakość życia na obszarze LGD. Odbiorcami nowych przestrzeni i wydarzeń będą wszyscy mieszkańcy, w tym także przedstawiciele grup defaworyzowanych. Realizacja przedsięwzięć zakłada współdziałanie sektorów publicznego, społecznego oraz gospodarczego. Realizatorami działań będą zarówno samorządy gmin, jak i organizacje pozarządowe. Ponadto, przewiduje się wykorzystanie rozwoju niekomercyjnej infrastruktury dla pobudzania rozwoju i komercjalizacji usług czasu wolnego. Dlatego też powstała w ramach celu szczegółowego infrastruktura przyczyni się do rozwoju przedsiębiorstw. Planowane w Strategii przedsięwzięcia będą realizowane przez podmioty z różnych sektorów, w tym również w oparciu o formalne partnerstwa wielosektorowe zarówno na etapie planowania jak i etapie ich wdrażania.

Realizacja LSR jest związana z integracją różnych branż działalności gospodarczej. Wśród przewidywanych realizatorów zadań LSR wymienić należy przede wszystkim branże zgodnie z sekcjami PKD 2007:

- Sekcja G – Handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle,
- Sekcja H – Transport i gospodarka magazynowa, (z wyłączeniem działów 51, 49.1, 49.10, 49.10.Z, 49.2, 49.20, 49.20.Z, 49.32, 49.32.Z, 52),
- Sekcja I – Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi,
- Sekcja J – Informacja i komunikacja,
- Sekcja R – Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją.

XI. MONITORING I EWALUACJA

LGD w trakcie wdrażania strategii prowadzić będzie działania monitoringowe i ewaluacyjne. Monitoring prowadzony będzie w sposób ciągły od dnia zawarcia umowy o warunkach i sposobie realizacji LSR do dnia zakończenia wdrażania strategii przez biuro i Zarząd LGD.

Dane monitoringowe, zawarte w poszczególnych sprawozdaniach, zostaną wykorzystane do oceny efektywności wdrażania strategii. Na ich podstawie biuro, Zarząd i Komisja Rewizyjna będą mogły przygotować propozycje zmian w procesie wdrażania strategii (w tym Planu komunikacyjnego), mające na celu poprawę efektywności przyjętych metod działania.

LGD planuje także przeprowadzenie ewaluacji on-going oraz ewaluacji ex-post.

Ewaluacja ex-post przeprowadzona będzie do końca 2021 r. przez niezależnego ewaluatora posiadającego odpowiednie kwalifikacje i doświadczenie w ewaluacji LSR. Raport z badań zostanie zamieszczony na stronie internetowej LGD oraz przesłany do MRiRW wraz z informacją na temat sposobu realizacji rekomendacji i zaleceń.

Ewaluacja wewnętrzna LSR będzie serią przeprowadzanych corocznie ćwiczeń analityczno-refleksyjnych w formie co najmniej 5-godzinnego warsztatu refleksyjnego na początku każdego roku kalendarzowego, tak aby wnioski z niego mogły zasilić o dodatkowe informacje sprawozdanie końcowe z realizacji LSR za rok poprzedni. Uczestnikami warsztatów będą pracownicy biura LGD, członkowie Zarządu i Rady LGD. Do udziału w warsztatach LGD może zaprosić również przedstawicieli samorządu województwa, innych LGD oraz beneficjentów. Warsztaty przeprowadzone będą zgodnie z wytycznymi w zakresie monitoringu i ewaluacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w ramach PROW 2014-2020. Podsumowanie warsztatu w postaci syntetycznych odpowiedzi na poruszane zagadnienia oraz informacji na temat sposobu wdrożenia rekomendacji, będzie elementem sprawozdania rocznego.

Zaplanowane w LSR działania dotyczące monitoringu i ewaluacji (w tym przede wszystkim metody zbierania oraz analizy i oceny danych) zostały rozpisane w ujęciu tabelarycznym.

Tabela 22 Monitoring i ewaluacja

Zakres badania	Podmiot odpowiedzialny	Sposób realizacji	Czas i okres pomiaru	Zakres analizy i oceny
Monitoring				
<ul style="list-style-type: none"> - harmonogram naborów wniosków, - działania informacyjne i edukacyjne określone w Planie Komunikacji, - budżet LSR, - wskaźniki realizacji LSR. 	Biuro, Zarząd LGD.	Źródła i zakres danych: - informacje będące w posiadaniu LGD, - informacje przekazane przez Samorząd Województwa i/lub Agencję Płatniczą, - dane pochodzące z ankiet monitorujących opracowanych	W sposób ciągły. Biuro będzie przygotowywać sprawozdania monitoringowe co pół roku. Ponadto w terminie do 31 stycznia każdego roku LGD przedkładać będzie Samorządowi Województwa sprawozdanie z realizacji strategii za	<ul style="list-style-type: none"> - stopień zainteresowania potencjalnych beneficjentów poszczególnymi naborami wniosków, - stopień wykorzystania budżetu LSR, - stopień osiągnięcia założonych w strategii wskaźników realizacji celów.

		przez LGD, a składanych przez beneficjentów pomocy w ramach strategii i grantobiorców, - informacje uzyskane w trakcie wizji lokalnych	rok poprzedni. Dodatkowo przed każdym posiedzeniem Rady, dotyczącym wyboru operacji, biuro opracuje zestawienie dotyczące niewykorzystanych kwot finansowych oraz prognozowanego i/lub osiągniętego poziomu realizacji wskaźników w ramach danego przedsięwzięcia i celu strategii.	
Elementy funkcjonowania LGD podlegające ewaluacji				
Wypełnianie obowiązków przez pracowników biura	Zarząd LGD (ewaluacja własna)	- ankiety dotyczące satysfakcji z udzielonego doradztwa, - opinia zarządu	W sposób ciągły: od momentu rozpoczęcia wdrażania strategii do dnia zakończenia jej wdrażania	- rzetelne i terminowe wypełnianie obowiązków wskazanych w umowie, - kreatywne podejście do powierzonych zadań.
Ewaluacja on-going				
<ul style="list-style-type: none"> - kryteria wyboru, - kryteria ewaluacyjne (skuteczność, trafność i trwałość), - harmonogram naborów wniosków, - działania informacyjne i edukacyjne określone w Planie komunikacji, - budżet LSR, - wskaźniki realizacji LSR. 	Zarząd	<p>warsztat refleksyjny udziałem pracowników biura, członków zarządu, rady i opcjonalnie przedstawicieli samorządu województwa, innych LGD, beneficjentów;</p> <p>Źródła i zakres danych stanowiące materiał do pracy na warsztacie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - informacje będące w posiadaniu LGD, - informacje przekazane przez Samorząd Województwa i/lub Agencję Płatniczą, - dane pochodzące z ankiet monitorujących, opracowanych przez LGD, a składanych przez beneficjentów pomocy w ramach strategii i grantobiorców, - ankiety dotyczące satysfakcji z udzielonego doradztwa 	Okres pomiaru – coroczne	<ul style="list-style-type: none"> - stopień wykorzystania budżetu LSR, - stopień osiągnięcia założonych w strategii wskaźników realizacji celów, - stopień spójności tempa osiąganych rezultatów (wskaźników rzeczowych i finansowych) z założeniami LGD, - weryfikacja na ile trwale są efekty uzyskane w ramach poszczególnych projektów finansowanych ze środków strategii.
Ewaluacja ex-post				
	Ewaluator zewnętrzny	Analiza danych zastanych, badania	Okres momentu rozpoczęcia	

<ul style="list-style-type: none"> - ocena wpływu na główny cel LSR - ocena wpływu na kapitał społeczny - przedsiębiorczość - turystyka i dziedzictwo kulturowe - grupy defaworyzowane - innowacyjność - projekt współpracy → ocena funkcjonowania LGD 		<p>jakościowe i ilościowe (ankiety, wywiady).</p>	<p>wdrażania strategii do 2020 r. Termin realizacji 2021r.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - stopień osiągnięcia celu głównego i przypisanych do niego wskaźników - wpływ LSR na kapitał społeczny - wpływ LSR na rozwój przedsiębiorczości, turystyki i dziedzictwa kulturowego - wpływ LSR na poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego - stopień Innowacyjności - realizacja projektów współpracy - rzetelne i terminowe wypełnianie obowiązków przez pracowników biura wskazanych w umowie, kreatywne podejście do powierzonych zadań
--	--	---	--	---

Szczegółowa charakterystyka zasad i procedur dokonywania ewaluacji oraz monitoringu znajduje się w załączniku nr 2 do LSR.

XII. STRATEGICZNA OCENA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO

Na podstawie art. 49 Ustawy Prawo Ochrony Środowiska stwierdzono, że realizacja przedsięwzięć zawartych w niniejszej strategii może znacząco wpływać na środowisko, w szczególności na:

- Obszary specjalnej ochrony ptasiej Natura 2000: PLC080001 – Ujście Warty, PLB320015 – Ostoja Witnicko-Dębnińska, PLB080001 – Puszcza Barłinea, PLB080002 – Dolina Dolnej Noteci, PLB300015 – Puszcza Notecka,
- Specjalne obszary ochrony siedlisk Natura 2000: PLC080001 – Ujście Warty, PLH320010 – Jezioro Kozie, PLH080004 – Torfowisko, Chłopy, PLH080006 – Ujście Noteci, PLH080015 – Ujście Ilanki, PLH080009 – Dolina Ilanki, PLH080008 – Buczyny Łagowska-Sulecińskie, PLH080011 – Dolina Pilszki.

W związku z powyższym wystosowano:

- 1) wniosek do Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Gorzowie Wielkopolskim:

Stowarzyszenie Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania zwróciła się pismem z dnia 11 grudnia 2015 r. do Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Gorzowie Wielkopolskim z wnioskiem o zajęcie stanowiska w związku z zamiarem odstąpienia od przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko dla tworzonej Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego Przez Społeczność na lata 2016-2022 dla obszaru Stowarzyszenia Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania.

W odpowiedzi na przedstawiony wniosek, Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Gorzowie Wielkopolskim, w piśmie nr WOOS-I.411.251.2015.DT z dnia 21 grudnia 2015 r. uzgodnił odstąpienie od przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko dla projektu „Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność”.

- 2) Wniosek do Wojewódzkiej Stacji Sanitarno – Epidemiologicznej w Gorzowie Wielkopolskim:

Stowarzyszenie Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania zwróciła się pismem z dnia 11 grudnia 2015 r. do Wojewódzkiej Stacji Sanitarno – Epidemiologicznej w Gorzowie Wielkopolskim z wnioskiem o zajęcie stanowiska w związku z zamiarem odstąpienia od przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko dla tworzonej Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego Przez Społeczność na lata 2016-2022 dla obszaru Stowarzyszenia Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania.

W odpowiedzi na przedstawiony wniosek, Lubuski Państwowy Wojewódzki Inspektor Sanitarny, w piśmie nr NZ.9022.598.2015.KJ z dnia 18 grudnia 2015 r. poinformował, że jeśli Stowarzyszenie Kraina Szlaków Turystycznych – Lokalna Grupa Działania nie jest organem administracji w rozumieniu art.2 ust.1 pkt 9 ustawy o udostępnianiu informacji

o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2013 r., poz. 1235 z późn. zm.), to nie ma obowiązku przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko. LGD nie jest ww organem administracji w związku z powyższym uznać należy, że powyższy obowiązek nie dotyczy KST-LGD.

XIII. ZAŁĄCZNIKI

Załącznik nr 1 do LSR – Procedura aktualizacji LSR

Ze względu na długi okres obowiązywania LSR (do 2023 r.), w trakcie realizacji strategii może zaistnieć konieczność jej aktualizacji. Może to być spowodowane:

1. zmianą przepisów programowych określających zasady realizacji instrumentu RLKS,
2. wydaniem nowych wiążących wytycznych przez IZ,
3. zmianami w podziale środków finansowych na poszczególne lata i harmonogramie konkursów w wyniku występujących oszczędności na etapie oceny, realizacji i rozliczania operacji/grantów,
4. niewystarczającej efektywności procesu wdrażania LSR (w kontekście wymogów umowy ramowej lub stwierdzonej w wyniku monitoringu, ewaluacji lub kontroli prowadzonych w LGD),
5. niewystarczającym zainteresowaniem wnioskodawców poszczególnymi zakresami wsparcia, przewidzianymi w ramach LSR,
6. istotnymi zmianami w sytuacji społeczno-gospodarczej obszaru itd.

W przypadku konieczności aktualizacji LSR LGD każdorazowo umieści na stronie internetowej informację o rozpoczęciu prac nad aktualizacją strategii (oraz przyczynach i możliwych skutkach zmian). Każdorazowo przeprowadzone zostaną też konsultacje w gronie członków LGD. Dodatkowo, w przypadku dokonywania istotnych zmian w zakresie celów, przedsięwzięć, wskaźników, podziału środków budżetowych na cele i przedsięwzięcia, intensywności pomocy (w zakresie ustalonym przez LGD) czy kryteriów wyboru operacji, LGD przeprowadzi konsultacje społeczne z mieszkańcami z wykorzystaniem metod partycypacyjnych (co najmniej w formie jednego otwartego spotkania konsultacyjnego).

Załącznik nr 2 do LSR – Procedura dokonywania ewaluacji i monitoringu

LGD w trakcie wdrażania strategii prowadzi będzie działania monitoringowe i ewaluacyjne. Monitoring prowadzony będzie w sposób ciągły od dnia zawarcia umowy o warunkach i sposobie realizacji LSR do dnia zakończenia wdrażania strategii przez biuro i Zarząd LGD. Elementami podlegającymi monitorowaniu będą dane dotyczące:

- ogłoszonych naborów wniosków,
- działań informacyjnych i edukacyjnych określonych w Planie Komunikacyjnym,
- stopnia zainteresowania potencjalnych beneficjentów poszczególnymi naborami wniosków,
- stopnia wykorzystania budżetu LSR,
- stopnia osiągnięcia założonych w strategii wskaźników realizacji celów.

Bieżący monitoring zostanie usystematyzowany przez określenie czasu i okresów pomiaru – biuro będzie corocznie przygotowywać sprawozdania monitoringowe. Ponadto w terminie do 31 stycznia każdego roku LGD przedkładać będzie Samorządowi Województwa sprawozdanie z realizacji strategii za rok poprzedni, które zostanie przekazane Zarządowi, Radzie, Komisji Rewizyjnej oraz zaprezentowane na Walnym Zebraniu Członków. Dodatkowo przed każdym posiedzeniem Rady, dotyczącym wyboru operacji, biuro opracuje zestawienie dotyczące niewykorzystanych kwot finansowych oraz prognozowanego i/lub osiągniętego poziomu realizacji wskaźników w ramach danego przedsięwzięcia i celu strategii.

Dane monitoringowe, zawarte w poszczególnych sprawozdaniach, zostaną wykorzystane do oceny efektywności wdrażania strategii. Na ich podstawie biuro, Zarząd i Komisja Rewizyjna będą mogły przygotować propozycje zmian w procesie wdrażania strategii (w tym Planu Komunikacyjnego), mające na celu poprawę ich efektywności.

LGD planuje także przeprowadzenie ewaluacji on-going oraz ewaluacji ex-post.

Ewaluacja wewnętrzna LSR będzie serią przeprowadzonych corocznie ćwiczeń analityczno-refleksyjnych w formie co najmniej 5-godzinnego warsztatu refleksyjnego na początku każdego roku kalendarzowego, tak aby wnioski z niego mogły zasilić o dodatkowe informacje sprawozdanie końcowe z realizacji LSR za rok poprzedni. Uczestnikami warsztatów będą pracownicy biura LGD, członkowie Zarządu i Rady LGD. Do udziału w warsztatach LGD może zaprosić również przedstawicieli samorządu województwa, innych LGD oraz beneficjentów. Warsztaty przeprowadzone będą zgodnie z wytycznymi w zakresie monitoringu i ewaluacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w ramach PROW 2014-2020. Podsumowanie warsztatu w postaci syntetycznych odpowiedzi na poruszane zagadnienia oraz informacji na temat sposobu wdrożenia rekomendacji, będzie elementem sprawozdania rocznego. Ewaluacja ex-post przeprowadzona będzie przez podmiot zewnętrzny, posiadający odpowiednie kwalifikacje i doświadczenie w ewaluacji LSR do końca 2021 r. Raport z badań zostanie zamieszczony na stronie internetowej LGD oraz przesłany do MRIRW wraz z informacją na temat sposobu realizacji rekomendacji i zaleceń.

Ewaluacji podlegać będą m.in. następujące elementy (kryteria ewaluacyjne):

- trafność – stopień spójności strategii z potrzebami mieszkańców obszaru (mierzony jako zainteresowanie wnioskodawców poszczególnymi naborami wniosków oraz działaniami informacyjno-promocyjnymi LGD, a także poziom jakości udzielanego przez biuro doradztwa – elementy funkcjonowania LGD),
- skuteczność – stopień spójności tempa osiąganych rezultatów (wskaźników rzeczowych i finansowych) z założeniami LGD (element wdrażania LSR),
- trwałość – na ile trwale są efekty uzyskane w ramach poszczególnych projektów, finansowanych ze środków strategii (element wdrażania LSR),
- terminowość – weryfikacja czy LGD realizuje swoje zobowiązania w terminach określonych w obowiązujących aktach prawnych (element funkcjonowania LGD).

W przypadku stwierdzenia w trakcie ewaluacji własnej niewystarczającej jakości podejmowanych działań, w celu ich zapewnienia LGD zobowiązuje się do realizacji tzw. projektów własnych, które przyczynią się do osiągnięcia założonych celów oraz innych działań zmierzających do realizacji założonych celów (wzmoczenie promocji, zwiększenie ilości spotkań informacyjnych, itp.).

Źródłem danych do monitoringu i ewaluacji będą informacje będące w posiadaniu LGD (np. rejestry złożonych wniosków, udzielonego doradztwa), informacje przekazane przez Samorząd Województwa i/lub Agencję Płatniczą (dotyczące stopnia wykorzystania środków) oraz dane pochodzące z ankiet monitorujących, opracowanych przez LGD, a składanych przez beneficjentów pomocy w ramach strategii i grantobiorców (określające m.in. wartość wykorzystanych środków, osiągnięte wartości wskaźników, uzyskaną w projekcie wartość dodaną, trwałość projektu, napotkane trudności w trakcie realizacji operacji oraz ocenę jakości usług doradczych świadczonych przez LGD), a także dane z wizji lokalnych, opinii dyrektor biura, opinii Zarządu, Komisji rewizyjnej, wywiadów od wnioskodawców, na podstawie rozmów telefonicznych i innych technik.

Raport, zawierający wnioski i rekomendacje dotyczące poprawy efektywności wdrażania strategii, zostanie przekazany wszystkim organom LGD, a główne wnioski zostaną zaprezentowane na Walnym Zebraniu Członków. Na ich podstawie biuro, Zarząd i Komisja Rewizyjna będą mogły przygotować propozycje zmian w procesie wdrażania strategii (w tym Planu Komunikacyjnego), mające na celu poprawę skuteczności. W przypadku gdy w procesie ewaluacji wskazane zostaną problemy w realizacji LSR zostaną wdrożone działania naprawcze polegające na poprawie efektywności, ale także możliwość zmiany LSR w zakresie budżetu, wskaźników, kryteriów oceny i innych elementów.

Zakres badania	Podmiot odpowiedzialny	Sposób realizacji	Czas i okres pomiaru	Zakres analizy i oceny
Monitoring				
<ul style="list-style-type: none"> - harmonogram naborów wniosków, - działania informacyjne i edukacyjne określone w Planie Komunikacji, - budżet LSR, - wskaźniki realizacji LSR. 	Biuro, Zarząd LGD.	Źródła i zakres danych: - informacje będące w posiadaniu LGD, - informacje przekazane przez Samorząd Województwa i/lub Agencję Platniczą, - dane pochodzące z ankiet monitorujących opracowanych przez LGD, a składanych przez beneficjentów pomocy w ramach strategii i grantobiorców, - informacje uzyskane w trakcie wizji lokalnych	W sposób ciągły. Biuro będzie przygotowywać sprawozdania monitoringowe co pół roku. Ponadto w terminie do 31 stycznia każdego roku LGD przedkładać będzie Samorzadowi Województwa sprawozdanie z realizacji strategii za rok poprzedni. Dodatkowo przed każdym posiedzeniem Rady, dotyczącym wyboru operacji, biuro opracuje zestawienie dotyczące niewykorzystanych kwot finansowych oraz prognozowanego i/lub osiągniętego poziomu realizacji wskaźników w ramach danego przedsięwzięcia i celu strategii.	<ul style="list-style-type: none"> - stopień zainteresowania potencjalnych beneficjentów poszczególnymi naborami wniosków, - stopień wykorzystania budżetu LSR, - stopień osiągnięcia założonych w strategii wskaźników realizacji celów.
Elementy funkcjonowania LGD podlegające ewaluacji				
Wypełnianie obowiązków przez pracowników biura	Zarząd LGD (ewaluacja własna)	<ul style="list-style-type: none"> - ankiety dotyczące satysfakcji z udzielonego doradztwa, - opinia zarządu. 	W sposób ciągły: od momentu rozpoczęcia wdrażania strategii do dnia zakończenia jej wdrażania	<ul style="list-style-type: none"> - rzetelne i terminowe wypełnianie obowiązków wskazanych w umowie, - kreatywne podejście do powierzonych zadań.
Ewaluacja on-going				

<ul style="list-style-type: none"> - kryteria wyboru, - kryteria ewaluacyjne (skuteczność, trafność i trwałość), - harmonogram naborów wniosków, - działania informacyjne i edukacyjne określone w Planie komunikacji, - budżet LSR, - wskaźniki realizacji LSR. 	Zarząd	<ul style="list-style-type: none"> - warsztat refleksyjny z udziałem pracowników biura, członków zarządu, rady i opcjonalnie przedstawicieli samorządu województwa, innych LGD, beneficjentów; Źródła i zakres danych stanowiące materiał do pracy na warsztacie: - informacje będące w posiadaniu LGD, - informacje przekazane przez Samorząd Województwa i/lub Agencję Płatniczą, - dane pochodzące z ankiet monitorujących, opracowanych przez LGD, a składanych przez beneficjentów pomocy w ramach strategii i grantobiorców, - ankiety dotyczące satysfakcji z udzielonego doradztwa 	Okres pomiaru – coroczne	<ul style="list-style-type: none"> - stopień wykorzystania budżetu LSR, - stopień osiągnięcia założonych w strategii wskaźników realizacji celów, - stopień spójności tempa osiąganych rezultatów (wskaźników rzeczowych i finansowych) z założeniami LGD, - weryfikacja na ile trwale są efekty uzyskane w ramach poszczególnych projektów finansowanych ze środków strategii.
Ewaluacja ex-post				
<ul style="list-style-type: none"> - ocena wpływu na główny cel LSR - ocena wpływu na kapitał społeczny - przedsiębiorczość - turystyka i dziedzictwo kulturowe - grupy defaworyzowane - innowacyjność - projekt współpracy - ocena funkcjonowania LGD 	Ewaluator zewnętrzny	Analiza danych zastanych, badania jakościowe i ilościowe (ankiety, wywiady).	Okres momentu rozpoczęcia wdrażania strategii do 2020 r. Termin realizacji 2021r.	<ul style="list-style-type: none"> - stopień osiągnięcia celu głównego i przypisanych do niego wskaźników - wpływ LSR na kapitał społeczny - wpływ LSR na rozwój przedsiębiorczości, turystyki i dziedzictwa kulturowego - wpływ LSR na poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego - stopień innowacyjności - realizacja projektów współpracy - rzetelne i terminowe wypełnianie obowiązków przez pracowników biura wskazanych w umowie, kreatywne podejście do powierzonych zadań

Załącznik nr 3 Plan działania

CEL OGÓLNY nr1	Lata		2016-2018		2019-2021		2022-2023		RAZEM 2016-2023		Program	Podziałanie /zakres Programu	
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika następując	Planowane wsparcie(zł)	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika następując	Planowane wsparcie (zł)	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika następując	Planowane wsparcie (zł)			Razem wartość wskaźników
Cel szczegółowy 1.1 Rozwoj przedsiębiorczości na obszarze LSR do 2023 roku													
Przedsięwzięcie 1.1.1 Podjęcie działalności gospodarczej	Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa – kod wskaźnika 1.1. (poprzednie brzmienie wskaźnika Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa)	15 sztuk	50%	900 000,00	11 sztuk	87%	666 000,00	4 sztuki	100%	240 000,00	30 sztuk	1 800 000,00	Realizacja LSR (konkurencja-premie)
		1 sztuka	50%		1 sztuka	100%		2 sztuki			2 sztuki		
Przedsięwzięcie 1.1.2 Rozwoj przedsiębiorczości	Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa – kod wskaźnika 1.2. (poprzednie brzmienie wskaźnika Liczba operacji polegających na rozwoju przedsiębiorstw)	5 sztuk	50%	1 250 000,00	4 sztuki	90%	750 000,00	1	100%	250 000,00	10 sztuk	2 250 000,00	PRÓW
		-	-		1 sztuka	100%		-	-		1 sztuka		

na innowacje – kod wskaźnika 2.13. (poprzednie brzmienie wskaźnika: Liczba operacji skierowanych na innowację)																			
Razem cel szczegółowy 1.1			2 150 000,00		1 410 000,00		490 000,00						4 050 000,00						
Cel szczegółowy 1.2 Budowa i przebudowa infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej na obszarze LSR do 2023																			
Przedsięwzięcie 1.2.1 Infrastruktura turystyczna i rekreacyjna	Liczba nowych lub przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej lub kulturalnej (poprzednie brzmienie wskaźnika: Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej lub kulturalnej)	10 sztuk	50%	3 700 000,00	100%	150 000,00	-	-	-	-	-	-	20 sztuk	3 850 000,00	PROW	Realizacja LSR (konkurs i projekt grantowy)			
	Razem cel szczegółowy 1.2.			3 700 000,00		150 000,00							3 850 000,00						
Cel szczegółowy 1.3 Wzmocnienie kapitału społecznego obszaru LSR do 2023																			
Przedsięwzięcie 1.3.1 Wydarzenia kulturalne i integracyjne oraz wydarzenia lokalnego dziedzictwa	Liczba wydarzeń / imprez – kod wskaźnika 2.12. (poprzednie brzmienie wskaźnika: Liczba zrealizowanych przedsięwzięć kulturalnych i integracyjnych lub pielęgnowanie lub zachowanie lokalnego dziedzictwa)	5 sztuk	50%	75 000,00	100%	75 000,00	-	-	-	-	-	-	5 sztuk	75 000,00	PROW	Realizacja LSR (projekt grantowy)			
	Razem cel szczegółowy 1.3.			75 000,00		75 000,00							70 sztuk	150 000,00	PROW				

Przedsięwzięcie 1.3.2 Działania promocyjne	Liczba operacji dotyczących działań informacyjno-promocyjnych	2 sztuki	57%	33 400,00	1 sztuka	100%	16 800,00	-	-	-	-	3 sztuki	50 000,00	PROW	Realizacja LSR (projekt grantowy)		
		Liczba osób odni szkoleń dla pracowników LGD - kod wskaźnika 4.1	10 osobodni	50%		10 osobodni	100%		-	-	-	-	20 osobodni				
Przedsięwzięcie 1.3.3 Funkcjonowanie LGD	Liczba osobodni szkoleń członków organów LGD - kod wskaźnika 4.1	11 osobodni	50%		11 osobodni	100%		-	-	-	-	22 osobodnie					
		Liczba podmiotów którym udzielono indywidualnego doradztwa - kod wskaźnika 4.2	70 sztuk	57,50%		10 sztuk	100%		-	-	-	-	80 sztuk	1 845 000,00	PROW	koszty bieżące i aktywizacja	
		Liczba spotkań / wydarzeń adresowanych do mieszkańców - kod wskaźnika 4.3.			697 500,00				810 000,00								
		(poprzednie brzmienie wskaźnika. Liczba spotkań informacyjno- konsultacyjnych LGD z mieszkańcami)	3 sztuki	75%		1 sztuka	100%			-	-	-	4 sztuki				
Przedsięwzięcie 1.3.4 Projekt współpracy	Liczba zrealizowanych projektów współpracy w tym międzynarodowych (poprzednie brzmienie wskaźnika: Liczba przygotowanych projektów współpracy w tym międzynarodowych - kod wskaźnika 3.1	2 sztuki	100%	162 000,00									162 000,00				

	Liczba LGD uczestniczących w projektach współpracy	5 szruk	100%									5 szuki	PROW	Projekt współpracy
razem cel szczegółowy 1.3		957 900,00					901 800,00					337 500,00	2 207 000,00	
razem cel ogólny		6 817 900,00					2 461 600,00					827 500,00	10 107 000,00	
razem LSR		6 817 900,00					2 461 600,00					827 500,00	10 107 000,00	
Razem planowane wsparcie na przedsięwzięcia dedykowane tworzeniu i utrzymaniu miejsc pracy w ramach poddziałania Realizacja LSR PROW														
													% budżetu poddziałania realizacja LSR	50%
													4 050 000,00	50%

Załącznik nr 4 Budżet LSR

Zakres wsparcia	Wsparcie finansowe (PLN)						
	PROW	RPO EFS	EFRR	PO RyBY	Fundusz wrodzacy	Razem EFSI	
Realizacja LSR (art. 35 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 1303/2013)	8 100 000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	8 100 000,00	
Współpraca (art. 35 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 1303/2013)	162 000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	162 000,00	
Koszty bieżące (art. 35 ust. 1 lit. d rozporządzenia nr 1303/2013)	1 845 000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1 845 000,00	
Aktywizacja (art. 35 ust. 1 lit. e rozporządzenia nr 1303/2013)		0,00	0,00	0,00	0,00		
Razem	10 107 000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	10 107 000,00	

	Wkład EFRROW	Budżet państwa	Wkład własny będący wkładem krajowych środków publicznych	RAZEM
Beneficjenci inni niż jednostki sektora finansów publicznych	2 799 720,00	1 600 280,00	0,00	4 400 000,00
Beneficjenci będący jednostkami sektora finansów publicznych	2 354 310,00	0,00	1 345 690,00	3 700 000,00
Razem	5 154 030,00	1 600 280,00	1 345 690,00	8 100 000,00

Załącznik nr 5 Plan Komunikacji

Pierwszy okres funkcjonowania KST-LGD pokazał, że najbardziej zorientowaną grupą korzystającą z budżetu LGD byli przedstawiciele sektora finansów publicznych, którzy poprzez różne spotkania, konwenty, sesje czy konferencje gotowi byli na przyjęcie środków z oferowanego przez LGD działania „Odnowa i rozwój wsi” czy też „Małe projekty”. Po trudnym okresie „namawiania” do udziału w szkoleniach zaproponowanych przez LGD, do zaznajomienia się z działalnością Stowarzyszenia udało się przekonać tzw. „lokalnych liderów”, czyli osoby zrzeszone w radach sołeckich, grupach inicjatywnych, kołach gospodyń wiejskich i stowarzyszeniach powstałych w celu rozwijania swoich małych miejscowości. Największy efekt poznawczy w tej grupie LGD osiągnęła po organizacji pierwszej wizyty studyjnej do wsi tematycznych (Kraina bajek i rowerów i Wioska Labiryntów). Rokrocznie powtarzane wizyty studyjne w celu zdobywania dobrych praktyk w różnych zakątkach kraju spowodowały, że LGD miało coraz większą grupę osób zaznajomionych z działalnością Stowarzyszenia. Ciągłe jednak trudno było pozyskać w poczet beneficjentów rolników i przedsiębiorców. Mimo dedykowanym im szkoleniom frekwencja zawsze pozostawiała wiele do życzenia, a zainteresowanie pomocą na tworzenie i rozwój przedsiębiorstw, czy różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej było znikome. LGD zaczęła brać udział w cyklicznych imprezach organizowanych w każdej z gmin członkowskich, zaprojektowała cykliczne własne imprezy (Jarmark Smakosza, i Warsztaty „Poznajemy KST” w których udział zaczęli brać mieszkańcy poszczególnych gmin. Imprezy połączone z umieszczaniem informacji na stronie stowarzyszenia oraz gmin członkowskich, publikowane biuletyny spowodowały zainteresowanie ww działaniami. Zauważono także, że marka KST LGD jest rozpoznawalna w gminach, w których władarze (wójt, rada) sami są dobrze zorientowani w działaniach LGD, korzystają z pomocy, identyfikują się z LGD oraz dobrze współpracują ze swoimi stowarzyszeniami. Absorpcja środków w tych gminach i zainteresowanie ofertą LGD było znacznie większe niż w gminach, w których wójt LGD wykorzystywał „tylko” do pozyskiwania środków z działania Odnowa i rozwój wsi.

Niniejszy plan komunikacji dotyczy konkretnych działań, projektów, grup docelowych i jest ściśle powiązany z planem działania LGD w procesie wdrażania LSR. Zaplanowane narzędzia komunikacyjne służyć będą również identyfikacji bieżących problemów komunikacyjnych, by zwiększyć poziom współpracy partnerskiej i poziom zaangażowania partnerów i interesariuszy LGD.

Główne cele działań komunikacyjnych wynikające z przeprowadzonej analizy potrzeb/problemów komunikacyjnych to:

- 1) podniesienie świadomości społecznej w zakresie funkcji, jakie spełnia Stowarzyszenie Kraina Szlaków Turystycznych Lokalna Grupa Działania na obszarze gmin członkowskich oraz upowszechnienie korzyści płynących z wykorzystywania środków pochodzących z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020 oraz podejścia LEADER.
- 2) Skuteczne wdrożenie LSR na obszarze działania KST-LGD oraz wykorzystanie przyznanych środków z PROW 2014-2020 poprzez wsparcie potencjalnych beneficjentów i beneficjentów, profesjonalną informację, doradztwo i promowanie dobrych praktyk oraz właściwą wizualizację programu.

Realizacja zaplanowanych celów służy maksymalnemu i efektywnemu wykorzystaniu środków finansowych pochodzących z Unii Europejskiej dedykowanych Stowarzyszeniu KST-LGD. Realizując powyższe cele LGD będzie na bieżąco informować wnioskodawców o zasadach i kryteriach udzielania wsparcia z budżetu LSR oraz promować LGD w społeczeństwie.

Działania komunikacyjne oraz odpowiadające im środki przekazu uwzględniają różnorodne rozwiązania komunikacyjne, których atrakcyjność i stopień innowacyjności dostosowane są do poszczególnych adresatów.

W ramach Planu Komunikacji wyróżniono 6 głównych działań komunikacyjnych przyczyniających się do realizacji założonych celów:

1. Informowanie o naborach, procedurach naboru, wyboru operacji, kryteriach i warunkach uzyskania pomocy poprzez szkolenia (dla beneficjentów i potencjalnych beneficjentów, przedsiębiorców, sektora finansów publicznych i społecznego, grup defaworyzowanych oraz przedstawicieli organów LGD) oraz bieżące informacje zawarte na stronie internetowej, doradztwo prowadzone w biurze i ulotki informacyjne (biuletyny).
2. Informowanie o wynikach naboru operacji realizowanego przez LGD za pomocą strony internetowej LGD i gmin członkowskich oraz listów poleconych adresowanych do uczestników konkursu.
3. Informowanie o stanie wdrażania LSR za pomocą spotkań informacyjnych i strony internetowej LGD.
4. Bieżące informowanie mieszkańców, wnioskodawców i potencjalnych wnioskodawców o działalności LGD (stopniu realizacji LSR i dostępnych konkursach, działaniach i inicjatywach LGD) poprzez stronę www.kst-igd.pl, portale społecznościowe, strony internetowe gmin członkowskich LGD, udział w różnorodnych spotkaniach informacyjnych,

wydawanie kalendarza podsumowującego dany rok działalności zawierającego istotne dla LGD wydarzenia, organizację własnej imprezy cyklicznej i udział w imprezach cyklicznych organizowanych przez gminy członkowskie LGD.

5. Prezentacja dobrych praktyk jako zachęta do aplikowania o środki PROW 2014-2020 realizowana za pomocą wizyt studyjnych (zgodne z okazanym zapotrzebowaniem określonych grup docelowych).
6. Uzyskanie informacji zwrotnej na temat działań podejmowanych przez LGD (ankiety).

Podstawowym celem działań skutecznej komunikacji jest dotarcie do społeczeństwa z informacjami na temat działania KST LGD, jej udziału we wdrażaniu PROW 2014-2020 oraz zainteresowanie osób konkretnymi przykładami projektów z niego dofinansowanych i możliwościami realizacji własnych celów za pomocą środków PROW. Informacja skierowana do potencjalnych beneficjentów i beneficjentów jest dostępna non-stop, czyli istnieją kanały i narzędzia komunikacji umożliwiające dotarcie do informacji o każdej porze (www.kst-lgd.pl oraz profil na Facebooku). System dostępu do informacji jest zdywersyfikowany tak, by zapewnić możliwość dotarcia do informacji do wielu osób (grup) na wiele sposobów zarówno pod względem formy, treści jak i zasięgu uwzględniając osoby zagrożone wykluczeniem cyfrowym.

Wszystkie wytwarzane i udostępniane informacje będą miały prostą i przejrzystą formę oraz zrozumiałą dla każdego adresata. Aby zainteresowanie ofertą LGD i rozpoznawalność nie mały LGD będzie wykorzystywała wszelkiego rodzaju spotkania, w których uczestniczyć będą pracownicy Biura i organów LGD do informowania, w zależności od aktualnej potrzeby, o aktualnych konkursach o dofinansowanie operacji, planowanych działaniach, ważnych z punktu widzenia uczestników poszczególnych spotkań itp.

Grupy defaworyzowane będą traktowane szczególnie – oprócz stałej informacji, przed każdym naborem (z odpowiednim wyprzedzeniem) LGD będzie organizowała szkolenie z zakresu możliwości realizacji projektu, w konsekwencji realizowane będzie doradztwo w biurze oraz będzie przekazywana informacja dla osób z grupy defaworyzowanej o możliwościach podjęcia pracy na obszarze realizacji strategii (informacje w urzędzie pracy, który jest członkiem LGD i współpracuje z urzędami na obszarze całej LGD).

Realizując niniejszy plan komunikacji KST LGD będzie na bieżąco rozpowszechniać informacje o pomocy otrzymanej z EFRRROW, zgodnie z warunkami określonymi w Księdze wizualizacji znaku Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.

Grupy docelowe działań komunikacyjnych

Szczególny nacisk w tym okresie programowania nakładany będzie na skuteczne poinformowanie mieszkańców (przedsiębiorców, osób zamierzających założyć własną działalność gospodarczą) o możliwościach zakładania własnych działalności gospodarczych oraz realizacji projektów związanych z tworzeniem i utrzymywaniem miejsc pracy. Drugą istotną grupą odbiorców, których należy zainteresować i wesprzeć w pozyskiwaniu środków oferowanych przez KST LGD są przedstawiciele grup defaworyzowanych, do których, na bazie ankiet i spotkań informacyjnych realizowanych na terenie LGD, zaliczyć należy osoby poniżej 35 roku życia, osoby powyżej 50 roku życia, kobiety oraz bezrobotnych. Przyjęty plan komunikacji nie będzie dyskryminował żadnej z grup zainteresowanej skuteczną absorpcją środków ponieważ zakłada się także działania informacyjne skierowane do przedstawicieli sektora finansów publicznych, rolników, stowarzyszeń, rolników i wszelkich grup inicjatywnych bez względu na wyznania, płeć czy też niepełnosprawność (np. przez konsultacje u klienta).

Planowana komunikacja zakłada działania skierowane i realizowane bezpośrednio na rzecz grup docelowych, za pośrednictwem i przy współudziale członków i organów LGD, jak również w ramach działań informacyjnych i promocyjnych opisanych powyżej.

Zakładane wskaźniki w oparciu o planowany budżet działań komunikacyjnych

Każdemu z celów komunikacyjnych przypisano wskaźniki, których osiągnięcie będzie stanowiło podstawę do oceny stopnia realizacji danego celu. Wskaźniki dobrano w taki sposób, aby pokazywały postęp w realizacji celów PK. Szczegóły w tabeli pn. „Specyfikacja Planu Komunikacji KST-LGD”.

Koszty sfinansowania poszczególnych elementów planu komunikacji oszacowano i uwzględniono w budżecie opisanym w pkt. 8 „Całkowity budżet przewidziany na działania komunikacyjne w okresie realizacji LSR.” Koszty dotyczące realizacji PK pochodzą z poddziałania koszty bieżące i aktywizacja i zostały zaplanowane w budżecie KST-LGD na lata 2016-2020.

Planowane efekty i analiza efektywności działań komunikacyjnych

Efekty działań komunikacyjnych opisano szczegółowo w tabeli „Specyfikacja Planu Komunikacji KST-LGD”. W tabeli znajdują się również zagadnienia związane z analizą przyjętych założeń PK oraz sposób monitorowania osiągania wskaźników (listy obecności, faktury za realizowane zadania, statystyki strony internetowej itp.). Jeśli w wyniku prowadzonego monitoringu zostanie stwierdzone, że przyjęte działania komunikacyjne nie przynoszą pożądanych efektów zostanie przygotowany plan naprawczy działań komunikacyjnych, aby osiągnąć założone w PK cele. Plan naprawczy polegać będzie na modyfikacji dotychczasowych praktyk komunikacyjnych i ich udoskonaleniu lub wprowadzeniu innych, które w ocenie LGD będą bardziej odpowiednie w drodze do osiągnięcia celu. Na pracownikach biura spoczywać będzie bieżące monitorowanie efektów komunikacji, sporządzanie ocen i wniosków oraz generowanie propozycji ewentualnych zmian w planie komunikacji, nad którymi będzie sprawować nadzór Zarząd LGD.

Pozyskiwanie opinii o podjętych działaniach komunikacyjnych i wykorzystanie wniosków w procesie realizacji LSR.

Stowarzyszenie, dla pozyskania informacji o funkcjonowaniu w społeczeństwie LGD oraz stopniu realizacji LSR będzie na bieżąco monitorować podejmowane działania. Informację zwrotną LGD będzie pozyskiwało w odniesieniu do obu założonych celów komunikacji czyli w zakresie rozpoznawalności LGD oraz stopnia wdrażania LSR. W tabeli „Specyfikacja Planu Komunikacji KST-LGD” przewidziano sposoby monitorowania założonych działań, aby na bieżąco reagować na odchylenia od przyjętego planu. Każde planowanie obarczone jest pewnym ryzykiem, czasami nie do przewidzenia na etapie konstruowania założeń. Bieżące monitorowanie wyników daje możliwości szybkiego reagowania dla skutecznego wdrożenia LSR.

Zagrożenia związane z realizacją LSR:

- małe zainteresowanie działaniami KST-LGD – należy wzmocnić działania komunikacyjne związane z rozpoznawalnością znaku i działań LGD: specjalna akcja informacyjna poprzedzona szczegółową analizą sytuacji, udział w dużej liczbie przedsięwzięć organizowanych przez członków stowarzyszenia, organizacja atrakcyjnych spotkań informacyjnych itp.
- niskie zainteresowanie absorpcją środków – należy przeanalizować treści ulotek i informacji przekazywanych poszczególnym grupom, być może są niezrozumiałe i nieprawidłowo celowane, należy także przeanalizować stosowane kanały komunikacyjne i zaproponować skuteczniejsze, ponadto należy monitorować jaka grupa z zaplanowanych grup docelowych ma najslabszy wynik i opracować skuteczny sposób pracy z tą grupą,
- złej jakości wnioski o dofinansowanie – należy poprawić jakość szkoleń, zwiększyć ich ilość oraz zaproponować pomoc doradcy z zewnątrz jeśli doradztwo świadczone w biurze jest niewystarczające,

Wnioski oraz zastosowane środki zaradcze będą upubliczniane na stronie internetowej stowarzyszenia.

Całkowity budżet przewidziany na działania komunikacyjne w okresie realizacji LSR.

Przyjęte działania komunikacyjne zaplanowano na lata 2016-2020. Opierając się o wydatki ponoszone na działania komunikacyjne w poprzednim okresie funkcjonowania oszacowano, że budżet związany z realizacją Planu Komunikacji będzie wynosił 55 200,00 zł, co stanowi 3% środków podziałania koszty bieżące i aktywizacja. Oczywiście plany te mogą ulec zmianie, a zależeć będą od wyników monitoringu niniejszego planu.

KST-LGD zastrzega sobie możliwość prowadzenia działań komunikacyjnych po roku 2020 o ile zajdzie tak potrzeba.

